

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Bakalářská práce

Kristýna Ansorgová

Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie.

**František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování
míru v Olivě roku 1660.**

The End of the Second Northern War in the Mirror of the Imperial
Diplomacy. Franz Karl I. Liebsteinsky of Kolowrat and his Mediation of
the Peace of Oliwa 1660.

Praha 2017

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 17. srpna 2017

.....
Kristýna Ansorgová

Abstrakt:

Cílem předkládané bakalářské práce je rekonstruovat roli císařského diplomata Františka Karla I. Libštejnského z Kolovrat na mírových jednáních v Olivě, které vedly k ukončení polsko-švédské války, probíhající v letech 1655-1660. Za tímto účelem je představena základní literatura k první severní válce a průběh tohoto konfliktu od jeho příčin až po důsledky, se zvláštním přihlédnutím k císařské straně. Dále práce představuje obecné pojmy týkající se diplomacie a vývoj císařské diplomacie v raném novověku především ve vztahu k Polsku. Porovnává prameny, které k tomuto tématu obecně existují, s těmi dostupnými ve vybraných českých archivech, na jejichž základě je možné interpretovat činnost císařských diplomatů. Osobnosti vyslanců jsou představeny na základě literatury, případně dostupných vydaných i nevydaných pramenů, u Franze Paula Lisoly se zohledněním jeho diplomatické kariéry, u Františka Karla z Kolovrat se jedná o celkový pohled na jeho život, rodinu i kariéru. Především je práce zaměřená na osobu druhého z nich, na průběh jeho cesty do Polska a jeho působení na polském dvoře od první audience u krále a královny přes průběžné zprávy a listy vysílané do Vídně, až po závěrečné rozloučení s polským panovnickým párem a vyúčtování nákladů spojených s poselstvem po návratu do Čech. V souvislosti s tím je vyložen podrobný průběh mírových jednání. Na závěr práce hodnotí význam působení Františka Karla z Kolovrat ve srovnání s Franzem Paulem Lisolou, a také význam, který tato mise hrála v Kolovratově životě.

Klíčová slova:

císařská diplomacie, olivský mír, první severní válka, František Karel Libštejnský z Kolovrat, Franz Paul Lisola

Abstract:

The aim of the bachelor work is to reconstruct the role of the Emperor's diplomat Franz Karl I. Liebsteinsky from Kolowrat in the peace talks in Oliva, which led to the end of the Polish-Swedish war, which took place between 1655 and 1660. For this purpose, the basic literature on the First Northern War is presented. Also the course of this conflict, from its causes to its consequences, with special consideration to the imperial side. Above that, the work presents general concepts of diplomacy and the development of imperial diplomacy in early modern times, especially in relation to the Poland. The work compares sources that exist, in general and are related to this topic with those available in selected Czech archives. Comparison is aimed to explanation of their activities of imperial diplomats. The personalities of the ambassadors are presented on the basis of literature, published and unpublished sources, with the person of Franz Paul Lisola, considering into account his diplomatic career and with the person of Franz Karl of Kolowrat considering an overview of his life, his family and his career. Above all, the work is focused on the person of the second named, on his journey to Poland, and on his presence on the Polish court from the first audience with King and Queen, through the interim reports and letters sent to Vienna, to the final farewell to the Polish ruling pair and the billing of costs related with his diplomatic mission after his return to Bohemia. In connection with all this, a detailed course of peace talks is outlined. At the end of the work, it evaluates the importance of the action of Franz Karl of Kolowrat in comparison to Franz Paul Lisola, as well in importance played by this mission in Kolowrat's life.

Keywords:

imperial diplomacy, Peace of Oliva, First Northern War, Franz Karl Liebsteinsky of Kolowrat, Franz Paul Lisola

ÚVOD	8
1 SEVERNÍ VÁLKA V LETECH 1655-1660	10
1.1 Dosavadní bádání	10
1.2 Příčiny války.....	13
1.2.1 Vnitřní situace Polsko-litevského soustátí.....	13
1.2.2 Chmelnického povstání	15
1.2.3 Vztahy s Ruskem	16
1.2.4 Poměry ve Švédsku a vztahy s Polsko-litevským soustátím	17
1.2.5 Mezinárodní situace, postoj dalších států	19
1.3 Průběh polsko-švédské války	21
1.3.1 Invaze a úspěchy Švédů – „Potopa“	21
1.3.2 Počátky odporu, znovudobývání Polska	26
1.3.3 Získání nových spojenců – zapojení dalších států do války	28
1.3.4 Zlomový rok 1657 – Dánská válka	30
1.3.5 Rozhodující tažení protišvédské koalice	33
1.4 Závěr války – olivský mír	34
2 CÍSAŘSKÁ DIPLOMACIE 17. STOLETÍ	35
2.1 Stálí a mimořádní vyslanci – vývoj a funkce	35
2.1.1 Mimořádní vyslanci	36
2.2 Císařská diplomacie ve vztahu k Polsku	39
2.2.1 Diplomatická poselstva směřující do Polska	40
2.2.2 Císařští diplomaté v Polsku v letech 1635-1660	41
2.2.3 Změny v císařské diplomacii způsobené první severní válkou	42
2.3 Prameny k císařské diplomacii	42
2.3.1 Pověřovací listiny a instrukce	43
2.3.2 Oficiální a soukromá korespondence	44
2.3.3 Deníky z diplomatických cest.....	45
2.4 Prameny k diplomatické misi císařských vyslanců na jednání o olivském míru	45
2.4.1 Prameny z Rodinného archivu Kolowratů	46

2.4.2	Kopie z Archivu Národního muzea	48
2.4.3	Vydané prameny k diplomacii za první severní války	48
3	CÍSAŘŠTÍ VYSLANCI NA CESTĚ DO OLIVY	50
3.1	Franz Paul Lisola	51
3.1.1	Původ a počátek kariéry	52
3.1.2	Diplomatické působení během první severní války	52
3.1.3	Další kroky Franze Paula Lisoly po uzavření olivského míru	57
3.2	František Karel I. Libštejnský z Kolovrat	58
3.2.1	Rodina.....	60
3.2.2	Budování rodového panství.....	61
3.2.3	Diplomatické působení Františka Karla	62
4	MÍROVÁ JEDNÁNÍ.....	64
4.1	Cesta Františka Karla k polskému dvoru	64
4.1.1	Přijetí Kolovrata u polského dvora	66
4.1.2	Přípravná jednání s polskými zástupci.....	67
4.2	Průběh mírových jednání.....	69
4.2.1	Přípravy mírového kongresu	70
4.2.2	Jednání v Olivě.....	71
4.3	Závěr diplomatické mise a zúčtování	76
4.3.1	Finanční záležitosti polské mise.....	77
4.4	Role Františka Karla Kolovrata a Franze Paula Lisoly na mírových jednáních	79
4.4.1	Krátká epizoda o nedůvěře polského krále	80
4.5	Výsledky jednání s přihlédnutím k císařské straně	82
	ZÁVĚR	85
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	87
	Archivní prameny.....	87
	Vydané prameny.....	87

Literatura	88
SEZNAM ZKRATEK.....	92
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA.....	93

Úvod

Zatímco zájem o historii novověké šlechty výrazně vzrůstá v České republice již desítky let, raněnovověké diplomacii bylo až donedávna věnováno jen málo pozornosti. Ke změně situace v souvislosti s tendencemi v celé Evropě dochází až v posledním desetiletí, mimo jiné i díky působení Jiřího Kubeše a jeho okruhu z univerzity v Pardubicích, jenž v rámci projektu Grantové agentury České republiky¹ přivedl na světlo světa jedny z prvních studií o českých a moravských diplomatech v císařských službách v období let 1640-1740. Projekt, který má být završen v letošním roce vydáním souborné monografie, čítá dnes již desítky příspěvků o diplomatických misích do různých zemí tehdejší Evropy.

Cílem následující práce je doplnit mozaiku těchto studií o další díl, totiž o cestu Františka Karla I. Libštejnského z Kolovrat k jednání o míru mezi Polsko-litevským soustátím a Švédskem, jenž měl ukončit severní válku v letech 1655-1660.

Nejprve bude třeba přiblížit historii této války s přihlédnutím především k jejím příčinám a souvislostem dotýkajícím se německé říše a zvláště dědičných zemí rakouských Habsburků, ale stručně též jejímu průběhu a zásadním událostem vojenským. Pokusíme se shrnout dosavadní bádání, jež je na polské straně vzhledem k popularitě této kritické doby polských dějin velmi obsáhlé, a proto se zaměříme na zásadní souborné a novější práce k tomuto tématu. Neopomeneme novější zahraniční literaturu švédskou a anglickou, a naopak ani starší práce rakouské.

Dále bude naším úkolem zhodnotit prameny týkající se císařské diplomacie v raném novověku, které lze pro studium tohoto tématu obecně využít. Za tímto účelem stručně přiblížíme vývoj císařské diplomacie v raném novověku, zvláště ve vztahu k Polsku.

S obecně existujícími prameny budeme srovnávat prameny nám dostupné v českých archivech, týkající se mise Františka Karla z Kolovrat z 50. a 60. let 17. století. Především nás budou zajímat dochované prameny z rodinného archivu Kolovratů², jenž je uložen v Rychnově nad Kněžnou, ale přihlédneme také k obsáhlému rukopisu z Archivu Národního muzea nazvanému *Kopiář diplomatických akt, dopisů a dohod Františka Karla Kolovrata, českého plnomocníka při mírových jednáních v Olivě*

---

¹ GAČR projekt č. 13-12939S, Česká a moravská šlechta v diplomatických službách rakouských Habsburků (1640-1740).

² Rodinný archiv Kolovratů, Rychnov nad Kněžnou, kart. 4 a 5.

1659-1660³. Pro doplnění těchto archivních pramenů využijeme ještě prameny vydané. Zaměříme se zvláště na relace z působení císařského diplomata Franze Paula Lisoly v letech 1655-1660.

Následně přiblížíme osobnosti obou císařských diplomatů vyslaných do Polsko-litevského soustátí. Nejprve Franze Paula Lisoly, jehož činnost jakožto císařského diplomata je hojně popsána rakouskými a německými historiky, a proto jen stručně nastíníme jeho životní dráhu a přihlédneme především k jeho jednáním v námi sledovaném období polsko-švédské války. Na nich ukážeme jeho schopnost orientovat se v polském prostředí, pro kterou byl také jmenován císařským vyslancem k mírovým jednáním. Poté se pokusíme zrekonstruovat život Františka Karla Libštejnského z Kolovrat od rodinných poměrů přes péči o rodové statky až po činnost úřední a diplomatickou.

Tímto bodem se již dostáváme k jádru naší práce, totiž roli Františka Karla jako vyslance na jednání v Olivě, jímž byl jmenován roku 1658 po úspěšně dokončené misi do Frankfurtu nad Mohanem k volbě římského krále. Naším cílem bude upřesnit, jakou roli hrál v jednáních on i druhý císařský diplomat Franz Paul Lisola. Bude třeba zde shrnout průběh mírových jednání, situaci přímo předcházející podpisu mírové smlouvy a výsledky jednání, zvláště pro císařskou stranu, na základě literatury a dříve publikovaných pramenů k olivskému míru. Mezitím budeme sledovat cestu vyslance Kolovrata od jmenování až po návrat a závěrečné zúčtování, které nám pomůže přiblížit především analýza dostupných pramenů.

Proč byl František Karel z Kolovrat vybrán jako císařský posel do Polska, jaké k tomu měl předpoklady, co se od něj očekávalo, jak probíhala jeho mise, jaké výsledky přineslo jeho jednání pro císaře i vlastní kariéru českého šlechtice, zda byla jeho činnost něčím výjimečná a jakou roli vlastně hrál po boku zkušeného diplomata „z povolání“ Franze Paula Lisoly, to vše se pokusíme zodpovědět na následujících stránkách.

---

³ Archiv Národního muzea, Sběrka rukopisů, rkp. č. 1115.

1 Severní válka v letech 1655-1660

Polsko-švédská válka, nazývaná také jako první severní válka, probíhala v letech 1655-1660 mezi Švédskem a Polsko-litevským soustátím, později také Dánskem (dánská válka), za účasti dalších evropských mocností. Někteří historici do ní počítají i polsko-ruskou válku, jež probíhala v letech 1654-1667. Jiní ji nazývají druhou severní válkou, jelikož zohledňují konflikt probíhající mezi Švédskem a Polskem v letech 1563-1570.⁴

První severní válka byla důležitou etapou sporů Dánska, Švédska, Polska a Ruska o nadvládu nad Baltským mořem. Dánsko chtělo především ovládat průliv mezi Severním a Baltským mořem, a tím vybírání cel, Polsko a Rusko mělo hlavně zájem o přístup k moři a námořnímu obchodu, zatímco Švédsko nechtělo nic menšího než ovládat celé pobřeží.⁵

Kritická vnitřní situace Polsko-litevského soustátí a jeho vnější ohrožení, které přineslo ideální podmínky pro švédskou invazi, byly důvodem počátečního úspěchu Švédů, jenž dal v polském prostředí válce přezdívku „Potopa“. Příčiny, které napomohly rychlému obsazení Polska, byly však také důvodem, proč se švédskému králi nepodařilo dobytá území udržet. K osvobození Polska přispělo i zapojení dalších mocností do války, když v létě roku 1657 započal švédský konflikt s Dánskem a následně se vytvořila protišvédská koalice Polska, Braniborska a rakouských Habsburků.

Nerozhodné boje, které se táhly do konce roku 1659, přinesly oběma válčícím stranám vyčerpání. Změnily se také zájmy Polska i Švédska a mezinárodní situace přála uzavření míru, jež se uskutečnilo v květnu roku 1660. Nepřineslo však zásadnější územní změny, nejdůležitějším důsledkem této války byly změny politické.

1.1 Dosavadní bádání

Léta švédského nájezdu 1655-1660 patří k nejvíce zpracovaným v polské novověké historii a existuje nepřehledné množství prací, které se mu věnují. Zájem o téma severní války se projevil již během 2. poloviny 17. století, jak můžeme pozorovat

---

⁴ Toto pojetí převažuje v polském prostředí. U nás je konflikt z let 1563-1570 označován jako sedmiletá severní válka, obdobně jako v anglosaském prostředí.

⁵ NOWAK, Tadeusz, Geneza agresji szwedzkiej, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. 1, Warszawa 1967, s. 83.

v řadě polských památníků a dalších narativních pramenů.⁶ Zásadním historiografickým, i když dnes již značně zastaralým dílem, je série Ludwika Kubaly *Szkice Historyczne*⁷ z přelomu 19. a 20. století. Přestože se od té doby objevilo množství dílčích prací, zůstávají v bádání stále mezery. Pozornost byla věnována zvláště několika konkrétním tématům, například situaci Varšavy⁸, událostem ve Velkopolsku⁹, roli sedláků v bojích o osvobození od Švédů¹⁰, činnosti Czarnieckého během války¹¹ či různých vojenských akcí¹².

Zájem o téma první severní války vzrostl obzvláště v době 300-letého výročí, kdy vyšla třídílná série *Polska w okresie drugiej wojny północnej* pod redakcí Kazimierze Lepszyho.¹³ Jedná se o dva svazky tzv. *Rozpraw*, tedy jednotlivých studií, třetí svazek zahrnující obsáhlou bibliografii k první severní válce. Dalším souborným polským dílem pojednávajícím o první severní válce je *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660* z roku 1973 redigovaná Janem Wimmerem.¹⁴ Tento soubor nových i starších studií polských historiků je zaměřen především na vojenskou stránku, tedy na financování a stav vojska, vojenské kampaně či jednotlivé bitvy. Ke stejnému tématu vyšla i studie Wiesława

---

⁶ Za všechny možno jmenovat *Paměti* Jana Chryzostoma Paska přeložené také do češtiny. PASEK, Jan Chryzostom, *Paměti*, Praha 1975. O dalších narativních pramenech pojednává PRZYBOŚ, Adam, *Polskie źródła narracyjne do dziejów wojny polsko-szwedzkiej 1655-1660*, in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973.

⁷ KUBALA, Ludwik, *Szkice Historyczne* 1-6, Lwów 1880-1922, a to především *Wojna szwedcka w roku 1655 i 1656* (*Szkice Historyczne* 4), Lwów 1880; *Wojna brandenburska i najazd Rakoczego w roku 1656-1657* (*Szkice Historyczne* 5), Lwów 1910; a *Wojny duńskie i pokój oliwski 1657-1660* (*Szkice Historyczne* 6), Lwów 1922.

⁸ WEGNER, Jan, *Szwedzi w Warszawie, 1655-1657*, Warszawa 1936. Týž, *Warszawa w latach potopu szwedzkiego, 1655-1657*, Wrocław 1957.

⁹ WISŁOCKI, Jerzy, *Walka z najazdem szwedzkim w Wielkopolsce w latach 1655-1656*, *Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* 2, 1956.

¹⁰ KERSTEN, Adam, *Chłopi polscy w walce z najazdem szwedzkim*, Warszawa 1958. SZCZOTKA, Stanisław, *Udział chłopów w walce z potopem szwedzkim*, Lwów 1939.

¹¹ CZAPLIŃSKI, Władysław, *Wyprawa Czarnieckiego na Pomorze 1657*, *Roczniki Historyczne* 18, 1949. Týž, *Polacy z Czarnieckim w Danii 1658-1659*, *Rocznik Gdański* 9-10, 1935-1936. NOWAK, T., *Kampania Czarnieckiego i Lubomirskiego w roku 1656*, *Rocznik Gdański* 2, 1937.

¹² KERSTEN, A., *Szwedzi pod Jasną Górą 1655*, Warszawa 1975. NOWAK, T., *Oblężenie Torunia w roku 1658*, *Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu* XLIII, Toruń 1936.

¹³ LEPSZY, Kazimierz (ed.), *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I-III, Warszawa 1957. K této rozsáhlé práci náleží také soubor map.

¹⁴ WIMMER, Jan (ed.), *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973.

Majewského *Polska sztuka wojenna w okresie wojny polsko-szwedzkiej*.¹⁵ Naopak sociálními aspekty, byť nejen jimi, se zabývají autoři studií ve sborníku Jadwigi Muszyńské a Jacka Wijaczki *Rzeczpospolita w latach potopu*.¹⁶

Také ve Švédsku byla severní válka reflektována již současníky, z nichž je třeba jmenovat především kronikáře a životopisce švédského krále Samuela von Pufendorfa¹⁷. Díla historiků 19. století jsou značně poznamenána snahou nalézt příčiny války a ospravedlnit ji. Tak činí například Fredrik Ferdinand Carlson ve čtvrtém svazku *Geschichte Schwedens*¹⁸, věnovaném tomuto období.

Konkrétně polsko-švédské válce se věnoval na počátku minulého století Johan Levin Carlbom v díle *Om Karl X Gustafs polska krig*¹⁹ nebo Georg Wittrock ve studii *Karl X Gustaf i Polen – Krigsmålet och allianserna*²⁰. Dílčí otázkou Švédů v Krakově se zabýval Alfred Jensen.²¹ O tom, co válce předcházelo, pojednává ve své práci *Upptakten till Karl X Gustavs anfall mot Polen 1655* Birger Åsard²² a obecně švédské práce týkající se příprav na válku s Polskem shrnuje ve svém článku Jan Wimmer²³. Vydání souborné třídílné publikace na polské straně v roce 1957 vyvolalo u švédských historiků reakci. Vytvořili sérii věnovanou válkám Karla X. Gustava.²⁴ Jen rok poté

---

¹⁵ MAJEWSKI, Wiesław, *Polska sztuka wojenna w okresie wojny polsko-szwedzkiej*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 21, 1978.

¹⁶ MUSZYŃSKA, Jadwiga – WIJACZKA, Jacek (edd.), *Rzeczpospolita w latach potopu*, Kielce 1996.

¹⁷ PUFENDORF, Samuel von, *Sieben Bücher von denen Thaten Karl Gustavs König in Schweden*, Nürnberg 1697.

¹⁸ CARLSON, Fredrik Ferdinand, *Geschichte Schwedens*, Bd. 4, Bis zum Reichstage 1680, Gotha 1855.

¹⁹ CARLBOM, Johan Levin, *Om Karl X Gustav polska krig*, Göteborg 1905.

²⁰ WITTRÖCK, Georg, *Karl X Gustaf i Polen – Krigsmålet och allianserna*, *Karolinska Forbundets Årsbok* 1920.

²¹ JENSEN, Alfred, *Svenskarna i Krakau 1655-1657*, Stockholm 1915.

²² ÅSARD, Birger, *Upptakten till Karl X Gustavs anfall mot Polen 1655 – Till frågan om krigets mål och medel*, *KFA* 1970.

²³ WIMMER, J., *Nowe szwedzkie prace dotyczące przygotowań do wojny z Polską 1655-1660*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 17, 1971.

²⁴ Ze série Carl X Gustaf-studier je polsko-švédské válce věnován svazek 5: STADE, Arne – WIMMER, Jan, *Polens krig med Sverige 1655-1660: krigshistoriska studier*, Militärhistoriska Förlaget 1973.

vyšla také dánská práce Finna Askgaard *Kampen om østersøen 1654-60*.²⁵ Nejnovější švédskou prací, přeloženou také do češtiny, je *Nepřemožitelný*²⁶ autora Petera Englunda.

Kromě historiků obou válčících stran se severním konfliktem zabývali také němečtí a rakouští badatelé. V nejnovější době věnuje svou pozornost raněnovověkým událostem v severovýchodní Evropě také britský historik Robert I. Frost²⁷.

1.2 Příčiny války

Když v roce 1648 skončila v Evropě třicetiletá válka, vyvstala pro Švédsko otázka, jak naložit s armádou, která již nesměla zůstat na území Říše, ale kterou by bylo velmi obtížné živit na území vlastního státu. Ideálním řešením proto mohlo být uplatnit vojsko co nejdříve v nové válce. Vestfálským mírem navíc Švédsko získalo některá území na jihu Baltského moře, která jej posunula o něco blíže k naplnění touhy po nadvládě nad celým Pobaltím.

V této oblasti se již desetiletí vlekly spory s Polsko-litevským soustátím, jejichž těžiště spočívalo nyní v Livonsku, jež Švédové obsadili ve 20. letech 17. století, ale Polsko si jej stále nárokovalo. Konflikt přizívovaly také dynastické rozepře mezi švédskou a polskou větví královské dynastie Vasů o nároky na švédský trůn.

Ve stejném roce, kdy skončila třicetiletá válka, začalo na východě kozácké povstání, jež se mělo brzy přerodit v mezinárodní konflikt. Mělo také ukázat vnitřní slabost Polsko-litevského soustátí, které nedokázalo čelit problémům uvnitř státu, natož útoku zvenčí, jenž přišel ze strany s kozáky spojeného Ruska. Koncem roku 1654 se tak vytvořila situace, kterou mohlo Švédsko využít ve svůj prospěch, aby dosáhlo svých cílů. Značným dílem přispěla i neochota nebo neschopnost evropských mocností jakkoliv zasáhnout proti švédským plánům.

1.2.1 Vnitřní situace Polsko-litevského soustátí

Polsko-litevské soustátí, druhý největší stát Evropy, který se po staletí dynamicky rozvíjel jako mnohonárodnostní a multikonfesijní uskupení a který dokázal využít kolapsu vlády rytířských řádů v Pobaltí, aby získal bohatá pobaltská území, dospěl v 17. století k hospodářskému a především politickému úpadku. Zatímco všechny státy

---

²⁵ ASKGAARD, Finn, *Kampen om østersøen 1654-60*, København 1974.

²⁶ ENGLUND, Peter, *Nepřemožitelný. Historie první severní války*, Praha 2000.

²⁷ FROST, Robert I., *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War 1655-1660*, Cambridge 1993.

v Evropě začaly v této době budovat státní byrokracii a stálou armádu, v Polsko-litevském soustátí se projevily opačné tendence – šlechta, jež byla ve státě dominující silou, odmítala posílení vojska a centralizaci vlády, a tím posílení královské moci. Úpěnlivě se držela svého práva na „zlatou šlechtickou svobodu“, která se však postupně měnila v anarchii.²⁸

Negativní vztah šlechty vůči reorganizaci vojska se projevil zvláště po uzavření příměří se Švédskem v roce 1635 (ve Sztumské Wsi)²⁹, kdy byla definitivně rozpuštěna vítězná armáda, jež byla vybudována na základě vojenských reforem po vzoru Švédska.³⁰ Vojenské oslabení se nutně muselo projevit po výbuchu kozáckého povstání v roce 1648, které zároveň ukázalo vnitřní nedostatky, prohloubilo politické problémy země a započalo její úpadek na mezinárodním poli.³¹

Krizi Polsko-litevského soustátí v polovině 17. století způsobenou nedostatkem silné vlády³² jenom podtrhlo prosazení zásady *liberum veto*, tedy práva každého poslance zrušit sněmovní jednání vyjádřením svého nesouhlasu, jež byla poprvé použita na sejmu 9. 3. 1652. Tento sejm, který se zabýval vnitrostátními politickými spory na

---

²⁸ Nejvíce se vzestupu královské moci obávali magnáti, nejbohatší a nejmocnější šlechtici Soustátí, z nichž mnozí zastávali post senátorů. Ti odmítali reformy správy, jež měly omezit fungování poslanecké komory polského sejmu a přesunout rozhodování o nejdůležitějších otázkách na senát a krále. Sejm byl sice orgánem šlechtické demokracie, zároveň byl ale nejsnadněji ovlivnitelný díky síti klientských vazeb, které si magnáti se šlechtou udržovali, zatímco v senátu si velký vliv zachovával panovník. Neochota reformovat sejm negativně ovlivnila fungování celého státu. Viz CZAPLIŃSKI, W., Rola magnaterii i szlachty w pierwszych latach wojny szwedzkiej, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I, Warszawa 1957, s. 142-143.

²⁹ Příměří ve Sztumské Wsi bylo prodloužením příměří uzavřeného v roce 1629 v Altmarku (Stary Targ).

³⁰ Reorganizace polského vojska proběhla ve 30. letech 16. století za vlády Vladislava IV. Vasy. Podle vzoru reforem Gustava Adolfa byla v polském vojsku posílena pěchota a dělostřelectvo na úkor zvláště těžké jízdy. Zreformovaná armáda měla velký úspěch právě ve válce o Pomořansko, ale jakmile boje utichly, byla zlikvidována, aby nemohla „podpořit absolutistické plány krále“. O vojenské reformě a polském vojsku v druhé polovině 17. století BARANOWSKI, Bohdan, Organizacja i skład społeczny wojska polskiego w połowie XVII. w., in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. II, Warszawa 1957, s. 7-46.

³¹ WÓJCIK, Zbigniew, Dyplomacja polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648-1699), in: *Historia dyplomacji polskiej*, t. II (1572-1795), Warszawa 1982, s. 167.

³² Problémem se zabýval např. KERSTEN, A., Problem władzy Rzeczypospolitej czasu Wazów, in: *O naprawę Rzeczypospolitej XVII-XVIII*, Warszawa 1965, s. 23-36.

úkor obrany proti povstání na Ukrajině, byl vážným měřením sil mezi králem a magnátsko-šlechtickou opozicí, a lze říci, že jeho zhroucení bylo výhodné pro všechny strany, protože nebyly schopny se shodnout.

Hned po prvním použití král navrhl *liberum veto* omezit a požadoval, aby byly stanoveny podmínky a pravidla průběhu sejmu, ale jeho žádosti neměly větší ohlas. Návrhy reforem nabízeli i magnáti, neboť nefungující systém ohrožoval jejich politické i ekonomické zájmy.³³ Před válkou se ale žádný návrh nepodařilo prosadit a *liberum veto* podruhé triumfovalo na sejmu roku 1654, na kterém měl král udělit hetmanské bulavy, neboli velení nad vojsky.³⁴

Neshody mezi šlechtou a panovníkem, patrné již od počátku vlády Jana Kazimíra³⁵, se nejvíce projeví v roce 1655 na sněmu, který byl svolán, aby vyřešil otázku obrany Polsko-litevského soustátí před švédskou hrozbou. Magnáti zde sabotovali královu politiku, ale zároveň nebyli schopni sami nabídnout alternativu, jak by se mělo postupovat. Polská šlechta odmítala cokoli, co by jen naznačovalo posílení královské moci, spatřovala větší hrozbu pro své svobody ve vlastním panovníkovi než v cizích vládcích.³⁶

1.2.2 Chmelnického povstání

Vnitřním problémem Polsko-litevského soustátí bylo také kozácké povstání, které začalo v roce 1648 na Ukrajině. Chmelnického povstání bylo zpočátku jedním z mnoha

---

³³ CZAPLIŃSKI, W., Próby reform państwa w czasie najazdu szwedzkiego, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I, Warszawa 1957, s. 306-307.

³⁴ Potřeba reforem se projednávala zvláště v prvních letech švédského nájezdu. Katastrofa nutila analyzovat vnitřní příčiny invaze a napravit je, proto se objevilo několik návrhů na omezení *liberum veto* a na správní změny v Polsko-litevském soustátí. Žádný z nich se však nepodařilo prosadit ani během války, tím spíše ani později, když švédská hrozba pominula. O reformách Polsko-litevského soustátí v době „Potopy“ pojednává podrobně FROST, R. I., *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War 1655-1660*, Cambridge 1993.

³⁵ K osobnosti posledního polského panovníka z rodu Vasů, jenž usedl na trůn roku 1648 v pohnuté době kozáckého povstání, a celou svou vládu strávil ve válkách, aby po uzavření míru s Ruskem v roce 1668 abdikoval, např. WASILEWSKI, Tadeusz, *Jan Kazimierz*, Warszawa 1985, či WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz Waza*, Wrocław 1997.

³⁶ FROST, R. I., *After the Deluge*, s. 14.

povstání kozáků proti polské vládě, s nimiž se Polsko potýkalo již delší dobu.³⁷ Důvodem byly konflikty společenských, náboženských a národnostních nálad, způsobené nejčastěji chybnou polskou politikou na Ukrajině.³⁸

Počáteční velká vítězství kozáků u Žlutých Vod (11. - 16. května 1648) a u Korsuně (15. – 20. srpna 1649) byla završena vítězstvím u Zborova, po němž byla mezi Poláky a Chmelnickým uzavřena zborovská smlouva za účasti tatarského chána, který v podstatě nadiktoval oběma stranám její podmínky.³⁹ Kozákům se tam dostalo autonomie v hranicích vojvodství kyjevského, černihovského a braclavského, jež v té době zaujímaly území Ukrajiny.

Boje se ale brzy obnovily, tentokrát s úspěchy na polské straně, korunovanými 30. června 1651 bitvou u Berestečka, jež byla první velkou bitvou tohoto povstání, v níž byl Chmelnický poražen. Vítězství to bylo sice veliké, ale Poláci jej nedokázali patřičně využít a jejich postup se zastavil.

Nespolehlivost Tatarů, kteří byli schopní se kdykoliv úplně stáhnout ze scény, nebo i přejít na polskou stranu, dovedla Chmelnického k hledání nových spojenců. Ty našel v Moskvě. Perejaslavská smlouva z 18. ledna 1654 mezi Chmelnickým a vyslanci ruského cara Alexeje⁴⁰ znamenala dočasné připojení zadněperské Ukrajiny k Rusku. Car tím získal důvod k invazi do Polsko-litevského soustátí, které smlouvu samozřejmě odmítalo uznat.

1.2.3 Vztahy s Ruskem

Vztahy mezi dvěma největšími státy na východě Evropy byly po staletí komplikované a poznamenané vzájemným měřením sil za přispění Osmanské říše. Křehkou rovnováhu, která byla udržována účelovou spoluprací vždy dvou slabších stran proti té aktuálně nejsilnější, výrazně narušilo až kozácké povstání na Ukrajině, které vedlo pravděpodobně již během roku 1653 v Rusku k rozhodnutí o válce s Polskem.

---

³⁷ Problematice kozáků na území Polsko-litevského soustátí věnovali polští historici také mnoho pozornosti. Za všechny práce jmenujme např. WÓJCIK, Z., *Dzikié pola w ogniu: o kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1968.

³⁸ TÝŽ, *Dyplomacja polska*, s. 167-168.

³⁹ TÝŽ, *Jan Kazimierz*, s. 72.

⁴⁰ Alexej I. Michajlovič z dynastie Romanovců byl ruským carem v letech 1645-1676.

Perejaslavská dohoda tak byla v polovině ledna 1654 uzavřena za podmínek nadiktovaných ruskou stranou. Již v květnu byl zahájen nájezd ruské armády na východní části Soustátí. Hlavním cílem se stal Smolensk, který kapituloval v říjnu 1654.⁴¹ Zároveň započalo tažení na Litvu, kde Rusové v srpnu 1654 porazili za cenu velkých ztrát Radziwiłłovo vojsko, „jedinou velkou pohyblivou jednotku na celé Litvě“.⁴² Protiofenziva litevské armády byla neúspěšná a Rusové během léta 1655 ovládli většinu Litvy, do ruských rukou padl Minsk a 10. srpna 1655 i Wilno⁴³.

Ruský útok zvrátil rovnováhu sil ve východní Evropě a ohrozil švédské plány na *dominium maris Baltici*. Zároveň ovšem vytvořil výhodnou situaci pro švédskou invazi, která ještě prohloubila rusko-švédské antagonismy, patrné od počátku 17. století, jež se měly v následujících letech odrazit ve vývoji války.⁴⁴

1.2.4 Poměry ve Švédsku a vztahy s Polsko-litevským soustátím

Švédsko bylo v polovině 17. století na vrcholu moci. Během předchozích válek, především za Gustava Adolfa, se mu podařilo získat rozsáhlá území v okolí Baltského moře. Dlouhodobé boje ale zároveň přinesly otázku, jak naložit s vojskem, které bylo vybudováno a které v případě míru nemělo uplatnění. Nejjednodušším řešením této otázky bylo nepřestat válčit, ale najít nový cíl.

Tím se mělo brzy stát Polsko-litevské soustátí, s nímž mělo Švédsko vleklé spory od počátku 17. století a v podstatě od počátku vlády Vasů v Polsku, v nichž velkou roli hrály dynastické otázky.⁴⁵ Až do roku 1629 se táhly války, které byly přerušeny

---

⁴¹ WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 94-98.

⁴² ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 124.

⁴³ Dnešní Vilnius, hlavní město Litvy.

⁴⁴ WÓJCIK, Z., *Polska i Rosja wobec wspólnego niebezpieczeństwa szwedzkiego w okresie wojny północnej 1655-1660*, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I, Warszawa 1967, s. 332.

⁴⁵ Prvním polským králem z rodu Vasů byl Zikmund III. (1587-1632), který byl také právoplatným dědicem švédského trůnu po smrti krále Jana r. 1592. V letech 1593-1599 došlo nakrátko k personální unii Polska a Švédska pod vládou Zikmunda, ale v červenci 1599 byl riksdagem sesazen a od roku 1600 byli polští Vasové zbaveni nároku na švédský trůn. Přesto se ani Zikmund, ani jeho potomci s prohrou nesmířili a usilovali o znovuzískání švédské koruny.

Zajímavostí však je, že v roce 1648 při královské volbě v Polsku Švédové podpořili jako kandidáta Jana Kazimíra, který byl titulárním švédským králem a svůj nárok na švédský trůn předem ohlásil. WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 8, 46.

příměřím prodlouženým v roce 1635 na 26 let, tedy správně až do roku 1661, ale formálně zůstaly obě strany ve válečném stavu a dodržení této lhůty nepřálo mnoho sporných bodů, které si jak Švédsko, tak Polsko přálo vyřešit ve svůj prospěch. Kromě otázky následnictví stockholmského trůnu se jednalo o spor o území Livonska, které bylo již od 20. let Švédy obsazeno.⁴⁶ Livonsko a další pobaltské državy byly pro Švédsko zásadní, neboť díky svému silnému hospodářství zakládajícímu se zvláště na příjmech z pobaltských přístavů dotovaly švédský stát. Není proto divu, že Švédové toužili ovládat celé Pobaltí, což bylo v rozporu s polskými zájmy.

Přesto stále existovala možnost, že se příměří změní v trvalý mír. To se změnilo v roce 1648, kdy Švédové vznesli požadavek, aby se Polsko vzdalo nároků na Livonsko a Jan Kazimír nároku na švédský trůn, aniž by za to cokoliv nabídl.⁴⁷ Již tehdy nejspíš vznikla myšlenka na vojenské řešení situace, ale zatím byla odložena. Obě strany se pokusily situaci řešit diplomaticky za přispění Francie. Snahy na usmíření však neměly úspěch, neboť ani jedna strana nehodlala ustoupit.

Přesto Jan Kazimír i polská šlechta vysílali do Stockholmu posly k jednání, zvláště po nástupu Karla Gustava na švédský trůn. Oficiální polsko-litevská mezinárodní politika let 1654-1655 odrážela touhy po švédské pomoci proti Rusku. Počítalo se, že pokud se nepodaří získat Švédy proti Rusku, pak se podaří alespoň potvrdit jejich neutralitu.⁴⁸

Tento předpoklad se ukázal mylný, když Švédové naopak využili kritické situace Polsko-litevského soustátí k invazi.⁴⁹ Již v prosinci 1654 přesvědčil Karel Gustav riksrád, švédskou státní radu, o nutnosti zbrojit proti nebezpečí z východu. Plánoval využít hrozby útoku k donucení polského krále, aby se vzdal nároků na Livonsko a

---

⁴⁶ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 66.

⁴⁷ NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 101.

⁴⁸ WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska*, s. 172.

⁴⁹ O vnitřní situaci v Polsku byl švédský panovník dobře informován Hieronimem Radziejowským, bývalým korunním podkancléřem, který již několik let předtím utekl ke švédskému dvoru, kde šířil informace o neoblíbenosti Jana Kazimíra, touhách šlechty po změně a nutnosti švédského vojenského zásahu. Přestože byl polským sejmem odsouzen jako zrádce, pokračoval ve své činnosti a podporoval magnáty k odklonu od Jana Kazimíra a přijetí švédské protekce. Během švédské invaze sloužil také jako průvodce Wittenbergovy armády. NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 109-111.

O Radziejowském více KERSTEN, A., *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 1988.

vasovský trůn, a pokud by tomu situace přála, získat navíc ještě větší území a zbavit se najednou dvou rivalů v oblasti Pobaltí – Polska i Ruska.

O válce však musely rozhodnout stavy, proto Karel Gustav na březnu 1655 svolal riksdag, švédský sněm, na němž vhodně využil propagandy, v níž z nutnosti bojovat vinil polskou stranu, která svým jednáním vyprovokovala „obrannou“ reakci.⁵⁰ Riksdag rozhodl, že co se týče války, má se král rozhodnout sám. Vědělo se, že to znamená válku. Sněm samotný skončil až v červenci 1655, neboť projednával i mnohem složitější otázky, ale během něj probíhalo poslední zbrojení.

Původní plán švédské invaze zahrnoval útok ze západu a ze severu za cílem získat důležité pobaltské provincie – Knížecí a Královské Prusko a Kuronsko, zatímco útok na moři měl pomoci ovládnout Gdaňsk. Druhou částí válečného plánu byl útok na Litvu vedený z Livonska. To byl velkolepý, ale přiměřený plán.⁵¹

1.2.5 Mezinárodní situace, postoj dalších států

Jak bylo již zmíněno výše, nevyvolaly švédské válečné přípravy v okolních zemích významnější ohlas. Císař měl sice na východoevropském dění své zájmy, ale Říše byla po třicetileté válce zdevastovaná a Ferdinand III. sám se tou dobou více zabýval zajištěním nástupnictví pro svého syna Leopolda I.⁵² Zároveň si držel odstup v zájmu zachování vestfálského míru. Proto byl ochotný Polsku poskytnout pouze diplomatickou pomoc při jednání se Švédy.

Svázané ruce měl také druhý velký hráč na evropské půdě, Francie. Ta byla zaměstnána pokračující válkou se Španělskem. Snažila se sice získat Švédsko pro své zájmy a přesvědčit jej proto k dohodě s Polskem, aby mohla využít švédské vojenské síly ve svůj prospěch k oslabení Habsburků,⁵³ ale Karel Gustav jednal v této věci bez ohledu na Francouze. Cítil se být natolik silným, aby byl rovnocenným partnerem, a ne jen služebníkem mocného spojence.

Velkým hráčem první severní války, jak se mělo v průběhu let ukázat, se stalo Braniborsko, nebo lépe řečeno braniborský kurfiřt Fridrich Vilém, který byl zároveň polským leníkem ovládajícím knížecí Prusy, a podléhal tedy dvěma pánům – polskému

⁵⁰ NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 122-123.

⁵¹ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 172-173.

⁵² NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 97.

⁵³ PIWARSKI, Kazimierz, *Rywalizacja francusko-austriacka o wpływy w Rzeczypospolitej w latach 1655-1660*, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I, Warszawa 1957, s. 382.

králi a říšskému císaři. Ačkoliv vládl zaostalé zemi ovládané šlechtou, dokázal během první poloviny 17. století posílit svou moc. Na základě dohody s junkery ovládl hospodářství, politiku i správu, zavedl moderní byrokracii, radikálně zreorganizoval zemi podle švédského vzoru a začal budovat vlastní stálou armádu.⁵⁴

Před válkou nehrál braniborský kurfiřt ještě tak významnou roli, aby jeho postoj mohl něco ovlivnit oproti mocnému Švédsku. Ačkoliv měl zájem o získání území pod nadvládou Švédů, mohl se zároveň obávat jejich plánu ovládnout také Knížecí Prusy, jeho lenní země.⁵⁵ Spolupráce s nimi mu mohla na druhou stranu napomoci sjednotit rozdrobená území získáním polských Královských Prus. Později se ukáže, že této možnosti skutečně využije, před vypuknutím války a ani v prvních měsících však nebylo ještě patrné, zda Fridrich Vilém zachová věrnost polskému králi, nebo se chopí příležitosti posílit vlastní postavení.

Zatímco braniborský kurfiřt mohl na válce jen získat, mnohé mohli ztratit Holanďané, jejichž námořnímu obchodu prospíval mír. Nemohli se ale příliš angažovat, neboť byli právě zaměstnání spory s Anglií. Ta naopak sympatizovala se Švédskem, přestože mu neposkytla žádnou vojenskou podporu a oficiálně zachovávala neutralitu. Zato Dánsko, jež se do nastávající války samo připojí, nebylo v roce 1655 ještě vůbec schopné se zapojit do hry, jelikož bylo oslabené předchozí válkou i vnitřními problémy.⁵⁶

Jediný, kdo stál na počátku polsko-švédské války otevřeně na straně Polsko-litevského soustátí, byli Tataři. Polsku se během roku 1654 podařilo získat souhlas Vysoké Porty se spojenectvím jí podřízeného chanátu. To bylo uzavřeno na podzim téhož roku a bylo namířeno v první řadě proti Rusku a kozákům.⁵⁷

Z předchozích odstavců vyplývá, že mezinárodní situace přála útoku na Polsko-litevské soustátí. Stejně tak mu přála i vnitřní situace v zemi, kde velká část šlechty a magnátů byla ochotná připojit se ke Karlu Gustavovi proti svému nenáviděnému, i když právoplatnému panovníkovi.

---

⁵⁴ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 251-253.

⁵⁵ NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 99.

⁵⁶ Tamtéž, s. 99-100.

⁵⁷ WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska*, s. 197-198.

1.3 Průběh polsko-švédské války

Vnitřní problémy Polsko-litevského soustátí a zároveň jeho vnější ohrožení ze strany Ruska podporujícího bouřící se kozáky, stejně jako nevýhodná mezinárodní situace, vytvořily podmínky výhodné pro švédskou invazi a zároveň se odrazily v jejím průběhu. Švédským vojskům se během několika měsíců podařilo obsadit téměř celé Polsko a většina obyvatelstva se svěřila pod ochranu švédského krále, zatímco právoplatný polský panovník opustil zemi, aby z exilu sledoval vývoj situace a následně podpořil odboj.

Stejné důvody, které vedly ke snadnému ovládnutí Polska, vedly i k tomu, že se jej švédskému panovníkovi nepodařilo udržet. Téměř celá země byla získána zpět během roku 1656, kdy se do války také zapojilo Braniborsko, a to nejprve na straně Švédů. Ti získali spojence také v Sedmihradsku a kozácích, zatímco Polsku poskytli svou podporu, nakonec i vojenskou, rakouští Habsburkové. Rozhodujícím bylo vyhlášení války Švédsku ze strany Dánska v létě 1657, které pro něj bylo téměř likvidační, zatímco Polsku poskytlo prostor dobýt zpět poslední ztracená území.

Protišvédská koalice složená z císařských, polských, a poté, co Fridrich Vilém výhodně změnil stranu, rovněž braniborských vojsk, byla schopná vytlačit Švédy z Polsko-litevského soustátí a napomoci Dánsku. Koncem roku 1659 dovedla válka polskou i švédskou stranu téměř na pokraj vyčerpání, obě proto byly nakloněny mírovým jednáním.

1.3.1 Invaze a úspěchy Švédů – „Potopa“

Napjaté mezinárodní vztahy, vnitrostátní politické konflikty v Polsko-litevském soustátí, nezdary diplomatických jednání, to vše vedlo k rozhodnutí Karla Gustava využít situace a zaútočit na jižního souseda. Válce již nemohla zabránit ani polská poselstva ochotná k rozsáhlým ústupkům, která během první poloviny roku 1655 přijela do Stockholmu.

Ačkoliv byl počátek vojenských akcí vázán na konání stockholmského sněmu (22. 3. – 5. 7. 1655), část vojska pod velením Arvida Wittenberga byla již v dubnu vyslána do Pomořan, kde mělo Švédsko od vestfálského míru své državy, tzv. Přední (neboli Švédské) Pomořansko při hranici s Polsko-litevským soustátím, což napomohlo

vylodění švédské flotily.⁵⁸ Teprve po vylovení požádali Švédové Fridricha Viléma, jenž ovládal území dělící Švédské Pomořany od Polska, o souhlas s přechodem švédských vojsk. Kurfiřt tak neměl šanci odmítnout.⁵⁹

Dne 20. července 1655 vyplul na vojenskou výpravu sám Karel Gustav, který ve Stockholmu zanechal poslední polské poselstvo žádající o mír spolu se zprávou o vypovězení války.⁶⁰ Švédský král se vylodil 25. července ve Volehošti (Wolgast) a vydal se spojit síly s Wittenbergem, zatímco flotila odplula blokovat Gdaňsk.⁶¹

Švédská invaze nebyla pro Polsko takovým překvapením, neboť hrozila již od roku 1648, ale za daných okolností byla očekávána až na rok 1656, proto zbrojení probíhalo pomalu a bylo zdržováno. Polsko nebylo dostatečně posíleno pevnostmi, systém opevnění byl vybudován pouze na východě, kde se bojovalo s Rusy, Turky a Tatary. Obrana západních hranic byla tudíž značně podceňována, opevněná byla pouze velká města na severu v Královských Prusech – Gdaňsk, Elbing a Toruň.⁶²

Teprve když v dubnu 1655 obdržela polská strana zprávy potvrzující švédské nebezpečí, začala posilovat západní hranice.⁶³ Polskému králi Janu Kazimírovi se podařilo na jarním sejmu 1655 získat souhlas s posílením armády. Rozhodnutí sejmu ale podléhalo aprobaci sejmíků, takže dříve než se zbrojení dalo do pohybu, přišla informace, že Švédové porušili příměří a rozhodli se zaútočit.⁶⁴ Polsko-litevské soustátí tak začínalo válku nepřipravené.

Švédské vojsko pod velením Wittenberga se shromáždilo 18. července u Ujścia, kde byla stanovena polská obranná linie.⁶⁵ Stav polských jednotek, které se zde nacházely, byl však bídný, Švédové je mnohanásobně přesahovali svými bojovými schopnostmi, nemluvě o neshodách mezi polskými veliteli. Není proto divu, že Poláci

---

⁵⁸ HERBST, Stanisław, *Wojna obronna 1655-1660*, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. II, Warszawa 1957, s. 47-50.

⁵⁹ O povolení k přechodu požádal Wittenberg 2. 7., již 6. 7. mu jej kurfiřt Fridrich Vilém udělil spolu s ujištěním o zaopatření švédské armády. WIMMER, J., *Przegląd operacji w wojnie polsko-szwedzkiej 1655-1660*, in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973, s. 139.

⁶⁰ NOWAK, T., *Geneza agresji szwedzkiej*, s. 136.

⁶¹ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 51.

⁶² WIMMER, J., *Przegląd operacji*, s. 129.

⁶³ TÝŽ, *Wojsko i finanse Rzeczypospolitej w czasie wojny ze Szwecją 1655-1660*, in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973, s. 61.

⁶⁴ WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 107-108.

⁶⁵ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 53.

po nedlouhé bitvě 25. července 1655 přistoupili na nabídku, aby se svěřili pod švédskou protekci.⁶⁶

Tato dohoda, kterou velkopolská šlechta odevzdala území, finance i vojsko a slíbila loajalitu Švédsku, byla v podstatě aktem kapitulace. Z vojenského hlediska však byla nesmyslná, a navíc narušila dosavadní plán polské obrany před švédskou invazí – nejenže dala nepříteli do rukou ohromné území, ale také část vojenských sil.⁶⁷ O týden později, 31. července, Švédové bez boje obsadili Poznaň. Byla to nečekaně snadná vítězství za nečekaně nízkou cenu.

První výstřely války padly na severu. Švédské jednotky pod velením Magnuse Gabriela De la Gardie vpochovaly v létě na území Polsko-litevského soustátí za účelem získat Litvu a zastavit postup ruských vojsk. Velké úspěchy Rusů a především jejich drastický přístup k obyvatelstvu přispěly k tomu, že se litevští magnáti v čele s Radziwiłły poddali Švédům.

Na polské straně neexistoval plán na obranu Litvy před Švédy⁶⁸ a litevské oddíly samy nebyly schopné vzdorovat švédskému útoku z Livonska. Dne 18. srpna 1655 uzavřeli litevští šlechtici v Kiejdanech (a 20. října na Žmudi) smlouvu se švédským velitelem De la Gardiem podobnou kapitulaci. Litva přísahala věrnost švédskému králi a podporu vojsk a za to jí měla být zaručena privilegia a ochrana před Rusy.⁶⁹ Tato dohoda znamenala rozbití jagellonské unie mezi Polskem a Litvou, a také naznačovala připojení Litvy ke Švédsku. De facto byly dohody u Ujścia i v Kiejdanech nelegální, byly však spíše výsledkem vojenské neschopnosti Soustátí než organizovaného spiknutí opozice.⁷⁰

---

⁶⁶ Za kapitulaci před Švédy byli zodpovědní především magnáti, ačkoliv šlechta proti tomu neprotestovala. V prvních týdnech války odmítali vojáci magnáty a šlechtu následovat a udržovali si vlastenecké smýšlení. V polovině října se však již většina polského vojska nacházela v táboře protivníka, i když ne na dlouho. BARANOWSKI, B., Organizacja i skład spoleczny wojska polskiego, s.18-19.

⁶⁷ WIMMER, J., Przegląd operacji, s. 141.

⁶⁸ Jan Kazimír zamýšlel uzavřít příměří s carem, aby Litvu uchránil, ale nepodařilo se. WIMMER, J., Przegląd operacji, s. 138.

⁶⁹ I zde, podobně jako u Ujścia, byli za kapitulaci a podepsání dohody zodpovědní hlavně magnáti, jmenovitě Bogusław Radziwiłł, který již delší dobu se Švédy jednal. WIMMER, J., Wojsko i finanse, s. 74.

⁷⁰ Teorie některých historiků o promyšlené zradě a předem připravené kapitulaci vyvrací FROST, R. I., *After the Deluge*, s. 46-51.

Polský král Jan Kazimír se snažil reagovat na švédský postup svoláním všeobecné hotovosti (tzv. pospolite ruszenie), která se ovšem ukázala neefektivní a neschopnou obrany království. Proto začal pochybovat o schopnosti Polska ubránit samo sebe, avšak jeho žádost k císaři o vojenskou pomoc nebyla vyslyšena. Po zprávách o porážce litevských vojsk a postupu ruské armády opustil myšlenku obrany Varšavy a rozhodl se stáhnout na jih.⁷¹

Rychlé a bezproblémové tažení švédských vojsk zapříčinilo změnu plánů Karla Gustava. Jedním z nových cílů se stalo obsazení polské stolice, Varšavy, která již 8. září 1655 kapitulovala bez boje. Druhým bylo pronásledování polského vojska a Jana Kazimíra, jenž se vydal ke Krakovu.⁷² Získání bývalého hlavního města a stále korunovačního a pohřebního města Polsko-litevského soustátí nemělo sice značný strategický význam, o to důležitější však byl jeho význam symbolický, pokud by Karel Gustav usiloval o korunovaci polským králem.⁷³

Jan Kazimír, který přijel do Krakova 19. září 1655, spěšně připravil obranu města a velením pověřil Stefana Czarnieckiego⁷⁴. O týden později, 25. září město opustil spolu s částí vojska s úmyslem shromáždit posily. Ve stejný den přitáhla švédská armáda a zahájila obléhání. Stefan Czarniecki, který dostal instrukce bránit Krakov, dokud bude naděje na pomoc zvenčí, vedl obranu do okamžiku, kdy dorazily přesvědčivé zprávy o porážkách polských oddílů. Teprve poté začal jednat o kapitulaci, jež byla podepsána za čestných podmínek 17. října. O dva dny později polští vojáci opustili město.⁷⁵

Janu Kazimírovi se slibované posily, s nimiž měl Czarnieckému přijít na pomoc, shromáždit nepodařilo, stáhl se tedy nejprve k uherské hranici, aby následně opustil

---

⁷¹ WIMMER, J., Przegląd operacji, s. 143.

⁷² HERBST, S., Wojna obronna, s. 56.

⁷³ Peter Englund uvádí, že to skutečně mohlo být jedním z nově vytyčených cílů Karla Gustava. ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 203.

⁷⁴ Více k činnosti Stefana Czarnieckiego během polsko-švédské války viz PRZYBOŚ, A., Stefan Czarniecki w latach „Potopu“ 1655-1660, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. II, Warszawa 1967, s. 119-179.

⁷⁵ O obléhání Krakova pojednává podrobně NOWAK, T., Operacja krakowska króla Karola X Gustawa 17 IX – 19 X 1655 r., in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973, s. 207-257. Nowak dělí krakovskou operaci na tři fáze – přípravy na obléhání města a pochod k jeho hradbám 17. - 25. 9., obléhací práce a rozbití polských vojsk, která přicházela na pomoc 26. 9. – 5. 10. a jednání o kapitulaci 6. – 19. 10.

zemi a vydal se do Horního Hlohova⁷⁶ ve Slezsku, kde mu svou ochranu poskytl hrabě Oppersdorf.⁷⁷ Spolu s králem se do slezského exilu vydali i senátoři, kteří zůstali věrní, ale své poslední naděje na záchranu vkládali do pomoci císaře. Jejich naděje ztroskotaly, neboť císař Ferdinand III. byl ochoten poskytnout pouze diplomatickou pomoc při jednání se Švédy.⁷⁸

Postup šlechty a především magnátů, kteří zůstali v Polsku a poddali se švédskému králi, byl v té chvíli pochopitelný a ospravedlnitelný.⁷⁹ Ke šlechtě se po švédském vítězství u Wojnicze 3. října 1655 přidali i vojáci a sejmíky, do poloviny listopadu přísahaly Karlu Gustavovi věnost téměř všechny oddíly polské korunní armády.

Teprve koncem října obrátil Karel Gustav svá vojska zpět směrem ke Královským Prusům, kde se nacházelo poslední centrum organizovaného odporu proti Švédům, a to hlavně na straně Gdaňsku. Pruské stavy vyjednaly s kurfiřtem Fridrichem Vilémem obranné spojení, na jehož základě měly braniborské oddíly obsadit některá města královských Prus a účastnit se jejich obrany.⁸⁰

Švédové získali bez boje Toruň, která se vzdala dne 2. prosince, přestože byla schopná obrany. Následně zaútočili na vojska Fridricha Viléma, v důsledku toho se braniborské posádky stáhly z pruských měst. Koncem prosince kapituloval také Elbing, zatímco Puck se švédské oddíly snažily dobýt neúspěšně. Kapitulovat odmítla také další významná pevnost Malbork, stejně jako Gdaňsk, jenž byl oprávněně považován za klíč k Prusům.⁸¹

Hlavní švédské síly zatím pronásledovaly Branibory ke Královci, kde proběhla jednání, zakončená 17. ledna 1656 dohodou, v níž Fridrich Vilém přislíbil Švédům spojení proti Polsku a uznal svrchovanost Švédska nad svým panstvím. Odměnou za to získal od Karla Gustava Varmii.⁸²

---

⁷⁶ Něm. Oberglogau, dnes polský Głogówek.

⁷⁷ WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 109.

⁷⁸ CZAPLIŃSKI, W., *Rola magnaterii i szlachty*, s. 157-158.

⁷⁹ Pro magnáty jako vlastníky rozsáhlých držav, často se značnou autonomií, mohl být ozbrojený odpor proti silnému Švédsku více na škodu než k užítku. Karel Gustav jim mohl zajistit jejich privilegia a garantovat zachování jednoty země.

⁸⁰ Dohoda v Ryńsku, uzavřená 12. 11. 1655. WIMMER, J., *Przeгляд operacji*, s. 151-152.

⁸¹ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 66.

⁸² PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 384.

1.3.2 Počátky odporu, znovudobývání Polska

Na přelomu let 1655 a 1656 byl Karel Gustav na vrcholu moci. Švédové si podmanili téměř celé Polsko a velkou část Litvy během pouhých několika měsíců, což dalo invazi v polském prostředí název „Potopa“. Takové úspěchy již ale vzbudily ohlas a znepokojení ve zbytku Evropy. S postupem doby navíc začal klíčit odpor polské šlechty, která zpočátku věřila lichým zárukám švédského krále, že jí dokáže zajistit bezpečí před vlastními vojáky.⁸³

Ve své podstatě začal boj proti Švédům ve chvíli, kdy překročili polské hranice. K malým oddílům a povstalcům z lidu, kteří vedli revoltu partyzánskou taktikou, se brzy začala přidávat i šlechta, která nedávno horlivě nabízela své služby Karlu Gustavovi. Nejdříve reagovala šlechta z oblastí Velkopolska, jež bylo jako první dobyto zpět.⁸⁴ Otevřené povstání začalo v říjnu 1655, avšak nebylo ještě organizované. Karel Gustav se rozhodl jej potlačit a během listopadu dosáhl značných úspěchů, partyzánské oddíly se mu přesto zlikvidovat nepodařilo.⁸⁵

Povstání lidu a šlechty se brzy setkalo s ohlasem ve slezském exilu. Pravděpodobně také napomohlo k rozhodnutí krále a senátu⁸⁶ odmítnout jednání se Švédy a zahájit proti nim organizované vojenské akce. Ačkoliv se s návratem nespěchalo, neboť se nepodařilo získat vojenskou podporu císaře, vydal se Jan Kazimír 18. prosince 1655 zpět do Polska.

Za zlomový okamžik ve válce je považováno obléhání paulínského kláštera na Jasně Hoře u Čenstochové, jehož výsledek měl na polské straně ohromný psychologický efekt a symbolický význam. Ze strany Švédů se jednalo o vedlejší akci a případné dobytí kláštera nemělo zásadnější význam strategický. Byla to ovšem taktická

---

⁸³ Největším problémem švédského vojska bylo financování. Švédská královská pokladna zela prázdnotou a král neměl ani mnoho statků, ze kterých by čerpal důchody na placení vojska, proto s sebou vedení války nutně neslo zátěž pro dobytá území, kde vojáci často drancovali prostě proto, aby uživili sami sebe. ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 283.

⁸⁴ CZAPLIŃSKI, W., *Rola magnaterii i szlachty*, s. 179.

⁸⁵ WIMMER, J., *Przegląd operacji*, s. 155.

⁸⁶ Dne 15. 11. 1655 byla svolána rada krále a senátorů, která odmítla dříve zvažovanou možnost jednání se Švédy a začala připravovat plán na vstup do války. Počítalo se s tím, že se k Janu Kazimírovi vrátí královská vojska, ale také že se podaří získat pomoc zvenčí. Viz CZAPLIŃSKI, W., *Rola magnaterii i szlachty*, s. 182.

a především politická chyba, kterou dokázala obratně využít polská propaganda.⁸⁷ Švédové přitáhli ke klášteru 18. listopadu 1655, obléhání se však táhlo až do konce prosince, kdy byly oddíly obláhatelů odvolány.

Mnohem větší vliv na úspěch odboje měla konfederace v Tyszowcích, uzavřená dne 29. prosince 1655, kde královští hetmani vystoupili proti „právoplatnému“ králi Karlu Gustavovi s tím, že porušil mnohé sliby, jež byly podmínkou pro přijetí jeho svrchovanosti,⁸⁸ a rozhodli se obnovit válku se Švédy. Svou symbolickou roli sehrály také Lvovské sliby⁸⁹ Jana Kazimíra.

Roztříštěnost Polsko-litevského soustátí, která způsobila jeho snadné obsazení, se nyní stala důvodem jeho nepřemožitelnosti. Karel Gustav odmítal uznat, že nedokáže zemi ovládnout, a během první poloviny roku 1656 se pokusil udusit povstání, ale nepříliš úspěšně. Jelikož musel nechávat posádky ve všech větších dobytých městech, byla jeho armáda rozdrobená a to, co zbylo, dokázalo vzdorovat pouze menším partyzánským skupinám, už ne řádnému vojsku, které se znovu shromažďovalo po návratu Jana Kazimíra.

Švédové v březnu 1656 rezignovali z tažení na Lvov, kde se koncentrovala polská armáda, a vydali se na pochod k Sanu, který připomínal spíše zoufalý ústup. Jen stěží se 5. dubna jednotkám Karla Gustava podařilo uniknout polskému sevření na soutoku řek Sanu a Visly. Poláci poprvé porazili Švédy v otevřeném poli dne 7. dubna 1656 v bitvě u Warky, což mělo ohromný psychologický efekt, jelikož se jednalo o první polské vítězství v otevřeném boji.⁹⁰

---

⁸⁷ Podrobně viz NOWAK, T., Obrona klasztoru jasnogórskiego w roku 1655, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej*, t. II, Warszawa 1957, s. 181-229.

⁸⁸ Tato konfederace nebyla ještě návratem k Janu Kazimírovi, neboť prohlašovala odpovědnost pouze Bohu, a ne králi. Koncem ledna 1656 byla uzavřena nová konfederace, tentokrát již pod vedením polského krále. Tématem se zabývá KERSTEN, A., Z badań nad konfederacją tyszowiecką, *Rocznik Lubelski*, t. I, Lublin 1958, s. 99-116.

⁸⁹ Lvovské sliby byly složeny 1. 4. 1656. Prvním Jan Kazimír slavnostně slíbil chránit svůj lid a přijal Pannu Marii za patronku svou, královny i celé Polské koruny a vložil jí do rukou péči o své země a vojska. Druhý slavnostní slib složili senátoři. Lvovské sliby měly vliv na vývoj situace v potopě, ačkoliv král je nehodlal cele naplnit. WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 118.

⁹⁰ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 81.

1.3.3 Získání nových spojenců – zapojení dalších států do války

Švédové nyní vedli válku na dvou frontách, na severním pobřeží dobyli Malbork, ale neúspěšně se snažili obsadit Gdaňsk,⁹¹ zatímco v polském vnitrozemí, kde bojovali v důsledku Karlova nerozváženého tažení, sklízeli postupně jeden neúspěch za druhým. Karel Gustav byl nucen začít hledat nové spojence, neboť jeho vojenské síly se ukázaly nedostatečné. Dohodou v Malborku o rozdělení polských vévodství 25. června otevřeně vstoupil do války na švédské straně Fridrich Vilém, který si za svou pomoc vyžádal Velkopolsko. Koncem července se Karel Gustav dočkal posily braniborské armády a spojená vojska se vydala k Varšavě, kde došlo k třídenní bitvě. V ní bylo i přes ohromnou početní převahu polské vojsko poraženo.⁹²

Švédský postup popudil cara. K jeho negativnímu rozpoložení přispěli také císařští diplomaté, kteří měli pomáhat vyjednat dohodu s Polskem a kteří antipatie vůči Švédsku ještě přizívovali. Na jaře 1656 tak car využil švédských neúspěchů v Polsko-litevském soustátí, vypověděl Švédsku válku, v červnu vstoupil do Livonska a následně napadl také švédské Finsko. Ruský útok ve Finsku nebyl příliš úspěšný, a ani Karel Gustav mu nevěnoval mnoho pozornosti, více se zaměřoval na to, co bylo možné dobýt dole na kontinentu, než co bylo třeba hájit doma.⁹³ V listopadu 1656 se Polsko-litevskému soustátí podařilo s Ruskem uzavřít příměří⁹⁴, mohlo tedy své jednotky konečně plně obrátit proti Švédům.

---

⁹¹ Útok na Gdaňsk byl značně riskantní, neboť mohl vyvolat reakci spojenců tohoto významného obchodního města. Gdaňsk také požádal o pomoc svazek pro „Bezpečnost baltského obchodu“ – Dánsko a Nizozemí. ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 337, 341.

⁹² Jejím průběhem se podrobně zabývá HERBST, S., *Trzydniowa bitwa pod Warszawą 28-30 VII 1656 r.*, in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973, s. 296-330.

⁹³ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 370-371.

⁹⁴ Polsko-ruské vztahy se díky konfliktu se Švédskem – společným nepřítelem, nepatrně zlepšily. Jan Kazimír jmenoval diplomaty pro jednání s Moskvou, kterým se podařilo vyjednat dohodu s carem, neboť polská strana byla ochotná k ústupkům. 3. 11. 1656 byla tedy uzavřena vilenská smlouva (traktat wileński), jejíž podmínky však byly nesplnitelné a vzbudily negativní ohlas v Polsku i v celé Evropě. Jednou z nejdůležitějších byla volba cara *vivente rege* na polský trůn, kterou polští vyslanci odsouhlasili s podmínkou, že ji potvrdí příští sejm. Ten byl svolán teprve v roce 1658 a nástupnictví cara navíc nepotvrdil. Vilenská smlouva neměla proto dlouhého trvání a boje mezi Polskem a Ruskem se zanedlouho obnovily. WÓJCIK, Z., *Polska i Rosja*, s. 367-369.

Poláci získali také pomoc Tatarů,⁹⁵ nyní již přímo proti Švédsku. K činnosti se odhodlali i Holanďané, kteří vyslali své loďstvo na pomoc Gdaňsku a protrhli jeho blokádu. Karlu Gustavovi se podařilo s Nizozemím dosáhnout dohody⁹⁶, která zajišťovala neutralitu druhého, ovšem za cenu toho, že se švédský král vzdal nároků na Gdaňsk, což odporovalo jeho touze po ovládnutí pobřeží.⁹⁷ Také znovu jednal s Braniborskem, které jej donutilo k novým ústupkům. Smlouva o věčném míru byla podepsána 20. listopadu 1656 a Karel Gustav v ní uznal kurfiřtovu suverenitu nad knížecími Prusy jako samostatnou provincií, v níž kurfiřt bude vládnout jako nezávislý kníže.⁹⁸ Dohody s Nizozemím a Braniborskem znamenaly konec nadějí na *dominium maris Baltici*, které bylo původním cílem Karla Gustava v této válce.

Koncem listopadu 1656 se polskému poselstvu konečně podařilo získat pomoc císaře. S Ferdinandem III. bylo dojednáno, že se postará, aby se Fridrich Vilém a Bohdan Chmelnický vrátili k poslušnosti polskému králi. Přislíbeno bylo také vyslání vojenských posil.⁹⁹ Dříve, než stihl císař svou část dohody naplnit, zemřel¹⁰⁰, a bylo tedy třeba uzavřít dohodu novou, tím naléhavěji, že již 6. prosince 1656 vznikla koalice, tzv. dohoda v Radnotu¹⁰¹, jejímž cílem bylo rozdělení Polska.

Nová vídeňská smlouva byla podepsána 27. května 1657 s Leopoldem Habsburským v době, kdy ještě nebyl zvolen císařem, a tedy z titulu českého a

---

⁹⁵ Již před válkou uzavřel Krym s Polsko-litevským soustátím spojenectví v boji s Ruskem a Ukrajinou a obecně byli svému spojenci příznivě nakloněni. Z tohoto důvodu se Tataři rozhodli poslat pomoc proti Švédsku, která byla sice nepříliš vojensky významná, ale byla obratně využita pro propagandu. O vztazích Tatarů k Polsko-litevskému soustátí více BARANOWSKI, B., *Tatarszczyzna wobec wojny polsko-szwedzkiej w latach 1655-1660*, in: *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I, Warszawa 1957, s. 453-489.

⁹⁶ Podepsána v Elbingu 1. 9. 1656.

⁹⁷ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 379.

⁹⁸ PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 387.

⁹⁹ Ochotu k jednání vyvolalo švédské odmítnutí rakouského zprostředkování, stejně jako zájem habsburské politiky na tom, aby blízkost švédského vojska nebo nárůst moci braniborského kurfiřta neovlivnily negativně chystanou císařskou volbu. Svůj podíl na rozhodnutí měl i tlak, který vytvořila možnost volby cara na polský trůn. Smlouva o spojenectví byla podepsána ve Vídni 1. 12. 1656. PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 389-390.

¹⁰⁰ Ferdinand III. umírá 1. 4. 1657.

¹⁰¹ Dohoda v Radnotu, která byla švédskou reakcí na polskou smlouvu s carem, byla dohodou o rozdělení Polska mezi Švédsko, Sedmihradsko, Braniborsko, kozáky a Radziwiłła. Přímým důsledkem bylo zapojení Sedmihradska do války. WÓJCIK, Z., *Polska i Rosja*, s. 368.

uherského krále a arcivévody rakouského. Leopold přislíbil vojenskou pomoc výměnou za čerpání příjmů z polských solných dolů a umístění vlastních posádek do Krakova a Poznaně. Zároveň se tím nabízela možnost habsburské kandidatury na polský trůn po bezdětném Janu Kazimírovi.

Dohoda s Habsburky však nepřinesla polskému dvoru to, co očekával, a tak se brzy začal více orientovat na Francii, především v otázce polského následnictví.¹⁰² Ani příměří s Ruskem Polsku nepřineslo výhodu, neboť trvalo jen krátce. Polské zájmy byly v rozporu s těmi ruskými, obzvláště v otázce Ukrajiny.¹⁰³

Zato pro Karla Gustava byla dohoda se Sedmihradskem alespoň dočasně přínosem. V březnu 1657 dozbrojil a vydal se znovu do centrálního Polska s předpokladem, že za pomoci Rákócziho sedmihradských vojsk znovu ovládne celou zemi. To však nebylo možné ze dvou důvodů. Za prvé bylo polské území natolik zdevastované, že to znemožňovalo snadný průchod vojsk. Za druhé se ukázalo, že sedmihradská armáda, která vstoupila do Polska 22. ledna 1657¹⁰⁴, je větší zátěží než přínosem. Pomalé a nevyycvičené vojsko brzdilo postup švédských jednotek, ale Rákóczi odmítal táhnout odděleně. Jediným (relativním) úspěchem bylo opětovné obsazení Varšavy 17. června 1657.¹⁰⁵

Jakmile se však švédský král dozvěděl o dohodě Polska s Habsburky, stáhnul se do Předního Pomořanska a sedmihradského knížete zanechal jeho osudu. Tím se rozpadla dohoda o dělení Polska.

1.3.4 Zlomový rok 1657 – Dánská válka

Rok 1657 znamenal zvrát ve válce, když hospodářsky i vojensky stále slabé Dánsko vyhlásilo v létě válku Švédsku a následně uzavřelo alianci s Polsko-litevským soustátím. Karel Gustav se na možnost války s Dánskem připravoval již od prosince 1656, a tak došlo ke zvláštní situaci, kdy napadená strana byla k boji připravená dříve než původce konfliktu.

---

¹⁰² WÓJCIK, Z., *Jan Kazimierz*, s. 120-122.

¹⁰³ Definitivně se snahy o spojení rozpadly koncem roku 1658, kdy Rusové uzavřeli příměří se Švédy a obnovili boje s Polskem. WÓJCIK, Z., *Polska i Rosja*, s. 377.

¹⁰⁴ Vstup Rákócziho do války dočasně změnil vojenskou i diplomatickou situaci a Soustátí mělo opět bojovat o holé přežití. FROST, R. I., *After the Deluge*, s. 85.

¹⁰⁵ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 106.

Zaměření na boj s Dány znamenalo stažení většiny švédských vojsk z Polska. Karel Gustav doufal v rychlé vítězství a návrat na východní bojiště dřív, než se protivníkům podaří toho využít. Jeho záměr se však nepodařil, dánská válka se protahovala, a spojená polská a císařská vojska zatím získala Krakov a osvobodila téměř celou zemi.¹⁰⁶

Švédsko se v té době nacházelo ve válečném stavu s Polsko-litevským soustátím, Ruskem, Dánskem a habsburskou monarchií. Ztratilo navíc dva bývalé spojence. Sedmihradské vojsko při návratu do své říše podlehlo polské armádě a kníže Jiří Rákóczi musel kapitulovat. Větší katastrofu mu přineslo setkání s Tatary, kteří neuznali dohodu s Poláky a sedmihradskou armádu vyhladili.¹⁰⁷

Fridrich Vilém, který se nejprve přidal ke Karlu Gustavovi, změnil stranu, jakmile skončilo období švédských vítězství a začala vznikat protišvédská koalice. Od Švédska již získal vše, co potřeboval, a tak byl svolný k jednání s Polskem za císařského prostřednictví. Mediátorem tohoto jednání nebyl nikdo jiný než císařský vyslanec Franz Paul Lisola, o němž bude později ještě řeč. Ten v zájmu císaře učinil vše, aby Polsko přistoupilo na braniborské podmínky.¹⁰⁸ Nejdůležitějším bodem jednání byla otázka lenní závislosti kurfiřta vůči polskému králi a vláda v knížecích Prusech. Lisola se zasloužil o to, že polský král přistoupil na kurfiřtovy požadavky, aby uznal knížecí Prusy za suverénní a samostatnou zemi.¹⁰⁹ Stalo se tak welawskou smlouvou, podepsanou plnomocníky 19. září 1657.¹¹⁰ Následně smlouvou v Bydhošti 6. listopadu přislíbil kurfiřt spojenectví proti Švédsku.

Protišvédská koalice se ještě koncem roku 1657 pokusila o útok na Švédské Pomořany a osvobození královských Prus, ale neúspěšně.¹¹¹ Švédové drželi silné

---

¹⁰⁶ WIMMER, J., *Wojsko i finanse*, s. 87.

¹⁰⁷ TÝŽ, *Przeгляд operacji*, s. 188.

¹⁰⁸ Jednání začala v lednu 1657 a kurfiřt byl nakloněn dohodě s Polskem a budoucím císařem Leopoldem. Přesto neváhal využít všech prostředků, aby získal co nejlepší podmínky dohody. PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 394-396.

¹⁰⁹ Problematickou otázkou byla území, která kurfiřt požadoval. Polská strana byla ochotná mu přislíbit suverenitu, neboť v té době to bylo považováno za nutné zlo, za ústupek, který je třeba učinit. FROST, R. I., *After the Deluge*, s. 101.

¹¹⁰ Welawská dohoda je považována za největší prohru polské diplomacie 17. století. Byla to ovšem cena, kterou bylo nutné zaplatit za vytvoření protišvédské koalice, a o které se definitivně mělo teprve později rozhodnout. WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska*, s. 210.

¹¹¹ WIMMER, J., *Przeгляд operacji*, s. 190.

pevnosti, které nebylo snadné dobýt ani s početní převahou. Spojenci se proto koncem listopadu stáhli, aby mohli začít nové operace následujícího roku výpravou do Dánska. Ta se však měla ukázat nerealizovatelnou.

Přechodem Braniborů na stranu Polska se změnilo vojenské postavení Švédska, Karel Gustav ztratil nejdůležitějšího spojence. Když už bylo jasné, že jediným kandidátem na císařský trůn bude Leopold Habsburský, odhodlala se Vídeň v polovině února 1658 k uzavření dohody o společném postupu s Branibory a Poláky na pomoc Dánsku.¹¹²

Pro Dánsko již ale bylo pozdě. Švédům se podařilo ovládnout celé Jutsko i dánské ostrovy a stanuli u Kodaně. Zde v únoru zahájili mírová jednání, která byla završena podepsáním dohody v Roskilde 28. února a byla v podstatě diktátem švédské strany, jež stále vojensky ohrožovala dánskou metropoli.

Na základě mírové smlouvy se švédská armáda v květnu 1658 musela stáhnout z Dánska. Karel Gustav zamýšlel využít ji k vpádu do Říše, cílem se mělo stát buď Braniborsko, nebo některá z habsburských dědičných zemí (Čechy, Slezsko).¹¹³ K tomu by však potřeboval pomoc některé ze západních mocností, a té se mu nedostalo. Po úspěšné volbě Leopolda na císařský trůn navíc zájem Karla Gustava o intervenci v Říši ochladl, musel se tedy rozhodnout pro nový cíl. Spojenci se na útok snažili připravit, Poláci stáhli svá vojska do Pomořan.¹¹⁴

Švédové se nyní zaměřili na jedinou zemi na severovýchodě Evropy, s níž ještě nevedli válku, na Kuronsko. Drobné vévodství, které bylo formálně součástí Polsko-litevského soustátí, a vévoda Jakub byl vazalem polského krále, a které se nacházelo na hranicích mezi švédským Livonskem a Litvou, udržovalo od počátku konfliktu neutralitu. Pod záminkou tažení na Litvu dostali Švédové opět svolení projít Kuronskem, namísto přechodu však vévodství obsadili a knížete unesli.¹¹⁵ Vpád do Kuronska však nepřinesl patřičné výsledky. Pro zásobování se nedalo dostatečně využít, brzy zde vypukly nepokoje, a negativní ohlas mělo švédské jednání také za hranicemi.

Karel Gustav nechtěl posílat svá vojska zpět do Polska, které bylo zaměstnáno na východě obnoveným konfliktem s Ruskem, a tak v srpnu 1658 znovu zaútočil na

---

¹¹² PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 403-404.

¹¹³ Tamtéž, s. 404.

¹¹⁴ WIMMER, J., *Przegląd operacji*, s. 192.

¹¹⁵ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 601-604.

Dánsko.¹¹⁶ Zde se ale situace změnila a Dánsko se dokázalo efektivněji bránit. Navíc se v důsledku švédského útoku obnovila koalice Braniborska, habsburské monarchie a Polsko-litevského soustátí, která vyslala spojené armády Dánsku na pomoc. Ke spojencům se připojilo také Nizozemí, které poslalo svou flotilu ke Kodani.¹¹⁷

1.3.5 Rozhodující tažení protišvédské koalice

Situace na přelomu let 1658 a 1659 byla pro Švédy kritická. Útok na Dánsko nepřinesl podruhé tak snadné vítězství, Dánové již byli připraveni se efektivněji bránit. Koncentrace švédských vojsk v Dánsku navíc usnadnila polské akce v samotném Soustátí. Švédští vojáci na polsko-litevském území byli postupně nuceni stáhnout se do pevností u Baltského moře, včetně Toruně.

Dokud Švédové drželi Toruň, ovládali pobřeží. V létě 1658 proto k městu dorazilo císařské vojsko a s přispěním polského sboru zahájilo obléhání. Švédům se město nepodařilo posílit, během podzimu přišly nové spojenecké jednotky, takže po poměrně úspěšném útoku v polovině listopadu začalo jednání. Švédská posádka kapitulovala 23. prosince 1658 a 30. prosince opustila Toruň.¹¹⁸

Očekávalo se, že nyní nadejde chvíle konečného zúčtování se Švédy a úplné osvobození Polska. To ale muselo obrátit svou pozornost znovu na východ, neboť Rusko obnovilo válečný stav. Stalo se tak v reakci na hadziackou unii uzavřenou mezi Polskem a kozáky.¹¹⁹ Většina polských sil byla proto vyslána do zimních ležení ve východních vojvodstvích. Švédové toho logicky využili k ozbrojeným výpadům, které

---

¹¹⁶ PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 406.

¹¹⁷ Učinilo tak na základě dohody, při níž mělo poskytnout Dánsku pomoc v případě, že by bylo napadeno. Nizozemí spolu s Anglií a Francií měly zájem o mír na Baltu, a proto během roku 1659 svolaly tzv. haagské úmluvy, jejichž cílem bylo domluvit společný postup k udržení rovnováhy v Evropě a přinutit skandinávské státy udržet podmínky roskildského míru. PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 406-407.

¹¹⁸ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 110-112.

¹¹⁹ Tzv. unia hadziacka, uzavřená 16. září roku 1658, měla být spravedlivým vyrovnáním Polska s Ukrajinou. Na jejím základě měl vzniknout třetí rovnocenný člen Rzeczypospolité - knížectví Ruské. Kdyby k přijetí Ukrajiny třetí země soustátí došlo o dvacet let dříve, mohla se situace vyvíjet úplně odlišně. V tuto chvíli však jediným efektem bylo zhoršení polsko-ruských vztahů. WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska*, s. 178.

měly být posledními švédskými úspěchy v této válce. Válka nabyla pro Švédsko nového charakteru – obrany dosažených pozic.¹²⁰

Nevelká vítězství převážily prohry, zapříčiněné zejména činností polských spojenců v Královských Prusech. Ti dokázali účinně blokovat švédské akce, avšak sami začali s rozsáhlejším útokem teprve v srpnu, v noci z 29. na 30. toho měsíce dobyli Grudziądz a ještě v prosinci kapitulovala švédská posádka Głowy, hlavního opěrného bodu v boji s Gdaňskem.¹²¹ Spojencům se již ale nepodařilo získat zpět Malbork, zatímco Elbing vůbec neobléhali. Císařská vojska prováděla vojenské akce také ve Švédských Pomořanech, Štětín ale obléhala neúspěšně a švédská vláda v této oblasti zůstala zachována.¹²²

1.4 Závěr války – olivský mír

Koncem roku 1659 bylo patrné, že válka nevede k rozhodujícímu výsledku, neboť obě strany se angažovaly na jiných frontách, v Dánsku a na Ukrajině, a snažily se pouze vybojovat lepší podmínky pro mírové jednání, po němž toužilo Polsko i Švédsko.¹²³

V důsledku vojenských akcí spojenců na území Polsko-litevského soustátí přistoupil Karel Gustav konečně k diplomatickému řešení a vydal nové instrukce pro své vyslance. Také touha císaře válčit značně ochabla ve chvíli, kdy Francie uzavřela pyrenejský mír se Španělskem. Jediný, pro koho by pokračování bojů mohlo být výhodné, byl Kurfiřt, jehož další posílení si však žádná strana nepřála. Za takových podmínek mohla být v lednu 1660 zahájena mírová jednání, zakončená 3. května podepsáním smlouvy v Olivě. Ta definitivně uzavřela období polsko-švédských válek.

---

¹²⁰ O vojenských akcích v Královských Prusech roku 1659 podrobně pojednává PODHORODECKI, Leszek, Kampania 1659 r. w Prusach Królewskich, in: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973, s. 331-357.

¹²¹ WIMMER, J., Przegład operacji, s. 201.

¹²² ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 636.

¹²³ HERBST, S., *Wojna obronna*, s. 113.

2 Císařská diplomacie 17. století

Ve stejné době, kdy polsko-litevský stát šel k hluboké krizi, došlo naopak na poli diplomatickém k ohromnému rozvoji. Vestfálská mírová jednání uzavírající třicetiletou válku, zakončená roku 1648, téhož roku, kdy vypuklo povstání Chmelnického na Ukrajině a kdy na polský trůn usedl Jan Kazimír Vasa, jsou považována za zlomový okamžik v historii evropské diplomacie.¹²⁴ Vestfálský mír znamenal do budoucna vzor, cestu, jak dojít k dohodě. Přinesl nový model mírových konferencí, na kterých se podílelo nejen množství válkou zainteresovaných stran, ale i další účastníci jako zprostředkovatelé. Byla pevně dána pozice všech účastníků a stanoveny postupy jednání.¹²⁵

Do té doby se také stihla rozvinout a ukotvit na evropských dvorech stálá diplomatická zastoupení, zatímco dřívější typ mimořádného vyslance také ještě přetrvával. K tomu vedly odlišné povinnosti jednotlivých druhů diplomatů.

Podobně jako o druzích vyslanců můžeme pro dobu 17. století specifikovat i druhy pramenů, jež pro zkoumání diplomatických misí existují.

2.1 Stálí a mimořádní vyslanci – vývoj a funkce

Zásadní proměny ve vývoji diplomacie započaly již během 16. století, nejprve v oblasti italských republik, brzy v oblastech papežského vlivu (nunciatury), později i monarchů. Také vídeňští Habsburkové začali ve druhé polovině 16. století vysílat do světa své vyslance, a to nejprve na dvůr v Madridu, později i na jiné evropské dvory.¹²⁶

---

¹²⁴ Vestfálský mír je obecně uznávaným milníkem pro zrod moderní diplomacie snad ve všech pracích věnujících se historii diplomacie. V českém prostředí VESELÝ, Zdeněk, *Dějiny diplomacie*, Praha 2008; v polském WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska w okresie wojen drugiej połowy XVII wieku (1648-1699)*, in: *Historia dyplomacji polskiej*, t. II (1572-1795), Warszawa 1982.

Přímo otázkou diplomacie v době jednání o vestfálském míru se zabývá HRBEK, Jiří, *Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století*, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234.

¹²⁵ STEIGER, Heinhard, *Concrete Peace and General Order: The legal meaning of the treaties of 24 October 1648*, in: BUSSMANN, Klaus – SCHILLING, Heinz (edd.), *1648 – War and Peace in Europe*, Munich 1998, s. 443-444.

¹²⁶ EDELMAYER, Friedrich, *Gesandtschaftsberichte in der Frühen Neuzeit*, in: PAUSER, Josef – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004, s. 849-859, s. 853.

V raném novověku došlo k postupnému vytváření sítě pravidelných zastupitelství. Zpočátku pouze mezi nejdůležitějšími mocnostmi, ale koncem 16. století již byla Evropa protkána hustou sítí vyslanectví tohoto typu. Náležel k ní i císařský dvůr ve Vídni nebo Praze a císařská vyslanectví v jednotlivých evropských zemích.¹²⁷

Zároveň se vymezipily dva typy, nebo spíše dvě úrovně vyslanců. První, nazývaný *ambasador*, *legatus magnus* či veřejný ministr, zastával pozici svého monarchy. Jeho náplň práce se zpravidla nelišila od náplně vyslanců nižších stupňů, ale bylo s ním v ceremonálních záležitostech zacházeno jako s hlavou státu.¹²⁸ Druhý, *envoyé*, rezident či *ablegatus*, měl za úkol sbírat informace a posílat je mateřskému dvoru.¹²⁹ Agenti a vyslanci nižších stupňů se starali o zázemí mise, předjednávali pozdější dohody, upláceli významné osobnosti, a všemi způsoby „otevírali dveře oficiální diplomacii“¹³⁰.

Stálým vyslancem, rezidentem, býval zpravidla odborník na mezinárodní vztahy, nejčastěji právník nebo přímo člověk etablovaný ve strukturách cizího státu.¹³¹ Ne každý rezident musel být zároveň diplomat, jejich úkolem bylo především získávat informace.¹³²

2.1.1 Mimořádní vyslanci

Postupné budování sítě stálých zastoupení redukovalo množství mimořádných misí, obvyklých v dřívějších dobách. Nestaly se ale zbytečnými. Stálí zástupci nemohli plnit všechny úkoly, které diplomacie vyžadovala. Jejich přítomnost na dvoře zároveň nevylučovala možnost vyslání i mimořádného vyslance. Stálý vyslanec sice mohl vykonávat množství funkcí, ale jakmile měla mít mise ceremoniální charakter, jímž byla cizímu panovníkovi projevna zvláštní úcta, bylo třeba vyslat mimořádného vyslance. Mnozí stálí vyslanci, kteří měli hlavně zprostředkovávat informace, neměli obvykle ani příslušný diplomatický rank, ani sociální postavení, aby mohli vést politická jednání.¹³³

¹²⁷ EDELMAYER, F., *Gesandtschaftsberichte*, s. 849.

¹²⁸ HRBEK, J., *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30, s. 15.

¹²⁹ TÝŽ, *Postavení diplomata*, s. 226.

¹³⁰ TÝŽ, *Cesty evropské historiografie*, s. 17.

¹³¹ TÝŽ, *Postavení diplomata*, s. 227.

¹³² MATTINGLY, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, Middlesex 1965/London 1655, s. 63.

¹³³ MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976 (Bonner historische Forschungen, Bd. 42), s. 86.

Mimořádný vyslanec (*legatus extraordinarius*), sehrával proto nadále, až do 18. století klíčovou roli. Byl vysílán na časově omezenou dobu, zpravidla měl titul ambasadora, měl právo uzavírat za svého monarchu mezinárodní smlouvy či tlumočit jeho oficiální stanoviska, ale stejně jako rezident měl také on za úkol mimo jiné získávat informace a pravidelně informovat svého panovníka.¹³⁴

Mimořádní vyslanci byli vybíráni z řad aristokratů či vysokých dvorských hodnostářů katolického vyznání. Šlechtický původ a blízkost k panovníkovi, jehož důvěru musel takový diplomat pro jmenování mít, byly zárukou důvěry, již vůči němu bude chovat také panovník-hostitel.¹³⁵ Nezřídka se stávalo, že panovník vyslance z řad příslušníků nižší šlechty před jejich misí povýšil, aby jej mohli v zahraničí vhodně reprezentovat. S postavením se vázal i předpoklad, že dotyčný bude mít patřičný rozhled, vzdělání, časem také zkušenosti z předchozích diplomatických misí nebo alespoň z vlastní kavalírské cesty. Nebylo však výjimkou, že vyslanec vyrazil na svou první cestu bez patřičných zkušeností a solidních znalostí.¹³⁶

Oč menší roli hrálo v případě vyslanců vyššího ranku vzdělání, o to větší hrály finance. Diplomati musel z velké části přispívat do rozpočtu mise bez jistoty, že se mu jeho investice ve finanční podobě také vrátí.¹³⁷ Účast na misi s sebou nesla jisté riziko, že dotyčný zůstane po skončení svého úkolu zadlužen.

Mezi výdaje patřily zpravidla platy diplomatovým pomocníkům, informátorům, poplatky za poštu či kurýry, byly potřeba finance na dárky pro významné osobnosti, ale i na živobytí a provoz diplomatova domu. Hlavně však musel vyslanec patřičně prezentovat „význam“ svého státu a vládce během nejrůznějších ceremoniálů a festivit. Zde nejvíce rostly náklady s tím, jak vzrůstala potřeba dostatečně reprezentovat císaře.

---

¹³⁴ GRÄF, Holger Th., Die Entstehung des neuzeitlichen Gesandtschaftswesens aus dem Geiste der Curiositas – Das Diarium des Johann Sebastian Müller als diplomatie-geschichtliche Quelle, in: KELLER, Katrin – SCHEUTZ, Martin – TERSCH, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005, s. 179-191, zde s. 181.

¹³⁵ HRBEK, J., *Cesty evropské historiografie*, s. 17.

¹³⁶ O předpokladech pro vstup do císařské diplomacie viz MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 355-356.

¹³⁷ O placení císařských diplomatů tamtéž, s. 162-179.

Na druhou stranu se přijetí funkce diplomata obvykle odrazilo v dalším kariérním postupu daného šlechtice, pro nejednoho bylo odrazovým můstkem pro získání významnějších úřadů u vídeňského dvora nebo v zemské správě, což je možné přisoudit i Františku Karlovi z Kolovrat.

Pro raný novověk bylo typické, že diplomatická praxe byla silně ovlivněna ceremoniálním právem.¹³⁸ Klíčovými momenty každé mise, při nichž hrál mimořádný vyslanec hlavní roli, byly slavnostní vjezd a první audience u panovníka. Poté se již mohl s panovníkem setkávat i při neformálních příležitostech.¹³⁹ Během svého pobytu se účastnil dvorských slavností, případně jednání poradních orgánů panovníka.¹⁴⁰

Ceremoniální funkci i finančním možností odpovídal také diplomatův doprovod, který mohl čítat od jednotlivců po stovky lidí. Početnější doprovod byl obvyklý při misích do Moskvy nebo Konstantinopole, v západní Evropě se počítal jen v řádech desítek.¹⁴¹ Nacházeli se zde komorníci, pážata či duchovní, ale nejdůležitější byl vlastní diplomatický aparát, tedy zejména další vyslanci a sekretáři.¹⁴²

Legací sekretář mohl šéfovi mise ulehčit od rutinních úkolů, mohl místo svého nadřízeného jezdit k vídeňskému dvoru, v době války se mohl účastnit tažení a informovat svého nadřízeného v hlavním městě. Ale především navrhoval memoranda a smlouvy, koncipoval oficiální relace císaři, příležitostně psal tajné zprávy dle diktátu šéfa mise. Byl také politickým poradcem svého nadřízeného.¹⁴³

Hlavního vyslance obvykle doprovázeli vyslanci další. Po vestfálském míru již ale nebylo obvyklé, aby v čele mise stálo více diplomatů, jako tomu bylo ve středověku. Více hlavních vyslanců bylo jmenováno pouze při mimořádných misích do Ruska, k jednotlivým říšským stavům, při konferencích a kongresech. Postavení a rozdíly kompetencí mezi delegáty pak stanovily plné moci nebo konkrétní instrukce.¹⁴⁴ Tak je tomu i v případě císařských vyslanců na jednání o míru v Olivě.

---

¹³⁸ Neudíví proto množství příruček, které vznikly na konci 17. a na počátku 18. století, a které se diplomatickým ceremoniálem a úkoly diplomata zabývají. Jako první jmenujme *L'ambassadeur et ses fonctions* od Abrahama de Wicquefort z roku 1682, dále například *Theatrum Ceremoniale historico-politicum...* od Johana Christiana Lüniga z roku 1719, *Europäisches Hof-Ceremoniel...* Gottfrieda Stievehoe z roku 1723, nebo *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren...* Julia Bernharda von Rohr z roku 1733.

¹³⁹ HRBEK, J., Postavení diplomata, s. 229.

¹⁴⁰ TÝŽ, Cesty evropské historiografie, s. 16.

¹⁴¹ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 111.

¹⁴² Odlišují se soukromí sekretáři a oficiální císařští sekretáři či sekretáři legace. Liší se zejména v množství pravomocí, loajalitě a důvěře vůči vyslanci a tím, kdo je platil. MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 94-96.

¹⁴³ Tamtéž, s. 97-98.

¹⁴⁴ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 88-89.

2.2 Císařská diplomacie ve vztahu k Polsku

Císařská, nebo lépe řečeno rakouská diplomacie vůči Polsku, byla budována na základě pro Habsburky tradiční sňatkové politiky, jejíž následky pocítila například i česká větev Jagellonců, a která neodbytně provází habsbursko-polské vztahy během celého 16., a také 17. století.

Příznivé vztahy vybudované sňatkovými aliancemi však koncem 16. století značně utrpěly sporem o nástupnická práva k polskému trůnu. K urovnání těchto neshod měly sloužit vzájemné smlouvy panovníků, které měly zaručovat spolupráci jak na poli politickém, tak také válečném.

Sérii smluv zahájila již roku 1589 tzv. česko-polská státní smlouva¹⁴⁵, která však zavazovala panovníky pouze z titulu krále polského a českého. K její přeměně v habsbursko-vasovský dynastický pakt definitivně došlo až roku 1613.¹⁴⁶

Jednání doprovázely diplomatické cesty na oba dvory a snaha o urovnání slezsko-polských pohraničních sporů, které měly být vyřešeny spolu s dynastickým paktem.¹⁴⁷ Ten byl podepsán 23. března 1613 mezi Matyášem Habsburským jako císařem římským, králem českým a uherským, a Zikmundem III. Vasou, králem polským a velkoknížetem litevským. Smlouva měla mít trvalou platnost a zavazovala na veškerých územích obou panovníků i do budoucna.¹⁴⁸

Důsledkem této smlouvy byla například vasovská politická a vojenská pomoc poskytnutá Habsburkům proti českému stavovskému povstání v letech 1618-1620.¹⁴⁹ Naopak polský panovník se na ni odvolával při žádostech o císařskou podporu během první severní války.

Dynastický pakt podpořila již zmiňovaná sňatková politika, konkrétně dvojnásobné manželství tehdejšího polského panovníka Zikmunda III. s rakouskými arcivévodkyněmi, Annou a Konstancií.¹⁵⁰ Obdobně tomu bylo i u Zikmundova nástupce

---

¹⁴⁵ Jinak také nazývaná smlouvou będzinsko-bytomskou. Pozornost jí věnuje MACŮREK, Josef, *Čechové a Poláci v 2. pol. XVI. století*, Praha 1648.

¹⁴⁶ O vývoji těchto smluv HEJL, František, *Od česko-polské státní smlouvy k habsbursko-vasovskému dynastickému paktu (1589-1613)*, *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university*, roč. VIII-1959, řada historická C6, s. 39-54.

¹⁴⁷ Tamtéž, *Od česko-polské státní smlouvy*, s. 43.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 47.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 49. Více viz MACŮREK, J., *České stavovské povstání a Polsko*, Brno 1937.

¹⁵⁰ HEJL, F., *Od česko-polské státní smlouvy*, s. 41.

Vladislava IV., který svým sňatkem s arcivévodkyní Cecílií Renatou roku 1637 potvrdil příznivé vztahy s Habsburky. Toto manželství ale nebylo dostatečně silným poutem, jak se ukázalo v dalším vývoji dějin.

Celé 17. století ovládla rivalita mezi Habsburky a Francií, která se odrážela jak v náladách polského dvora, tak i v diplomacii vedené vůči Polsku, a plně se projevila v jednáních během severní války a bezprostředně po ní.

2.2.1 Diplomatická poselstva směřující do Polska

Navážeme-li ještě na předchozí kapitolu v obecných souvislostech, císařská poselstva do Polska nebývala příliš početná, s výjimkou těch ceremoniálních, jakými bylo například předání habsburské nevěsty polskému králi. Zpravidla byli s menším doprovodem vysíláni dva vyslanci, z nichž jeden měl v ideálním případě s Polskem předchozí zkušenosti.¹⁵¹ Z tohoto úzu nevybočuje ani poselstvo do Olivy.

Komplikací pevnějších diplomatických vztahů byl zákaz dlouhodobého pobytu cizích vyslanců na polském dvoře, který neumožňoval, aby se sžili s místním prostředím, porozuměli mu, a také aby si zde vybudovali informační síť. Rezidenti proto museli toto ustanovení různými způsoby obcházet. Jediným stálým vyslancem na polském dvoře, který měl ze zákazu výjimku, byl papežský nuncius.¹⁵²

Od diplomatických služeb v Polsku odrazovaly obtížné úkoly, jejichž vykonání ztěžovala především místní politická situace – slabá centrální vláda a různé partaje, které se vytvářely v řadách polské šlechty, s nestabilními názory, se sklonem ke korupci a prosazování vlastních zájmů na úkor zájmů státních. Pro mise do Polska, stejně jako do Ruska nebo severní Evropy, bylo proto obtížné získat vyslance. Šlechtici, kteří nepotřebovali projít diplomatickou službou pro získání pozice u domácího dvora, totiž odmítali do těchto zemí cestovat.¹⁵³ Přesto se našli takoví, kteří více či méně dobrovolně na polský dvůr vyrazili.

---

¹⁵¹ ČECHOVÁ, Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a treboňská zástavní držba*, disertační práce FF MU, Brno 2012, s. 79.

¹⁵² Tamtéž, s. 80.

¹⁵³ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 181-183.

2.2.2 Císařští diplomaté v Polsku v letech 1635-1660

Po uzavření státní smlouvy roku 1589 byli císařští diplomaté posíláni do Polska pouze za konkrétními a aktuálními účely, jako byly potřeba vojenské pomoci, účast na volbě nového polského panovníka či potvrzení spojeneckých smluv.¹⁵⁴

Stálé zastoupení v podobě císařského rezidenta vzniklo na polském dvoře teprve po roce 1635 (příměří ve Sztumské Wsi). V květnu 1635 byl Ferdinandem II. jmenován rezidentem a pozorovatelem ve Varšavě Alexander Greiffenklau z Vollrathsu – první stálý zástupce Vídně v Polsku. Toho roku 1643 vystřídal Hubert Walderode von Eckhausen.¹⁵⁵ Od roku 1648 působil na polském dvoře Franz Paul Lisola.¹⁵⁶

Ve 30. a 40. letech se do Polska vydala i mimořádná poselstva – k jednáním o sňatkových záležitostech, s kondolencemi, a také k jednání o převod zástavy třeboňského panství na opolsko-ratibořské knížectví.¹⁵⁷ Koncem roku 1648 (od 2. listopadu do 23. prosince) působil na polském dvoře jako císařský legát také Ferdinand Carretto di Grana a ještě v prosinci 1655 vyslala Vídeň do Polska Georga Adama hraběte Kuefsteina, který měl zprostředkovat jednání mezi Polskem a Švédskem.¹⁵⁸

Na obranu polských zájmů vyslal císař v létě 1656 dva vyslance do Moskvy k jednání o míru s Polskem, jednalo se o Allegretta Allegrettiho a Johanna Dietricha Lorbacha. Jejich mise trvala od 9. srpna 1656 do 24. listopadu 1656.¹⁵⁹

Na jaře 1657 byl do Polska (ke královně) vyslán J. A. Garnier.¹⁶⁰ V druhé polovině roku 1657 a poté znovu od ledna do března 1658 působil v Polsku jako rezident, a tedy pozorovatel bez zvláštních pravomocí, Johann Morand Girardin. Dočasně v této roli vystřídal Jana Kryštofa Fragsteina, který v Polsku opakovaně pobýval mezi lety 1654 a 1659.¹⁶¹

---

¹⁵⁴ ČECHOVÁ, B., *Polsko-habsburské vztahy*, s. 82-83.

¹⁵⁵ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 65, pozn. 248. ČECHOVÁ, B., *Polsko-habsburské vztahy*, s. 83.

¹⁵⁶ BITTNER, Ludwig – GROß, Lothar, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Bd. I (1648-1715), Berlin 1936, s. 159.

¹⁵⁷ Toto téma stojí v centru citované disertační práce Blanky Čechové.

¹⁵⁸ BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 159.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ WALEWSKI, Antoni, *Historia wyzwolenia Polski za panowania Jana Kazimierza (1655-1660)*, t. II., Kraków 1868, s. 31.

¹⁶¹ BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 159.

Hlavním důvodem tak početného zastoupení v Polsku během první severní války byl společný postup proti Švédům. Po uzavření olivského míru zůstal na polském dvoře nějakou dobu jen Franz Paul Lisola. Po něm nebyl po několik let ani jmenován další rezident.¹⁶²

2.2.3 Změny v císařské diplomacii způsobené první severní válkou

Severní válka přinesla změny v diplomatických vztazích císaře i s jinými mocnostmi. Ještě před jejím začátkem, když v roce 1654 Švédové vstoupili do Brém, do Stockholmu byl vyslán jako rezident Georg von Plettenberg. Jmenování jeho nástupce Franze Paula Lisoly bylo již ve znamení války. Císař vyslal v listopadu 1655 hraběte Pöttinga s nabídkou zprostředkování jednání s Polskem. Ta byla Karlem Gustavem rázně odmítnuta. Poté, co Lisola ukončil svou misi u švédského krále, došlo k dočasnému přerušení diplomatických vztahů se Švédskem.¹⁶³

Polsko-švédská válka přiměla císaře také k stálému zastoupení na dvoře braniborského kurfiřta.¹⁶⁴ O podrobném průběhu diplomatických jednání a o zastoupení Habsburků během severní války bude ještě později pojednáno.

2.3 **Prameny k císařské diplomacii**

K císařské diplomacii 17. století existuje množství pramenů více či méně oficiálního původu. Nejvíce jich je uloženo ve vídeňském Haus- Hof- und Staatsarchivu – protokoly o poradách říšské dvorské kanceláře a rakouské dvorské kanceláře, přednesení u císaře, oficiální diplomatická korespondence, instrukce. Další pak v Kriegsarchivu – v případě, že se diplomatické mise týkaly vojenských záležitostí – či v archivech české a uherské dvorské kanceláře, případně jiných správních orgánů. Dokumenty k financování vyslanců pak ve Finanz- und Hofkammerarchiv.

Prameny k diplomacii se ale nenachází jen ve velkých archivech říšských a královských institucí, objevit je můžeme také v osobních a rodových archivech jednotlivých diplomatů, kteří nejen že si uschovávali oficiální dokumenty či jejich

---

¹⁶² MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, na s. 66 uvádí, že po uzavření olivského míru se Leopold I. vzdal trvalého zastoupení v Polsku. Podle Repertoria se však do konce 17. století na polském dvoře objevilo ještě několik dalších císařských rezidentů, viz BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 160.

¹⁶³ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 71.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 73.

opisy, ale často vedli i soukromou korespondenci a deníky, které obsahují informace k poznání průběhu jejich mise.

2.3.1 Pověřovací listiny a instrukce

Po jmenování diplomata, kterému předcházela často zdlouhavá jednání císařských radů, byl vybraný šlechtic vybaven několika důležitými listinami. První z nich byla listina pověřovací (kreditiv, plná moc), již byl vyslanec akreditován k jednání a prokazoval se jí při vstupní audienci u navštíveného dvora. Obsahovala sdělení o identitě vyslance, shrnutí cíle jeho vyslání a vyznačení jeho diplomatické hodnosti. Vedle pověřovacích listin obdržel vyslanec také celou řadu cestovních pasů, doporučujících dopisů a průvodních listů (*salvi conductus literae*), které mu měly zajistit bezpečnou a hladkou cestu do místa určení.¹⁶⁵

Spolu s nimi obdržel jednu nebo více instrukcí, které informovaly podrobněji o jeho úkolech na cizím dvoře. V tzv. hlavní instrukci bylo také ohraničeno vyslancovo působení a vymezena doba jeho pověření.¹⁶⁶ Hlavní instrukce byla otevřená a vyslanec ji mohl komukoliv ukázat – často ji předkládal spolu s kreditivem u dvora, k němuž byl vyslán.

K hlavní instrukci mohl diplomat obdržet ještě vedlejší, tajnou instrukci, která byla určena jen jemu a kterou nepředkládal hostujícímu dvoru.¹⁶⁷ Tato tajná instrukce mohla být udělována i pouze ústně. Často protiřečila hlavní instrukci a bývala v opozici k reálné situaci nebo morálce. Diplomat se pak sám musel rozhodnout, jak bude jednat, obzvláště ve válce.¹⁶⁸

Průběžně během mise byla činnost diplomata usměrňována císařskými rozkazy ve formě reskriptů, které byly podle obsahu odesílány z jednotlivých kanceláří. Obvykle

---

¹⁶⁵ GRÄF, H. Th., *Die Entstehung*, s. 182.

¹⁶⁶ O instrukcích obecně psáno v úvodu s názvem *Instruktionen als Leerstelle der Verwaltungsgeschichte und der Quellenkunde. Zur Vorstellung eines Themenfeldes*, ke knize HIPFINGER, Anita – LÖFFLER, Josef – NIEDERKORN, Jan Paul – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas – WÜHRER, Jakob (edd.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Institutionen im zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien-München 2012, s. 13-23. O diplomatických instrukcích zvláště, včetně jejich přibližné podoby NIEDERKORN, Jan Paul, *Diplomaten-Instruktionen in der Frühen Neuzeit*, tamtéž na s. 73-84.

¹⁶⁷ GRÄF, H. Th., *Die Entstehung*, s. 182.

¹⁶⁸ NIEDERKORN, J. P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 77.

přicházely zprávy (reskripty i odpovědi na relace) jednou do měsíce. Obzvláště v 17. století běžně jeden reskript odpovídal na celou řadu depeší.¹⁶⁹

2.3.2 Oficiální a soukromá korespondence

Naproti instrukcím, které uděloval panovník diplomatovi, jsou na straně druhé, tedy ve směru diplomat-panovník, zásadním pramenem zprávy, které vyslanec posílal na svůj domovský dvůr. Zpravovat svého suveréna mohl buď podrobnými zprávami zasílanými v určitých a předem určených časových odstupech (pro ty platí zpravidla označení depeše, *Berichte*), nebo vysílal relace k určitým tématům, přičemž v závěrečné relaci se zodpovídal z celé své působnosti.¹⁷⁰

Struktura zpráv nebyla dána žádnými pravidly, přesto se v nich dají vysledovat prvky, které se opakují.¹⁷¹ Mimo ustálených schematických frází a informací o politických událostech zde mohli diplomaté v omezené míře vyjádřit i vlastní postřehy, které se týkaly jejich mise nebo kontaktů získaných při pobytu v zahraničí, sociálních interakcích, apod.¹⁷²

Závěrečné relace zpravidla vídeňští diplomaté neskládali, důležitější z nich tak činili obvykle ústně. Jen příležitostně obsahovala instrukce požadavek předložit na konci mise shrnující „hlavní relaci“.¹⁷³ V takovém případě v ní popisovali poměry na daném dvoře a v panovnické rodině, analyzovali síly daného státu, komentovali osoby v okolí panovníka, popsali navštívenou zemi, ale i podružné záležitosti (například počasí).¹⁷⁴

Korespondence nemusela být pouze úřední, ale také soukromá či dokonce tajná. Zvláště ta bývá uložena častěji v soukromých (rodinných) archivech.¹⁷⁵ Oficiální

---

¹⁶⁹ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 35.

¹⁷⁰ GRÄF, H. Th., *Die Entstehung*, s. 182.

¹⁷¹ Všechny zprávy jsou adresovány císaři, bez ohledu na to, do které kanceláře směřovaly. Kromě oslovení obsahovaly ohlášení o příjezdu na místo určení nebo potvrzení přijetí posledního reskriptu, údaj o datu příchodu, následovala samotná zpráva, a samozřejmě datum, podpis s devoční formulí, případně v závěru/postskriptu sdělení soukromé povahy a novinky, které vyvstaly po napsání čistopisu. Zde někdy i tajné informace, zpravidla šifrované. MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 33.

¹⁷² EDELMAYER, F., *Gesandtschaftsberichte*, s. 855.

¹⁷³ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 33.

¹⁷⁴ EDELMAYER, F., *Gesandtschaftsberichte*, s. 850.

¹⁷⁵ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 11.

podávání zpráv císaři představuje pouze zlomek diplomatické korespondence. Většina vyslanců udržovala vzájemný písemný styk se svými kolegy na jiných dvorech, během války s veliteli armád, s vlivnými vídeňskými ministry i s císařem osobně. I osobní korespondence tak souvisí s úřadem císařských diplomatů. V soukromé korespondenci mohli diplomaté navíc vyjádřit své osobní názory na politiku, zatímco v oficiálních relacích se museli držet stranou.¹⁷⁶

2.3.3 Deníky z diplomatických cest

Kromě korespondence vyslanců s jejich suverény vznikaly také deníky, buď dokumentující průběh mise¹⁷⁷, nebo osobní deníky vyslanců reflektující jejich diplomatický úkol.¹⁷⁸ Deníky vedené během diplomatických cest se stávaly součástí šlechtické knihovny a sehrávaly zde reprezentační roli – dokládaly zásluhy ve službách habsburskému rodu.¹⁷⁹

Neoficiální prameny pomáhají rekonstruovat průběh diplomatických cest i pochopit každodenní život diplomata na cizím dvoře, neboť často obsahují informace, které oficiální dokumenty už ze své podstaty poskytnout nemohou.¹⁸⁰

2.4 Prameny k diplomatické misi císařských vyslanců na jednání o olivském míru

Nyní je třeba představit prameny, které byly dostupné pro naši práci. Hlavním východiskem se staly prameny uložené v Rodinném archivu Kolovratů v Rychnově nad Kněžnou.¹⁸¹

---

¹⁷⁶ MÜLLER, K., *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 42.

¹⁷⁷ Tak je tomu například v případě saského vyslance na vídeňský dvůr Johanna Sebastiana Müllera, jenž byl instrukcí pověřen vedením deníku z diplomatické mise. Této misi je věnováno souborné dílo: KELLER, Katrin – SCHEUTZ, Martin – TERSCH, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005.

¹⁷⁸ Takovým deníkem je i deník Františka Karla Libštejnského z Kolovrat z jednání o volbě Leopolda I. císařem ve Frankfurtu, jehož edici vydal Jiří Kubeš v rámci díla *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.

¹⁷⁹ TÝŽ, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 15.

¹⁸⁰ Na základě soukromé korespondence císařských diplomatů s jejich patrony vybudovala svou diplomovou práci, jež je citována výše, Monika Hrušková z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

2.4.1 Prameny z Rodinného archivu Kolowratů

Srovnáme-li zde dostupné prameny s těmi, které byly jmenovány obecně k císařské diplomacii, nalezneme v první řadě opis pověřovací listiny.¹⁸² Pověřovací listina byla vydána ve Frankfurtu 24. dubna 1658. Časově ji však o několik týdnů předchází list, v němž nejvyšší kancléř hrabě z Nostic¹⁸³ sděluje Františku Karlu Kolovratovi Libštejnskému, že byl jmenován vyslancem do Polska.¹⁸⁴ Více zde k oficiální stránce Kolovratova jmenování ani ke konkrétním úkolům, které obdržel, nenalezneme.

Zato budeme moci sledovat Kolovratovy přípravy na příjezd do Polska a k první audienci. Podkladem nám k tomu budou koncepty – první k listu, jímž František Karel podal zprávu polskému králi o svém příjezdu do Polska¹⁸⁵, další dva k proslovům v první audienci u polského krále (oslovení krále hrabětem Františkem Kolovratem) a u polské královny – oba bez data.¹⁸⁶

Z období Kolovratova pobytu na polském dvoře, konkrétně z března roku 1660, pochází dvě zprávy o nedůvěře polského krále vůči císařskému vyslanci Lisolovi, první adresovaná nejvyššímu kancléři Nosticovi od Kolovrata – o nedůvěře polského krále vůči Lisolovi zmiňované v dopisech kardinála Mazarina francouzskému vyslanci de Lumbresovi¹⁸⁷, a že francouzská vláda má u vídeňského dvora své zvědy – včetně opisu dvou listů kardinála Mazarina Antoinu de Lumbresovi ze dne 26. července a 7. září 1659. Druhá zpráva od hraběte Portii¹⁸⁸ adresovaná Kolovratovi vypovídá o téže záležitosti, respektive že nedůvěra polského krále vůči Lisolovi je neopodstatněná.¹⁸⁹

---

¹⁸¹ Rodinný archiv Kolowratů je nyní v držení rodiny Kolowrat-Krakowských, kteří jej zpřístupňují ve spolupráci se SOKA Rychnov nad Kněžnou.

¹⁸² RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 127.

¹⁸³ Jan Hartvík z Nostic (1610-27. 3. 1683), nejvyšším kancléřem od 5. 2. 1652 až do své smrti.

¹⁸⁴ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 126.

¹⁸⁵ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 128, napsán byl 24. května 1658 v Brtnici (Pirnitz).

¹⁸⁶ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 129 a 130.

¹⁸⁷ Antoine de Lumbres (ok. 1500 – 14. 5. 1676), francouzský diplomat.

¹⁸⁸ Johann Ferdinand hrabě Portia (1605 – 19. 2. 1665), důvěrník a první ministr Leopolda I., v letech 1647-1652 působil jako vyslanec v Benátkách.

¹⁸⁹ Kolovratova zpráva z 20. 3. 1660 v RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 131, dopis Portii z dubna 1660 tamtéž pod inv. č. 132.

Stejně záležitosti se týká ještě sdělení Františku Karlovi o tom, že i přes Kolovratovu snahu změnit smýšlení polského krále, jeho nedůvěra vůči Lisolovi trvá.¹⁹⁰

O zdravotním rozpoložení Františka Karla, které je často zmiňováno i v literatuře, může napovědět dopis hraběte Portii Kolovratovi, v němž jej nabádá, aby šetřil své zdraví.¹⁹¹

Pobyt na polském dvoře uzavírá Kolovratův koncept listu, jímž sděluje polskému králi, že byl odvolán z polské ambasády, odchází a děkuje za přízeň. Obdobné poděkování směřoval také královně.¹⁹²

Úspěch Kolovratovy mise završuje několik blahopřejných listů ohledně uzavření olivského míru od říšských šlechticů – hraběte Montecucoliho, nejvyššího kancléře hraběte Nostice, hraběte Schwarzenberga a dokonce od samotného císaře Leopolda I.¹⁹³

Nezanedbatelnou část pramenů týkajících se polského poselstva tvoří písemnosti spojené s finančními záležitostmi – ať už zajištění pravidelného platu před Kolovratovým odjezdem, nebo pozdějšího úsilí získat po návratu zpět alespoň část prostředků vynaložených z vlastního.¹⁹⁴

Zajímavým a obsáhlým pramenem je pak tajná zpráva o poměrech u polského dvora¹⁹⁵, napsaná pravděpodobně během roku 1660. Není úplně jasné, kdo je autorem této zprávy, a neznáme ani jejího příjemce. Ačkoliv je uložena v kolovratském archivu a nepochybně se dostala do rukou Františka Karla, nebyla mu přímo určena.

V jejím textu, který se v převážné většině věnuje situaci na polském dvoře v souvislosti s výběrem kandidátů na polský trůn, jsou císařští vyslanci opakovaně jmenováni. Především Franz Paul Lisola je zde hodnocen značně negativně. O počínání vyslanců na mírových jednáních však zpráva mnoho nevyovídá, neboť se zaměřuje na záležitosti císařské a francouzské politiky v otázce polského následnictví.

---

¹⁹⁰ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 133.

¹⁹¹ RA Kolowratů, kart. 5, inv. č. 209, z dubna 1660.

¹⁹² RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 136.

¹⁹³ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 134.

¹⁹⁴ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137.

¹⁹⁵ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 135.

2.4.2 Kopiář z Archivu Národního muzea

Podíváme-li se na prameny obsažené v rodinném archivu a porovnáme-li je s výše zmiňovanými prameny k císařské diplomacii, musíme konstatovat, že k rekonstrukci průběhu jednání nám mnoho nenapoví. Nenalezneme zde ani instrukce od císaře, ani zprávy, které Kolovrat posílal do Vídně.

K popisu diplomatické mise Františka Karla nám může pomoci ještě jeden obsáhlý pramen, který se nachází v našich archivech, konkrétně v Archivu Národního muzea. Tím je rukopis č. 1115 nazvaný *Kopiář diplomatických akt, dopisů a dohod Františka Karla Kolovrata, českého plnomocníka při mírových jednáních v Olivě 1659-1660*.¹⁹⁶ Jedná se o rukopis obsahující opisy důležitých dokumentů z olivských jednání (glejty jednotlivých stran, listy panovníků, propozice, úpravy jednotlivých bodů jednání, závěrečné znění mírové smlouvy a její ratifikace, a další), a také opisy relací, které císařští vyslanci posílali do Vídně. Nutno konstatovat, že převážná část z nich je dílem obou vyslanců (Františka Karla Kolovrata a Franze Paula Lisoly), a jejich originály nebo registry originálů jsou otištěny v edici, o níž bude řeč níže. U některých z nich je ovšem uváděno výlučně autorství Kolovratovo, případně nebyly do edice Lisolových relací zahrnuty, a k těm bude směřována naše pozornost.¹⁹⁷

2.4.3 Vydané prameny k diplomacii za první severní války

Z vydaných pramenů k diplomacii z období severní války 1655-1660 nás bude zvláště zajímat edice zpráv císařského vyslance Franze Paula Lisoly z jeho činnosti během celé války od Alfreda Francise Pribrama.¹⁹⁸ Její těžiště spočívá v období především do uzavření císařsko-braniborského spolenectví na počátku roku 1658, avšak ve formě úplné, nebo častěji jen zkrácené, se zde nachází i relace posílané do Vídně společně jménem Lisoly i Kolovrata, a to až do 5. května 1660.

Přímo k olivskému míru byla vydána edice *Acta pacis Olivensis*.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Za upozornění na něj bych ráda poděkovala doktoru Liboru Jůnovi z ANM.

¹⁹⁷ Jedná se zvláště o relaci ze 17. května 1660, která je ještě psána jménem obou vyslanců, a dále z 22. května a 9. června 1660 zaslané Kolovratem samotným.

¹⁹⁸ PRIBRAM, Alfred Francis, *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655-1660*, Archiv für österreichische Geschichte, Bd. 70, Wien 1887, s. 1-571.

¹⁹⁹ BÖHM, Johann Gottlob, *Acta pacis Olivensis inedita In quo Ioachimi Pastorii ab Hirtenberg aurora pacis diarium pacificationis e bibliotheca Zalusciana nunc primum prolatum Oliva pacis continentur*, t. I-II, Vratislav 1763-1766.

A drobné prameny k severní válce, včetně několika instrukcí pro císařské diplomaty, obsahuje také dílo Antoniho Walewského²⁰⁰, které je však dovedeno jen do konce roku 1658, takže olivská jednání nereflektuje.

Díky těmto vydaným pramenům budeme schopni upřesnit průběh Kolovratovy mise na polském dvoře, který doplníme poznatky z námi zkoumaných pramenů z českých archivů.

---

²⁰⁰ WALEWSKI, A., *Historya wyzwolenia Polski ze panowania Jana Kaźmierza (1655-1660)*, t. I.-II., Kraków 1866-1868.

3 Císařští vyslanci na cestě do Olivy

Přeneseme-li se na polský dvůr poloviny 17. století, připomeneme si, že zde ještě před začátkem severní války, a také během ní, působil císařský rezident Jan Kryštof Fragstein.²⁰¹ Na místo rezidenta ve Varšavě byl jmenován po pětileté odmlce, kdy habsburská monarchie neměla v Polsku diplomatické zastoupení, v polovině roku 1654 (od 17. června se nacházel v polském sídelním městě).²⁰²

A byl to právě Fragstein, který informoval Vídeň o válečných událostech roku 1655. To on doprovázel polského krále na jeho cestě po Polsku, k uherským hranicím a do Slezska, a o všem psal císaři zprávy.²⁰³ Po příjezdu do Slezska se však Fragsteinova přítomnost v blízkosti polského krále stala zbytečnou, 5. listopadu 1655 se s ním rozloučil a na čas jej opustil.²⁰⁴ O dění v Polsku nadále informoval Franz Paul Lisola, který zatím pobýval jako rezident ve švédském táboře. Císař nabídl znepráteleným stranám zprostředkovat jednání – 15. listopadu 1655 ke Karlu Gustavovi vyslal hraběte Pöttinga, 16. listopadu k Janu Kazimírovi hraběte Kueffsteina.²⁰⁵

Již na jaře 1656 se Fragstein vrátil na polský dvůr, který se spolu s králem přesunul zpět do Polska. Cestu mu však komplikovaly válečné události.²⁰⁶ Do té doby nebyl po boku Jana Kazimíra žádný císařský vyslanec, a i z druhé strany diplomatická komunikace strádala, neboť Polsko mělo na císařském dvoře pouze rezidenta.²⁰⁷

Z Fragsteinových zpráv je možné vyčíst, do jaké míry se protínaly cesty rezidenta s cestami dalších císařských vyslanců, Franze Paula Lisoly a Františka Karla Kolovrata. První z nich působil na počátku války na švédském dvoře²⁰⁸, a v jejím průběhu jej nacházíme na dvoře braniborském i polském, aby se na závěr podílel na mírových

---

²⁰¹ O jeho působnosti na polském dvoře pojednává na základě korespondence s Fragsteinovým patronem Maxmiliánem z Ditrichštejna HRUŠKOVÁ, Monika, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2012.

²⁰² Tamtéž, s. 45-46.

²⁰³ O Fragsteinových relacích ve WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia I.*

²⁰⁴ Tamtéž, s. 101.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 148.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 193. Rozkaz k cestě do Polska mu byl vydán 9. 2. 1656, k Janu Kazimírovi se Fragstein mohl připojit teprve koncem dubna.

²⁰⁷ WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia I.*, s. 232.

²⁰⁸ 3. 9. 1655 – 24. 1. 1657 švédským rezidentem, dle: BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 165.

jednáních a působil jako rezident na polském dvoře. Ten druhý byl mimořádným vyslancem zplnomocněným k mírovým jednáním během let 1658-1660²⁰⁹.

Lisola se poprvé na polském dvoře objevil na počátku roku 1657, kdy se zde zhoršila situace habsburské strany jednáním Francouzů, a Fragstein neměl dostatečné postavení ani schopnosti tomuto chodu událostí vzdorovat. Lisolovi se podařilo navázat kladný vztah s Janem Kazimírem a o svém postupu zpravoval císaře v relacích z února 1657.²¹⁰

Budoucí vyslanec k mírovým jednáním se však na polském dvoře příliš dlouho nezdržel, neboť se osobně vypravil do Vídně přesvědčovat Leopolda I. a jeho okolí o nutnosti jednat s Polskem a poskytnout mu pomoc.²¹¹ Na polském dvoře se poté objevil ještě několikrát s přestávkami na jiná důležitá jednání.

Teprve na jaře 1658 byli Leopoldem jmenováni vyslanci pro jednání v záležitosti polsko-švédského míru.²¹² Vedle již zmiňovaného Franze Paula Lisoly a Františka Kolovrata to měl být ještě Georg Abraham von Thiren, na nižší pozici.²¹³ Aprobaci obdrželi 24. dubna 1658.²¹⁴ O jejich misi pojednáme ale až v následující kapitole.

3.1 Franz Paul Lisola

Jméno Franze Paula Lisoly bylo ve své době známé po celé Evropě a jeho osud lze s trochou nadsázky srovnat s osudem jiného velkého muže té doby, prince Evžena Savojského. Stejně jako on se narodil ve Francii, a stejně jako on se dal do služeb Habsburků, aby se s postupem doby stal věhlasným nepřítelem své rodné země. Potud analogie se slavným vojevůdcem.

---

²⁰⁹ První audience Františka Karla z Kolovrat je datována k 3. 6. 1658, poslední relace z 9. 6. 1660, dle: BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 159.

²¹⁰ WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia II.*, s. 20-23.

²¹¹ Tamtéž, s. 57.

²¹² Tamtéž, s. 250.

Na jejich osudy se zaměříme, neboť není naším cílem sledovat osudy císařského rezidenta Fragsteina. Zaslouží si však zmínit, že v době působení mírových vyslanců na polském dvoře byl pověřen sledováním polsko-moskevských záležitostí. WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia II.*, s. 257-259.

²¹³ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 399.

²¹⁴ Tamtéž, s. 407, pozn. 1.

3.1.1 Původ a počátek kariéry

Franz Paul Lisola se narodil 22. srpna 1613 u Besançonu ve Franche-Comté. Jeho otec, úředník ve službách arcibiskupa, byl povýšen do šlechtického stavu. Franz Paul Lisola studoval práva a již ve svých dvaceti letech získal doktorský titul.²¹⁵ Jako mladý se politicky angažoval v protifrancouzské straně besançonských měšťanů. V důsledku vývoje událostí odešel roku 1639 k císařskému dvoru, kde vstoupil do diplomatických služeb Ferdinanda III.²¹⁶

Jeho první diplomatická mise vedla do Anglie – v Londýně se nacházel již roku 1639²¹⁷ - kam se měl v následujícím roce vrátit a zdržovat se zde až do roku 1645, přičemž jeho úkolem bylo získat anglického krále na habsburskou stranu během třicetileté války.²¹⁸ Ačkoliv jeho činnost v Anglii nebyla úspěšná, nenechal se tím odradit. Víme, že se následně účastnil vestfálských mírových jednání, aby koncem 40. let působil jako císařský rezident ve Varšavě²¹⁹, a to až do roku 1651.²²⁰ Následně pobýval jako rezident ve Švédsku a v polovině roku 1653 působil ve Švýcarsku.²²¹

3.1.2 Diplomatičké působení během první severní války

Znovu se objevil roku 1655 v dějišti, jehož důležitost se měla teprve projevit – v blízkosti švédského krále, který se chystal k tažení do Polsko-litevského soustátí. Na vlastní žádost, aby jej císař buď zaměstnal, nebo penzionoval, byl Lisola jmenován rezidentem na švédském dvoře.²²² Nelehkým úkolem císařského vyslance se stalo získat

---

²¹⁵ HIRSCH, Ferdinand, Der österreichische Diplomat Franz v. Lisola und seine Thätigkeit während des nordischen Krieges in den Jahren 1655-1660, *Historische Zeitschrift* 60, s. 468-498, s. 470.

²¹⁶ HALLER, Johannes, Franz von Lisola, ein österreichischer Staatsmann des 17. Jahrhunderts, *Preussische Jahrbücher*, Bd. 69, 1892, H. 4, s. 516-546, s. 518.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ HIRSCH, F., Der österreichische Diplomat, s. 469, 471.

²¹⁹ Měl zde dohlížet na volbu nového krále po smrti Vladislava IV. HIRSCH, F., Der österreichische Diplomat, s. 475.

²²⁰ HALLER, J., Franz von Lisola, s. 519.

²²¹ BITTNER, L. – GROB, L., *Repertorium*, s. 370 (působení ve Švýcarsku 14. 5. 1653 – 14. 8. 1653) a s. 526 (rezident ve Švédsku 1651-1653).

²²² HIRSCH, F., Der österreichische Diplomat, s. 475.

souhlas Karla Gustava s císařským prostřednictvím ve sporech s Polskem, neboť to byla jediná možnost, jak mohl císař do záležitostí těchto dvou států zasáhnout.²²³

Lisola se ukázal být vynikajícím pozorovatelem a znalcem lidských charakterů a dokázal využít svých známostí i na místech jako byl švédský dvůr.²²⁴ Během prvních měsíců svého pobytu ve Štětíně, kde čekal na návrat Karla Gustava z tažení, brzy pochopil nemožnost jednání se Švédy, jejichž cíle a tížádost byly nepřiměřeně vysoké. Dovedl zároveň odhadnout, kam budou pravděpodobně směřovat další švédské kroky. Jeho posláním však bylo v první řadě pozorovat a informovat svého panovníka, ne do událostí zasahovat.

V rozhodném jednání totiž Habsburky omezovaly říšské záležitosti, tedy v první řadě snaha Ferdinanda III. a po něm i jeho syna Leopolda získat císařskou korunu pro druhého z nich. Nemohli si dovolit znepřátelit kurfiřty tím, že by zatáhli Říši do dalšího konfliktu, navíc tak brzy poté, co jedna dlouhá a vyčerpávající válka skončila. Dostali se do situace, z níž nebylo snadného východiska. A císařskému vyslanci se nedostávalo instrukcí k jakékoliv aktivní činnosti.

O to bolestivější pro něj bylo přihlížet jednáním Karla Gustava s braniborským kurfiřtem Fridrichem Vilémem, stejně jako s Francií. Fridrich Vilém, původně zamýšlející zachovat věrnost svému lennímu pánovi, polskému králi, byl donucen k dohodě s Karlem Gustavem. Ta dala jeho politice úplně nový směr.²²⁵ I této nedobrovolné změny ale dokázal Kurfiřt obratně využít ve svůj prospěch.²²⁶

Lisola se ve svých relacích snažil přesvědčit vídeňský dvůr, aby se odhodlal aktivně zasáhnout a podpořit Polsko.²²⁷ Hrozivá situace dovedla císaře k uzavření

---

²²³ Na základě vestfálského míru byly značně omezeny jeho možnosti vojenské intervence vůči Švédsku. Ferdinand III. se snažil udržet draze vykoupený mír a upevnit svou pozici v Evropě, k tomu se potřeboval vyvarovat dalších válečných konfliktů. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 8.

²²⁴ Z vestfálských jednání se znal například se švédským kancléřem Bengtem Oxenstiernou. HIRSCH, F., *Der österreichische Diplomat*, s. 476.

²²⁵ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 20.

²²⁶ Ačkoliv byl říšským kurfiřtem a leníkem polského krále, hájil na prvním místě své vlastní zájmy a neváhal využít jakékoliv příležitosti, aby si zajistil pozici svých pruských držav, které budou mít v budoucnu zásadní význam pro vybudování pruského státu.

²²⁷ Pomoc Polsku skýtala mnoho výhod, od jistoty pokračování války, která odváděla švédskou pozornost od císařových dědičných zemí, až po možnost kandidatury Habsburka na polský trůn. Odmítnutí pomoci hrozilo katastrofou, a císař musel rozhodovat mezi ofenzivní válkou po boku Polska a defenzivní válkou při obraně vlastních zemí. HIRSCH, F., *Der österreichische Diplomat*, s. 481-482.

dohody a příslibení pomoci polské straně.²²⁸ Zároveň jednal Lisola s nespokojenou opozicí na bavorském dvoře, kde panoval nesouhlas s Kurfiřtovým spojenectvím se Švédy.

I díky místní silné podpoře se mu podařilo prosadit jednání o tom, že Fridrich Vilém opustí spojenectví s Karlem Gustavem a uzavře alianci s Polskem. Císař se rozhodl využít této možnosti k získání Kurfiřtova hlasu při říšské volbě, který by mu byl přísliben v případě úspěšného dojednání polsko-braniborské smlouvy. Za tímto účelem obdržel Lisola instrukci jednat s Fridrichem Vilémem o odtržení od Švédska a separátním míru s Polskem. Cenou za to se měla stát suverenita knížecích Prus.²²⁹

Nyní musel zjistit, jaké bude stanovisko polské strany. V Gdaňsku, kde se nacházel Jan Kazimír, se však setkal s velmi negativním ohlasem na vídeňskou smlouvu a se všeobecným negativním smýšlením ohledně císařských záležitostí, vyvolaným činnostmi francouzských vyslanců. I přes tyto nesnáze dokázal nakonec polského krále a senátory přesvědčit k jednání s Braniborskem a k souhlasu s odstoupením některých Kurfiřtem požadovaných území a omezením jeho lenních povinností. Ne však s uznáním suverenity Pruska. Mimo to dosáhl ratifikace vídeňské smlouvy výměnou za příslib, že císař přistoupí na výhodnější podmínky.²³⁰

Ačkoliv se zdálo, že se vše bude od nynějška vyvíjet zdárně, došlo k události, jež hrozila, že se všechna jednání budou muset opakovat. Zemřel totiž Ferdinand III. a na jeho místo měl nastoupit jeho syn Leopold, kterého nejprve čekala císařská volba. Jelikož pomoci Polákům bylo v zájmu budoucího císaře, přistoupil nový panovník k uzavření nové smlouvy, tentokrát již stvrzující skutečnou vojenskou pomoc.²³¹

Na polském dvoře se nyní Lisola setkal s mnohem kladnějším přijetím, nejen při ratifikaci nové smlouvy, ale také pro jednání s Braniborskem. Dokonce byl za tímto účelem zplnomocněn polskou stranou k jednání s Fridrichem Vilémem, což nebylo

---

²²⁸ Řeč je o první vídeňské smlouvě z 1. prosince 1656, která byla pouze příslibem, ne skutečnou a efektivní vojenskou pomocí Polsku. Císař se v ní ale zavazoval k diplomatické pomoci a zajištění návratu kozáků a braniborského kurfiřta pod polskou nadvládu. Za to mělo být zajištěno, že polská strana nepřijme pro jednání se Švédskem jiné než císařské prostřednictví. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 31-32.

²²⁹ HIRSCH, F., *Der österreichischer Diplomat*, s. 485-486.

²³⁰ Tamtéž, s. 488.

²³¹ Tamtéž, s. 489.

v tehdejší praxi úplně obvyklé.²³² Lisola aktivně zastupoval polské zájmy na vídeňském dvoře, dokonce možná lépe, než sami polští vyslanci.²³³ V červnu 1657 konečně přišla zpráva o uzavření nové smlouvy mezi císařem a Polskem, a Lisola se mohl konečně vydat na braniborský dvůr zrealizovat dohodu, již nyní situace na polském dvoře přála.²³⁴

Lisola se měl při jednání s Kurfiřtem věnovat nejen polským záležitostem, ale zároveň, a to v první řadě, měl na starost zajistit braniborský hlas při císařské volbě.²³⁵ K polským záležitostem obdržel instrukci potvrzující předchozí stanovisko, doplněnou tentokrát ale o tajnou instrukci, dle níž mohl v krajním případě přistoupit i na požadavek suverenity Prus. A že této instrukce nakonec skutečně využil, se mělo ukázat již brzy. Braniborsko-polská smlouva byla připravena již v polovině srpna 1657, v době, kdy císařský vyslanec obdržel z Polska zprávu, v níž Jan Kazimír rušil předchozí tajnou instrukci. Jen díky Lisolově cílevědomosti a neochotě vzdát se tak usilovně vydaného díla, a díky jeho zamlčení této nové polské instrukce, se podařilo dohodu uzavřít.

Welawská smlouva, jak je dnes známa, byla navíc o několik týdnů později při setkání obou vládců (Jana Kazimíra a Fridricha Viléma) v Bydhošti také potvrzena, na čemž měl Lisola opět svůj podíl.²³⁶

Kurfiřt byl připraven k tažení do Pomořan, ale pouze za účasti císařských oddílů. Císařskému vyslanci v tuto chvíli opět chyběly instrukce, a tak urgoval Vídeň, že je třeba uzavřít ofenzivní alianci. Teprve když k Leopoldovu dvoru začaly přicházet

---

²³² HALLER, J., Franz von Lisola, s. 522.

Lisola byl jmenován hlavním zplnomocněncem – vedle poznaňského vojvody – pro misi do Braniborska, byl zasvěcen do nejtajnějších plánů, a v zájmu uzavření dohody měl instrukci přislíbit pruskou suverenitu. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 56.

²³³ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 48.

²³⁴ Tamtéž, s. 55.

²³⁵ Neobdržel ale žádnou instrukci z Vídně, kam až smí v ústupcích Fridrichu Vilémovi zajít. Byl odkázán pouze na svůj úsudek a schopnosti. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 60.

Braniborský kurfiřt sice od začátku spatřoval v Leopoldovi ideálního nástupce, ale jeho náklonnost ještě neznamenal, že mu svůj hlas odevzdá bez patřičné protislužby. Žádal odstoupení území, proti němuž ale zásadně byla vídeňská strana. Řešení této otázky se stalo mnohem zásadnějším bodem jednání než celá welawská dohoda. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 67.

²³⁶ Haller uvádí, že welawská smlouva, která je historickou událostí nejen v dějinách Pruska, ale také v německých a rakouských, je Lisolovým dílem. Ačkoliv je Lisola v pracích mnoha rakouských historiků až přehnaně idealizován, jeho zásluhy na uzavření této dohody jsou nepopíratelné.

zprávy o ochotě Poláků i Braniborů k míru, rozhodl se pomořanskou expedici podpořit.²³⁷ Výměnou za to získal konečně jistotu, že Fridrich Vilém odevzdá svůj hlas ve Frankfurtu právě jemu.²³⁸

K jednání byl vedle Lisoly, jehož přítomnost byla nepostradatelná, neboť se nejlépe orientoval v situaci, pověřen hrabě Montecuccoli, který obdržel tajnou instrukci s nabídkou vojenské podpory pro pomořanské tažení. Navíc braniborsko-císařské společenství si žádali kromě Poláků také vyslanci Dánska, pro něž bylo doslova životní otázkou.²³⁹ Nakonec se Leopold odhodlal vyjít vstříc braniborským požadavkům a smlouva o společenství byla 15. února 1658 konečně podepsána.²⁴⁰

Po uzavření této dohody o polsko-braniborsko-císařské alianci zůstal Lisola až do konce války na polském dvoře, kde se všemožně snažil podporovat zájmy Polska i císaře.²⁴¹ Svým postupem nejen že zajistil lepší pozici habsburské strany na polském dvoře tím, že přesvědčil císaře o odvolání vojsk z polského území a posádky z Krakova, ale také aktivně spolupracoval na konečném znění mírové smlouvy v Olivě.²⁴²

Za své nedocenitelné služby byl Lisola ještě před samotným mírovým kongresem v Olivě povýšen na svobodného pána.²⁴³

---

²³⁷ Původně císař sice souhlasil s pomořanským tažením, ale nebyl ochotný poskytnout vojenskou podporu, což se ani jedné ze zbylých aliančních stran nezamlouvalo. Leopold chtěl těžit z vítězství, ale nechtěl nést důsledky porážky. Lisolovi tak nezbylo, než odložit všechna jednání a vydat se znovu do Vídně, aby zde osvětlil situaci a naklonil císařské ministry pro válku. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 71-73.

²³⁸ HIRSCH, F., *Der österreichischer Diplomat*, s. 493-495.

²³⁹ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 77-78. Jednání probíhala na přelomu roku 1657 a 1658, kdy švédské tažení do Dánska dosáhlo svého vrcholu a hrozilo úplným vymazáním dánského království z mapy.

²⁴⁰ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 82. Pro Dánsko již ale bylo pozdě, neboť to již o dva týdny později muselo souhlasit s mírem v Roskilde.

²⁴¹ Především se snažil Vídeň přimět k tomu, aby nějak zakročila v otázce pobytu císařských vojsk na polském území a císařské posádky v Krakově, které zhoršovaly polské smýšlení vůči císaři a usnadňovaly nárůst pro-francouzské strany na polském dvoře. O vývoji situace podrobně pojednává v 9. kapitole (*Politische Wandlungen während der Kriegsjahre 1658 und 1659.*) PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1974) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894.

²⁴² HALLER, J., *Franz von Lisola*, s. 524.

²⁴³ Diplom z 8. 11. 1659, dle PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 203, pozn. 3.

3.1.3 Další kroky Franze Paula Lisoly po uzavření olivského míru

Po skončení polsko-švédského konfliktu pobýval Lisola ještě nějaký čas na polském dvoře, který opustil až roku 1661. Dva roky nato byl vyslán ke dvoru braniborského kurfiřta, kde měl získat vojenské posily pro válku s Turky, a zároveň zabránit, aby se Kurfiřt připojil k rýnskému spolku.²⁴⁴ To druhé se mu však nepodařilo.

V roce 1665 působil ve Španělsku a následně byl vyslán do Anglie, kde začal svůj boj proti Ludvíku XIV., jemuž zasvětil poslední roky svého života.²⁴⁵

Francie si v té době získávala stále více přívrženců nejen v Říši, ale i na samotném císařském dvoře a měla vliv na všechny říšské záležitosti, ať už otevřeně, nebo tajně. Největším nepřítelem Lisolova protifrancouzského úsilí se měla stát právě vídeňská vláda, která vystupovala, jako již tolikrát dříve, příliš opatrně a odmítala aktivně zasáhnout. Zatímco tedy císař navenek vystupoval smířlivě, Lisolovým úkolem se stalo vyjednat pravý opak oficiálního stanoviska. To byl úkol hodný jeho dřívější reputace. A opět se osvědčil, když napomohl vyjednání aliance proti Francii (roku 1668), jež však neměla mít dlouhého trvání a jediným úspěchem jeho snah při jednání s Anglií, Nizozemím a Španělskem, bylo odmítnutí devolučního práva.²⁴⁶

Počátkem 70. let pobýval Lisola v Haagu, kde se podílel na utváření politiky generálních stavů a byl spoluautorem holandských dohod.²⁴⁷ A ještě ke konci života zazářila jeho diplomatická hvězda během mírového kongresu v Kolíně konaném od roku 1673.²⁴⁸ Během následujícího roku podnikl poslední cestu do Amsterdamu a do Bruselu, aby zde oživil odpor proti Francii. Tato cesta se mu ale stala osudnou, když u něj propukla nemoc, které 13. prosince 1674 ve Vídni podlehl.²⁴⁹

K Lisolovým diplomatickým úspěchům přispěla i jeho publicistická činnost²⁵⁰, která ovlivnila veřejné mínění a rozhodování nejednoho zahraničního státníka.

²⁴⁴ HALLER, J., Franz von Lisola, s. 527.

²⁴⁵ HIRSCH, F., Der österreichischer Diplomat, s. 498.

²⁴⁶ HALLER, J., Franz von Lisola, s. 529-532.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 535.

²⁴⁸ Lisola zde působil 21. 8. 1673 – 26. 4. 1674, BITTNER, L. – GROB, L., *Repertorium*, s. 145.

²⁴⁹ HALLER, J., Franz von Lisola, s. 539.

²⁵⁰ Více viz BAUMANN, Markus, *Das publizistische Werk des kaiserlichen Diplomaten Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674)*, Berlin 1994.

Lisola byl nejvýznamnějším rakouským politikem své doby. Dokázal ovlivňovat císaře, poskytoval rady ministrům, dovedl jednat bez jejich nařízení nebo dokonce v rozporu s nimi, za císařovými zády, jestliže to bylo v zájmu Habsburků, jimž byl od prvního pověření v roce 1639 bezmezně věrný.

Takové kvality jsou připisovány jednomu z císařských vyslanců na mírová jednání mezi Švédskem a Polsko-litevským soustátím v Olivě, jehož diplomatické kariéře jsme věnovali pozornost se zvláštním přihlédnutím k činnosti během první severní války. Na život a osobnost druhého z císařských diplomatů na mírových jednáních se zaměříme na následujících řádcích.

3.2 František Karel I. Libštejnský z Kolovrat

František Karel I. Libštejnský z Kolovrat se narodil 13. května 1620 v Innsbrucku jako nejstarší syn Albrechta Libštejnského z Kolovrat (zemř. 12. srpna 1648), královského místodržícího a německého vicekancléře v Čechách, a Sabiny Viktorie svobodné paní z Wolkensteinu²⁵¹. O jeho dětství ani mládí mnoho nevíme, ale je pravděpodobné, že prošel obdobným vzděláním jako většina šlechticů jeho doby²⁵².

V roce 1642 jej císař Ferdinand III. jmenoval přisedicím komorního soudu, kde nahradil zemřelého Viléma Jindřicha Bezdrůžického z Kolovrat.²⁵³ O pět let později se stal hejtmanem hradeckého kraje. V této funkci setrval dalších pět let (1647-1651).²⁵⁴ V roce 1651 jej císař jmenoval přisedicím zemského soudu a od téhož roku až do roku 1667 zastával také post prezidenta soudu apelačního. Jako 12. prezident tohoto úřadu složil přísahu dne 17. srpna 1651.²⁵⁵ Právníké vzdělání, které pro vykonávání funkce apelačního prezidenta musel prokázat, ale také zkušenosti, jež během let v tomto úřadu

---

²⁵¹ BORŮVKA, Vlastimil, Genealogie rodu pánů z Kolovrat, *Heraldika a genealogie* 25/1, 1992, s. 45.

²⁵² O vzdělávání šlechty v době raného novověku podrobně pojednává práce HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010. O kavalírských cestách, které neodmyslitelně patřily ke vzdělávání aristokratů, zvláště KUBEŠ, J., *Náročná dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.

²⁵³ RA Kolowratů, inv. č. 96.

²⁵⁴ RA Kolowratů, inv. č. 99, 100 a 107.

²⁵⁵ WOITSCHOVÁ, Klára, *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548-1783: „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“*, Pelhřimov 2010.

získal, pravděpodobně přispěly k tomu, že byl pověřen k účasti na jednání o volbě Leopolda I. císařem.

Během svého života obdržel František Karel několik dalších funkcí či titulů. Od roku 1652 byl císařským komorníkem Ferdinanda III.²⁵⁶ O jeho schopnostech a důvěře císaře do něj vkládané vypovídá, že byl roku 1654 jmenován komisařem při zemském sněmu.²⁵⁷

Za své zásluhy obdržel dne 20. července 1658 spolu se svými bratry Ferdinandem Ludvíkem, Janem Vilémem a Leopoldem Oldřichem říšský hraběcí titul²⁵⁸. Platnost hraběcího titulu i pro české země byla Františku Karlovi potvrzena císařem Leopoldem I. ve Vídni 8. listopadu 1660.²⁵⁹

Roku 1672 jmenoval císař Františka Karla skutečným tajným radou.²⁶⁰

Od roku 1667 působil František Karel jako zemský hejtman na Moravě²⁶¹. Kromě Rychnovska, o jehož rozvoj se nemalým dílem zasadil, mu totiž patřilo také moravské panství Líšeň. Moravským zemským hejtmanem zůstal Kolovrat až do své smrti, a to i přesto, že císaře žádal o udělení jiného zemského úřadu, totiž nejvyššího purkrabství království Českého, které se uvolnilo v roce 1685 smrtí Bernarda Ignáce z Martinic.²⁶²

---

²⁵⁶ KUBEŠ, J., *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009, pozn. 416 podle: PALACKÝ, F., *Přehled současné nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: CHARVÁT, Jaroslav, *Dílo Františka Palackého I*, s. 389. A také RA Kolowratů, inv. č. 109, kde nevyšší hofmistr Max z Dietrichštejna sděluje Františku Karlovi jmenování komorníkem.

V tomto případě se jednalo o spíše než o skutečnou funkci o čestný titul, který byl běžně udělován aristokratům působícím v zemských a dvorských úřadech.

²⁵⁷ RA Kolowratů, inv. č. 110, 111, 113 a 114.

²⁵⁸ BORŮVKA, Vlastimil – KRÁM, Josef – PAVEL, Jakub, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou a rodu pánů z Kolowrat*, Praha 2000, s. 50. Listina povyšující Františka Karla do říšského hraběcího stavu, vydaná ve Frankfurtu, je uložena v RA Kolowratů pod inv. č. 123.

²⁵⁹ BORŮVKA, V. – KRÁM, J. – PAVEL, J., *Dějiny Rychnova nad Kněžnou*, s. 54. RA Kolowratů, inv. č. 138.

²⁶⁰ RA Kolowratů, inv. č. 151.

²⁶¹ S tímto úřadem souvisí také jeho funkce direktora moravského zemského sněmu v roce 1674, jak o něm pojednává DAVID, Jiří, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 24, 2009, s. 111-165.

²⁶² Žádost Františka Karla císaři v RA Kolowratů pod inv. č. 159.

Bernard Ignác hrabě z Martinic (20. 8. 1614 – 7. 1. 1685) zastával post nejvyššího purkrabí více než třicet let, od roku 1651.

Císař jeho žádosti nevyhověl s odůvodněním, že jej nemůže jmenovat vzhledem k vážným poměrům na Moravě.²⁶³ Otázkou je, do jaké míry byl tento argument opodstatněný, ovšem opakované potvrzení Františka Karla ve funkci dokazuje, podobně jako zvláštní milost, kterou mu Leopold osvědčil věnováním ceremoniálního meče moravského zemského hejtmana, že se Kolovrat na tomto místě osvědčil.

Ten přesto neváhal žádat císaře o zadostiučinění za opomenutí při jmenování nejvyšším purkrabím. Tím mělo být místo v tajné konferenci, a také přímluva u španělského krále o udělení Řádu zlatého rouna.²⁶⁴ Tento prestižní řád obdržel František Karel v roce 1688.

František Karel zemřel 5. května 1700 a je pohřben v Brně v kostele sv. Michaela archanděla.²⁶⁵

3.2.1 Rodina²⁶⁶

František Karel se za svůj život dvakrát oženil. S první manželkou Magdalenou Ludmilou z Oppersdorfu²⁶⁷, s níž uzavřel sňatek roku 1646, zplodil celkem jedenáct potomků, z nichž pět bylo mužských. Dospělosti se však dožilo jen šest dětí. Z mužů jmenujme Františka Viléma (1653-1715), který působil jako císařský rada a komorník, Norberta Leopolda (1655-1716), císařského radu a komorníka, mimořádného vyslance do Madridu a Kolína nad Rýnem, který získal roku 1687 uherský indigenát, obdržel stejně jako jeho otec Řád zlatého rouna, a také se stal dědicem svěřenství, a nakonec Ferdinanda Vavřince (1668-1694), rytmistra ve vojenských službách, jenž padl u Petrovaradína.

Druhou manželkou, s níž se František Karel oženil 15. listopadu 1673, byla Isabella Clara Cäcilia hraběnka z Nogaroly²⁶⁸, nejvyšší hofmistrová císařovny Klaudie²⁶⁹. Dalších potomků se spolu ale již nedočkali.

---

²⁶³ RA Kolowratů, inv. č. 164.

²⁶⁴ RA Kolowratů, inv. č. 166.

²⁶⁵ Za informaci o místě uložení Kolovratových ostatků vděčím brněnskému kolegovi Vojtěchu Drašnarovi.

²⁶⁶ Většina informací o rodině Františka Karla čerpána z: BORŮVKA, V. – KRÁM, J. – PAVEL, J., *Dějiny Rychnova n. K.*, s. 54.

²⁶⁷ Narozená 19. května 1625 v Častolovicích, zemřela 13. dubna 1672 a je pohřbena v Brně. Byla dcerou Otty z Oppersdorfu a Anny Magdaleny Rabenhauptové ze Suché.

²⁶⁸ Zemřela 10. února 1692, pohřbena v Brně. Byla dcerou hraběte Ferdinanda von Nogarola a Marie Anny Zajícové z Házmburka.

3.2.2 Budování rodového panství

V českých zemích patřilo rodu Libštejnských z Kolovrat panství na východě Čech, které František Karel rozšířil a zvelebil. Později z něj také vytvořil svěřenství. Jmenovitě Rychnov, Borohrádek a Zámorsk zakoupil jeho otec Albrecht roku 1640 od Eleonory Gonzaga, císařovny-vdovy po Ferdinandu II.²⁷⁰ František Karel zdědil jako nejstarší syn panství Rychnov a Borohrádek po otcově smrti v srpnu 1648. Zámorsk připadl bratru Leopoldu Oldřichovi. František Karel přikoupil roku 1663 od Alžběty z Valdštejna Chroustovice a roku 1674 od Ludmily z Lobkovic ještě Černíkovice²⁷¹.

V závěti z 29. června 1697²⁷² zřídil podle císařského povolení z 18. srpna 1671 z Rychnova, Černíkovice a Borohrádku, který mu k tomuto účelu postoupil bratr Ferdinand, prvorozenecké svěřenství, jež měl zdědit syn Františka Karla Norbert Leopold, a následně jeho potomci.²⁷³

O zájmu Františka Karla na rozvoji Rychnova vypovídají i výsady, které uděloval nebo získával pro místní obyvatelstvo.²⁷⁴

Především se ale tento muž projevil jako stavebník a milovník umění. Byl to on, kdo rozhodl o stavbě nového zámku v Rychnově nad Kněžnou a kdo zde založil kolovratskou obrazárnu. Nový rychnovský zámek začal budovat roku 1676 namísto starého trčkovského zámku ležícího v údolí, který již nevyhovoval nárokům na rodovou reprezentaci. Nový zámek byl budován pod kostelem Nejsvětější Trojice od roku 1670, kdy bylo započato s úpravou terénu pro stavbu – byly odstraněny budovy stojící v tomto prostoru a svah zajištěn proti sesuvu.²⁷⁵ Prostorný zámek v barokním stylu byl navržen architektem severoitalské školy a stavba jeho budovy byla podle chronogramu nad původní vstupní branou zahájena roku 1676.²⁷⁶ Konec stavby pak spadá do roku

---

²⁶⁹ Klaudivie Felicitas Tyrolské, druhé manželky Leopolda I. BORŮVKA, V., *Dějiny Rychnova*, s. 55.

²⁷⁰ SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný*, Praha 1871, s. 26, podle desk zemských.

²⁷¹ BORŮVKA, V. – KRÁM, J. – PAVEL, J., *Dějiny Rychnova n. K.*, s. 51.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ SEDLÁČEK, A., *Rychnov nad Kněžnou*, s. 60.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 55-59.

²⁷⁵ PAVEL, Jakub, *Rychnov nad Kněžnou: státní zámek, město a okolí*, Praha 1954, s. 148-149.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 149-150.

1690.²⁷⁷ Takto vybudovaný zámek dnes tvoří pouze jádro současné stavby, neboť následující generace si žádaly další úpravy.

Součástí rodové reprezentace se měla stát také obrazová sbírka, již František Karel založil. Kolovratská obrazárna, která je významnou pozoruhodností rychnovského zámku, se z podstatné části skládá z portrétní galerie rodu. Z druhé části je pak tvořena sbírkou vzniklou postupným nákupem a soustředováním obrazů z jiných kolovratských zámků.²⁷⁸

Svou budovatelskou činnost nesoustředil František Karel pouze ve východních Čechách. Jeho oddanost katolické víře dosvědčuje, že se zasloužil o zvelebení nejednoho kostela, a významnou částkou přispěl i k výstavbě chrámu sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně, což dosvědčuje i erb Kolovratů umístěný na průčelí kostela.²⁷⁹

3.2.3 Diplomatičké působení Františka Karla

Stavitelská činnost a potřeba rodové prezentace se úzce vázala k politickému působení. Již jsme zmínili úřady, které František Karel zastával během svého života. Pro jeho kariérní vzestup byly však důležité dvě diplomatičké mise, jichž se zúčastnil.

Na rozdíl od Franze Paula Lisoly, jenž byl diplomatem z povolání, působil Kolovrat jako vyslanec pouze dvakrát, aby se poté vrátil k „domácím“, zemským úřadům.

První diplomatičká mise Františka Karla směřovala roku 1657 do Frankfurtu nad Mohanem k císařské volbě²⁸⁰, kde měl pomoci prosazovat habsburské zájmy na zvolení Leopolda I., tehdy již českého krále. Plnil zde funkci plnomocníka, druhého českého vyslance, a doprovázel tak staršího a zkušenějšího knížete Václava Eusebia z Lobkovic.²⁸¹ Pro tento úkol byl vybrán z několika důvodů – splňoval potřebné požadavky na urozenost, dostatečné majetkové zázemí, vzdělanost, a hlavně právnícké

²⁷⁷ SEDLÁČEK, A., *Rychnov nad Kněžnou*, s. 62.

²⁷⁸ PAVEL, J., *Rychnov nad Kněžnou*, s. 153.

²⁷⁹ František Karel přispěl částkou 30 tisíc zlatých, které přidal k 50 tisícům odkázaným jeho příbuzným Václavem Libštejnským z Kolovrat jezuitskému řádu právě pro stavbu kostela a profesního domu na Malé Straně. Výstavba mohla začít poté, co císař Leopold roku 1665 stvrdil tento dar. Podrobněji o Kolovratském mecenášství pro malostranské jezuity v diplomové práci NOVOTNÝ, Jan, *Kostel sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně*, diplomová práce, HTF UK, Praha 2008.

²⁸⁰ Podrobně o této komplikované volbě a také o roli českých vyslanců KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*.

²⁸¹ Tamtéž, s. 142.

znalosti, které nepochybně jako prezident pražského apelačního soudu měl. Tyto přednosti převážily i nedostatek, že byl v říšském prostředí zatím téměř neznámý.

Pověřovací listy pro tuto cestu byly vydány dne 13. července 1657, podrobnosti v příložené instrukci o dva dny později.²⁸² Jednání o Leopoldově volbě byla složitá a trvala dlouhé měsíce. Komplikovaly je zásahy Francouzů a pokusy nalézt jiného kandidáta, stejně jako Leopoldova nezletilost. Opoziční snahy však skončily fiaskem pro nezájem oslovených nebo nedostatečnou podporu volitelů.

Svou roli zde sehrál také braniborský kurfiřt Fridrich Vilém. O jednání s ním jsme v souvislosti s Franzem Paulem Lisolou a uzavřením welawské smlouvy pojednali výše.

Mise českých vyslanců slavila úspěch na jaře 1658, kdy se čekalo již jen na příjezd krále. Nutno ovšem podotknout, že většinu diplomatických úkolů zastával kníže Lobkovic, zatímco druhý vyslanec František Karel z Kolovrat přihlížel. Činnost poselstva v podstatě ukončil králův příjezd. Jeho tajná rada nahradila vyslance při dalších jednáních.²⁸³ Tak mohl být Kolovrat již v dubnu 1658 pověřen cestou do Pobaltí k jednáním o uzavření míru mezi Švédskem a Polskem, jenž měl ukončit severní válku.

---

²⁸² KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*, s. 143.

²⁸³ Tamtéž, s. 159.

4 Mírová jednání

Jednání o míru mezi Polskem a Švédskem se začala připravovat již na jaře 1658. Císařští diplomaté, jmenovaní v dubnu tohoto roku, se měli nejprve podílet na přípravných jednáních se spojenci – zástupci polského krále a braniborského kurfiřta. Bylo třeba stanovit místo a termín mírového kongresu, a také projednat další formální záležitosti.

Preliminární jednání trvala i kvůli vývoji událostí na poli válečném v podstatě až do konce roku 1659. Teprve poté se sešli zástupci obou stran spolu s francouzským prostředníkem na stanoveném místě a mírový kongres mohl začít.

I přes neshody a měnící se požadavky obou stran došlo na počátku května 1660 k dohodě a válka mezi Švédskem a Polskem a jeho spojenci mohla utichnout. Svou roli při jednáních, na nichž hájili zájmy vídeňského dvora, sehráli i císařští diplomaté.

4.1 Cesta Františka Karla k polskému dvoru

Zásluhy, které František Karel projevil při volebních jednáních ve Frankfurtu, odměnil budoucí císař Leopold I. jmenováním k nové diplomatické misi. Ta měla tentokrát směřovat do země méně přitažlivé a navíc v době nebezpečné kvůli probíhající válce – do Polsko-litevského soustátí. Není úplně jisté, zda Kolovrat sám o tento post žádal, aby využil působení v zahraničí k dalšímu kariérnímu postupu doma, ale lze předpokládat, že stejně jako pro jiné ani pro něj nebyl polský dvůr místem, kam by toužil odjet, navíc tak brzy poté, co působil v Leopoldových službách přes půl roku ve Frankfurtu.²⁸⁴

O Leopoldově rozhodnutí byl zpraven českým nejvyšším kancléřem, hrabětem Janem Hartvíkem z Nostic. Ten v dopise z 3. dubna 1658 píše, že byl Kolovrat vybrán „na základě svých obzvláštních zkušeností a obratnosti nabytých při volbě“, a jmenován spolu s kancléřem vrchního úřadu ve Slezsku svobodným pánem Dürenem²⁸⁵ a Franzem Paulem Lisolou.²⁸⁶

---

²⁸⁴ Nelehké rozhodnutí Kolovrata především z finančních důvodů zmiňuje KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*, s. 159.

²⁸⁵ Abraham von Düren nebo Düran, v literatuře uváděn také jako Tiren.

²⁸⁶ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 126.

Druhý den, jak sám Kolovrat uvádí ve svém deníku z Frankfurtu, mu hrabě Portia oznámil, že se s ním počítá pro polské poselstvo.²⁸⁷ Dne 7. dubna poslal Kolovrat „své lidi, koně a vozy napřed do Prahy“, 11. dubna projednával se zástupcem dvorské komory panem z Hohenfeldu náklady na polskou misi, poté se rozloučil se všemi zástupci setrvávajícími ve Frankfurtu, a 17. dubna vyrazil do Čech, aby za týden dojel na svůj dvůr v Chrástanech a následně do Prahy.²⁸⁸

Téhož dne, 24. dubna, byla ve Frankfurtu nad Mohanem vydána pověřovací listina pro poselstvo do Polska.²⁸⁹ Leopold I. zplnomocnil Františka Karla Kolovrata, svobodného pána Dürena a svobodného pána Lisolu k předběžným jednáním a k mírovému traktátu mezi polským králem a králem Švédska, a žádal Jana Kazimíra o důvěru a vyslyšení těchto legátů.²⁹⁰ O druhém z nich, Abrahamu von Düren, víme jen, že byl vyslancem jmenován, avšak do Polska pravděpodobně vůbec nedorazil. Kolovrat jeho nepřítomnost „z důvodu nemoci“ později omlouvá při vstupní audienci u krále.²⁹¹

Franz Paul Lisola, který na polském dvoře již pobýval, byl o příjezdu Kolovrata zpraven v rozkazu poslaném z Vídně již 15. dubna 1658.²⁹²

Teprve 24. května zastihneme Františka Karla v Brtnici (*Pirnitz*), kde sepisoval zprávu pro polského krále o svém příjezdu.²⁹³ Informuje v ní Jana Kazimíra, že byl ustanoven spolu s dalšími jako plnomocný vyslanec (*plenipotentarius legatus*) k jednání o míru mezi Polskem a Švédskem, a nabízí mu své služby.

Brzy nato překročil polské hranice a 27. května 1658 přijel do Poznaně.²⁹⁴ Nepochybně spolu s ním dorazil i patřičný doprovod, jaký vyžadoval jeho stav a poslání.²⁹⁵

---

²⁸⁷ Dle KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*, s. 283. („4. toho měsíce ... Pan hrabě Portia mi dal najevo, že se se mnou počítá do polského poselstva...“)

²⁸⁸ KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*, s. 285-287. Zde podrobný itinerář.

²⁸⁹ V RA Kolowratů je uložen její opis, kart. 4, inv. č. 127.

²⁹⁰ Na tomto místě jsou hromadně označeni jako „plenipotentarii“ a „legati“.

²⁹¹ Dle konceptu k proslovu na první audienci, RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 129.

²⁹² PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 424.

²⁹³ Koncept v RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 128.

²⁹⁴ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 424.

²⁹⁵ Šlechtický stav si žádal, aby se jeho příslušník nikdy nevydával na cestu sám. Jeho společníci se mohli rekrutovat buď z jeho dvora, nebo z úřadu, nebo obojí. KUBEŠ, J., *Kryštof Václav z Nostic*, s. 32-34.

Od svého příjezdu trávil Kolovrat většinu času po boku Lisoly na polském dvoře a spolu s ním zpravoval císaře o aktuálním dění a naplňování jeho instrukcí, které se zatím omezovaly na polsko-moskevské záležitosti.²⁹⁶

4.1.1 Přijetí Kolovrata u polského dvora

Obvyklým postupem při přijímání vyslanců u polského dvora byla nejprve audience u sejmu, případně otevřená audience u královského dvora a rady senátorů, jestliže sejm nezasedal. Poté následovala audience u krále a královny. Následně, bylo-li třeba, byla vytvořena komise, která měla s vyslancem vést diplomatické rozhovory.²⁹⁷

František Karel si pro první audienci u polského panovnického páru připravil vstupní proslovy (oslovení krále a královny), pro Jana Kazimíra v latině, pro Marii Louisu italsky.²⁹⁸ Existence konceptu proslovu k polskému králi dokazuje, že se Františku Karlovi dostávalo důvěry jeho panovníka, že je dostatečně zkušeným diplomatem. Stávalo se totiž, že vyslanci bylo znění úvodní řeči, kterou měl pronést před cizím vládcem, předáno v písemné verzi spolu s instrukcí.²⁹⁹

Stejnou úctu jako panovníkovi měl vyslanec projevit i dalším osobnostem dvora. V případě Kolovrata v Polsku to byla především královna. Aby nedošlo k nějakému faux pas, poznamenal si na konceptu k proslovu před Marií Louisou latinsky několik otázek, co musí zjistit, než se s královnou setká. Souvisely se správným jednáním s polskou panovnicí (zda má královně políbit ruku, zda poté usednout, atd.).

Audience proběhla 3. června ve slavnostním duchu se vzájemným ujištěním o mírovém smýšlení a společném postupu v jednáních. Král odpověděl na Kolovratův přednes německy, královna nejprve francouzsky, poté italsky, neboť Kolovrat francouzštinu neovládal.³⁰⁰

Dostatečný doprovod vyžadovala také Kolovratova role prvního vyslance, ve které musel patřičně reprezentovat svého panovníka. O podrobnostech ale nemáme k dispozici prameny.

²⁹⁶ Především otázku následnictví cara na polský trůn nebo pokračování válečného konfliktu s Moskvou. Dle císařských instrukcí z 26. 4. a 3. 6. 1658 WALEWSKI, A., *Historia Wyzwolenia II.*, s. 258 a 278.

²⁹⁷ HRUŠKOVÁ, M., *Každodenní život*, s. 60 a 68.

²⁹⁸ Koncepty v RA Kolovratů, kart. 4, inv. č. 129 a 130, nejsou datovány. Užití italštiny v případě Marie Louisy bylo dané jejími jazykovými znalostmi, které se údajně omezovaly na italštinu a francouzštinu.

²⁹⁹ NIEDERKORN, J. P., *Diplomaten-Instruktionen*, s. 83.

³⁰⁰ WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia II.*, s. 279.

K jednání s Kolovratem v záležitostech Švédska byli Janem Kazimírem určeni přední polští aristokraté, Jan Leszczyński³⁰¹, Bogusław Leszczyński³⁰² a Andrzej Trzebicki³⁰³. Bez pověření krále se k nim přidal ještě vojvoda kališský.³⁰⁴

4.1.2 Přípravná jednání s polskými zástupci

O konferenci, kterou následujícího dne (4. června) zahájil krakovský biskup obecným shrnutím situace mezi Polskem a Švédskem, informují císařští vyslanci v relaci z Poznaně z 12. června 1658.³⁰⁵ Jednalo se o nutnosti míru, ale ne za každou cenu, tedy pouze v případě, že Karel Gustav bude ochoten ustoupit.³⁰⁶

Císařští vyslanci měli nelehký úkol mírotvorců v jednáních se Švédy a zároveň i s Moskvou, ovšem instrukce, které k tomu obdrželi, neodpovídaly stávající situaci. V případě uspíšení kongresu se Švédskem hrozil útok Moskvy (v téže relaci z 12. 6.). Nebylo možné jednat s oběma státy najednou, a proto žádali instrukce, ke které straně se přiklonit.³⁰⁷

Další konference Kolovrata a Lisoly s polskými komisaři proběhla 19. června 1658. Tentokrát se jí na polské straně vedle Trzebického a Jana Leszczyńskiego účastnili Mikołaj Prażmowski³⁰⁸ a Jan Andrzej Morsztyn³⁰⁹. Při jednání došlo k vzájemné shodě v otázce míru s kozáky, císařští vyslanci oznámili ochotu Leopolda I. ustoupit moskevskému následnictví i za cenu vlastní újmy, ačkoliv se zároveň nezřekl nabídky polské koruny pro sebe, a také podali stížnost na jednání polského diplomata ve Frankfurtu Władysława Reye^{310 311}.

---

³⁰¹ Jan Leszczyński (1603 – 1678), v té době vojvoda poznaňský.

³⁰² Bogusław Leszczyński (ok. 1612 – 23. 9. 1659), královský podkancléř.

³⁰³ Andrzej Zawisz Trzebicki (23. 11. 1607 – 28. 12. 1679), krakovský biskup a královský podkancléř.

³⁰⁴ WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia II.*, s. 279.

³⁰⁵ PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 425-430.

³⁰⁶ WALEWSKI, A., *Historia wyzwolenia II.*, s. 280.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 281-282.

³⁰⁸ Mikołaj Jan Prażmowski (1617 – 15. 4. 1673) královský podkancléř a zástupce královny.

³⁰⁹ Jan Andrzej Morsztyn (24. 6. 1621 – 8. 1. 1693), královský referendář, diplomat a básník.

³¹⁰ Władysław Rey (1612 – 1682), kancléř královny Marie Louisy a polský diplomat.

³¹¹ Dle relace z 29. 6. 1658, PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 433-435.

Podobné záležitosti projednávali také při audienci u krále, která proběhla 9. července.³¹²

Následně se účastnili sejmu, který byl zahájen 20. července. Důležitým bodem jednání bylo císařské vojsko a jeho případné odvolání z Polska. Byla zde také ratifikována císařsko-polská dohoda.³¹³ Spolu se zprávou o průběhu sejmu informovali vyslanci císaře o jednáních Kolovrata s Janem Kazimírem, jenž zvažoval spojení se Švédy, a komplikace, které by mohlo přinést vyslání dosavadního císařského rezidenta na polském dvoře, Jana Kryštofa Fragsteina, do Moskvy.³¹⁴

Jak se dozvídáme z relací, Kolovrat absolvoval audience u Jana Kazimíra opakovaně a projednával s ním rozličné, více či méně významné záležitosti. Většiny jednání s polskými zástupci se však účastnili s Lisolou společně. Oba také museli umírnovat Poláky v jejich stížnostech na císařskou armádu, která neúměrně zatěžovala zemi.³¹⁵

Polský král po skončení sejmu odjel do Toruně, kam ho císařští vyslanci posléze následovali.³¹⁶ Ještě předtím ale na konferenci uskutečněné 8. září jednali s polskými zástupci a braniborským vyslancem Hoverbeckem³¹⁷ o záležitostech mírového kongresu, především o oficialitách, jakými byly průvodní listy (glejty, salvi conductus), místo konání kongresu, a další.³¹⁸

V Toruni se sešli zástupci Polska, Braniborska, Dánska a císaře a jednali o možnosti mírových jednání. Přes polské námitky bylo v tuto chvíli rozhodnuto ještě pokračovat v bojích a Polsko se muselo připojit ke spolku.³¹⁹ Jelikož byl mírový kongres odložen, obdržel Kolovrat rozkaz, aby opustil Jana Kazimíra a odebral se do Poznaně s tím, že na polském dvoře zůstane jako rezident Franz Paul Lisola. Kolovrat se tedy 2. října rozloučil s polským králem a 5. října odcestoval.³²⁰

³¹² Relace z Varšavy 14. 7. 1658, PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 436.

³¹³ Relace z 3. 9. 1658, tamtéž, s. 444-447.

³¹⁴ Relace z 22. 7. 1658, tamtéž, s. 437-438.

³¹⁵ Např. v relaci z 25. 8. 1648, tamtéž, s. 440-444.

³¹⁶ HRUŠKOVÁ, Monika, *Každodenní život*, s. 53.

³¹⁷ Johann von Hoverbeck (1. 12. 1606 – 6. 4. 1682), vyslanec kurfiřta Fridricha Viléma na olivské mírové jednání.

³¹⁸ Relace 11. 9. 1658, PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 447-451.

³¹⁹ TÝŽ, *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 189-190.

³²⁰ Relace z 5. 10. 1658 z Toruně, instrukce pro Kolovrata vydána 24. 8. 1658. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 451-454.

Kolovratův odjezd vyvolal nevoli jak u krále, tak u dalších polských zástupců, ale dál pokračovala jednání se samotným Lisolou, který se do ledna zdržoval v Toruni, aby následně zavítal do Krakova a Varšavy.³²¹

4.2 Průběh mírových jednání

Cesty císařských vyslanců se měly střetnout o půl roku později opět v Toruni, aby zde znovu jednali se spojenci o možnosti uzavřít se Švédy mír. Kolovrat přijel 16. března, Lisola se vrátil 22. března 1659, a 30. března společně psali do Vídně o prvních poradách se zástupci Polska, Braniborska a Dánska, které se točily kolem formalit, ale také o nevyhnutelnosti francouzské mediace, o nutnosti odvolání císařských vojsk a posádky Krakova.³²²

Stejného dne proběhlo v Kolovratově domě jednání spojenců, na kterém Poláci konečně schválili formu průvodních listů a kde se projednávaly společné kroky na mírovém kongresu. Kolovrat se poté dle přání Poláků vydal do Łowicze, Lisola do Varšavy na blížící se „mírotvorný“ sejm, svolaný na 17. dubna³²³, aby zde hájil zájmy císaře.³²⁴

Oba vyslanci museli ještě dlouho vzdorovat polským stížnostem a požadavkům na odvolání císařské posádky z Krakova a vojska z polského území. Vídeňský dvůr otálel s tím, aby vyšel Polákům vstříc, a teprve 30. května 1659 dorazila císařská instrukce, podle níž se vojska měla přesunout k tažení do Prus a Pomořan, a až počátkem července měla být krakovská posádka odvolána výměnou za polskou účast na pomořanské expedici.³²⁵

Spolu s plány na boj postupovaly i plány na mír, ke kterému inklinovalo Polsko a tlačila Francie, zastupující zájmy švédského spojence stejně jako své vlastní.³²⁶ Její zástupci se také snažili rozdělit spojence, ovšem marně. Ti se dokázali vyrovnat i se zprávami o uzavření míru mezi Španělskem a Francií³²⁷, a jejich spolupráce ještě

³²¹ Dle relací v PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 463-464.

³²² Tamtéž, s. 492-499.

³²³ HRUŠKOVÁ, M., *Každodenní život*, s. 53.

³²⁴ Relace z 10. 4. 1659. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 499-504.

³²⁵ TÝŽ, *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 193-195. Šlo částečně o vídeňskou reakci na podepsání prvního haagských úmluv, které měly prosadit uzavření separátního míru Dánska se Švédskem.

³²⁶ Tamtéž, s. 197-198.

³²⁷ Pyrenejský mír, uzavřen 7. 11. 1659.

posílila, když císařští vyslanci prohlásili, že nepochybují o souhlasu císaře s odvoláním jeho posádky z Krakova, jestliže bude zahrnut do mírových jednání.³²⁸

V polovině června 1659 byla zásadním tématem pomořanská expedice. Císařští vyslanci o ní jednali s králem i polskými komisaři, Kolovrat s plánem společného postupu seznámil i královnu. Polská strana souhlasila za předpokladu, že nebude muset vynaložit další finance na zaplacení vojska.³²⁹

4.2.1 Přípravy mírového kongresu

Následně se ve zvýšené míře začal připravovat mírový kongres. Na společné konferenci spojenců byl projednáván termín a místo jednání, forma průvodních listů a plných mocí. Spornou otázkou, která bude doprovázet spojence až do uzavření míru, bylo připuštění Dánska na kongres, o nějž usilovali císařští a braniborští vyslanci, zatímco Poláci se mu vzpírali.³³⁰

Léto roku 1659 proběhlo ve znamení zahájení prusko-pomořanského tažení a pokračování v dalších přípravných jednáních, do kterých se vložili francouzští vyslanci, připojil se neuburský vyslanec³³¹, a Švédové oznámili vyslání svých zástupců.

Mírový kongres se nezadržitelně blížil, a ačkoliv o švédských vyslancích nedorazily zatím žádné konkrétní zprávy, vyžádali si Kolovrat s Lisolou od císaře instrukce, zda s nimi jednat přímo, nebo skrze zástupce Polska či Holandska.³³²

Koncem září se švédští vyslanci objevili v Prusech³³³ a brzy měl dorazit také Antoine de Lumbres, francouzský vyslanec, jehož úkolem bylo sehrát na mírovém kongresu roli prostředníka.³³⁴ Dorazily i zprávy o výsledcích haagské konference.³³⁵

V říjnu se Jan Kazimír rozhodl odjet do Prus, aby byl blíže předpokládanému místu mírového kongresu. Vyslanci jej následovali, a spolu s ním a královnou 13. prosince 1659 vyrazili do Gdaňsku.³³⁶ Místo jednání stále nebylo pevně stanovené.

³²⁸ Relace 8. 6. 1659, PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 505-520.

³²⁹ Audience u krále 10. 6., jednání s komisaři 13. a 14. 6., relace z 16. 6. 1659. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 521-522.

³³⁰ Relace z 21. 6. 1659. Tamtéž, s. 523-524.

³³¹ Dle relace z 2. 8. 1659. Tamtéž, s. 527.

³³² Relace z 6. 9. 1659. Tamtéž, s. 530.

³³³ Relace z 29. 9. 1659. Tamtéž, s. 531-532.

³³⁴ Relace z 11. 10. 1659. Tamtéž, s. 533.

³³⁵ Ve zmíněné relaci z 29. 9. O haagských úmluvách viz pozn. 117.

³³⁶ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 273.

Poláci navrhovali Braunsberg (Braniewo), Fridrich Vilém Lübeck nebo Frankfurt nad Odrou, Švédové preferovali Elbing. Nakonec královský kancléř navrhl klášter v Olivě, přičemž švédští vyslanci měli být ubytováni v Sopotech a spojenci ve vsi Striess (dnes Strzyża). Polský dvůr a prostředník de Lumbres v Gdaňsku.³³⁷ Tento návrh byl přijat oběma stranami.³³⁸

Koncem roku 1659 se zúčastněné mocnosti shodly také na preliminárních jednáních týkajících se titulatury, pověřovacích listů, a ohraničení doby trvání kongresu. Těchto jednání se účastnil Lisola, aby se postaral o zohlednění všech možných Leopoldových požadavků, jejichž opomenutí by mohlo být bráno jako újma na cti jeho majestátu, a aby nebyla dotčena autorita císaře.³³⁹

Všichni kromě císařských vyslanců přistoupili na francouzskou nabídku zprostředkování. Ani oni však nechtěli boje protahovat, neboť jim hrozila intervence Francie v Říši, obzvláště poté, co byl uzavřen pyrenejský mír, který Francii uvolnil ruce a přitom znemožnil španělskou podporu rakouským Habsburkům. Jediné, co císař žádal, bylo zohlednění jeho zájmů a zajištění bezpečí jeho dědičných zemí před Švédy.³⁴⁰

Císařská strana opakovaně protestovala proti francouzskému prostřednictví³⁴¹ a žádala, aby jednání zprostředkovali společně Francouzi a Španělé, jak vyplývalo z dohody o pyrenejském míru.³⁴² Nakonec však kongres stejně započal bez podílu Španělska a císařští diplomaté se jej účastnili bez přímého spojení s Francií.³⁴³

Švédští plnomocníci se 4. ledna 1660 objevili v Sopotech, polští se přesunuli do Striess, zatímco císařští zůstávali z důvodu Kolovratovy nemoci prozatím v Gdaňsku.³⁴⁴

4.2.2 Jednání v Olivě

V olivském klášteře probíhala jednání v místnosti s oddělenými vstupy, ideálně situované, aby vyhovovala ceremoniálním potřebám při setkání dvou znepřátelených

---

³³⁷ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 272-273.

³³⁸ Relace z 26. 12. 1659. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 535.

³³⁹ PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 201.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 199-200.

³⁴¹ Ještě těsně před zahájením kongresu, vyslanci o tom zpravují v relaci z 2. 1. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 535-536.

³⁴² KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 277.

³⁴³ Císařští vyslanci se vyhýbali fyzickému setkání s de Lumbresem, propozice k jednání proto předávali přes své spojence. KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 278.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 273.

stran. Ačkoliv podmínky se zdály vyrovnané, měli Švédové na své straně ohromnou výhodu, totiž to, že prostředníkem byl vyslanec jejich spojence, Francie.³⁴⁵

Kromě zástupců Švédska, Polska, císaře a Kurfiřta a francouzského prostředníka se mírových jednání účastnili i vyslanci Dánska, Holandska, Kuronska a Neuburgu.

Za polskou stranu jednali polský kancléř Mikołaj Prażmowski, litevský kancléř Krzysztof Pac³⁴⁶, maršálek a královský polní hejtman Jerzy Sebastian Lubomirski³⁴⁷, poznaňský vojvoda Jan Leszczyński jako hlava polské delegace, referendář Jan Andrzej Morsztyn, dvorský kancléř Władysław Rey a pomořanský podkomoří Jan Gniński³⁴⁸. Sekretářem polské strany byl gdaňský měšťan Joachim Pastorius³⁴⁹.

Za Švédy jednal kancléř, králův komorník a místodržící Livonska Magnus Gabriel De la Gardie a ministr Bengt Oxenstierna, které doprovázeli Christoph Karl Schlippenbach³⁵⁰ a Andreas Guldenklau.

Braniborsko vyslalo Johanna von Hoverbecka a Lorenze Christopha von Somnitz³⁵¹, zatímco císař Franze Paula Lisolu a Františka Karla z Kolovrat.

Dánsko poslalo na mírová jednání svého agenta Christopha Parsberga, který však nebyl Švédy k jednání připuštěn, neboť Dánsko s nimi jednalo odděleně.³⁵² Svého vyslance poslalo i Holandsko, byl jím Johann van den Honert, který měl hrát roli prostředníka, ale ani jeho Švédové nechtěli uznat, a proto zůstal v Olivě nečinný.

Záležitosti vévody neuburského zastupoval Johann Ernst von Rautenstein³⁵³ a vévodu kuronského Melchior Fölkersam.³⁵⁴

---

³⁴⁵ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 274.

Francie, která neměla zájem na tom, aby se ze Švédska stala nezávislá velmoc, která bude ovlivňovat celou Evropu, nechtěla ani zásadní oslabení Švédska. Když se válka začala pro Švédsko vyvíjet nevýhodně, začala Francie pracovat na prosazení míru, co nejvýhodnějšího pro Švédy. PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 407.

³⁴⁶ Krzysztof Zygmunt Pac (1621 – 10. 1. 1684), litevský kancléř.

³⁴⁷ Jerzy Sebastian Lubomirski (20. 1. 1616 – 31. 1. 1667), velký maršálek a královský polní hejtman.

³⁴⁸ Jan Krzysztof Gniński (ok. 1625 – 1685), pomořanský podkomoří.

³⁴⁹ Joachim Pastorius de Hirtenberg (20. 1. 1611 – 26. 12. 1681), královský sekretář a historiograf.

³⁵⁰ Christoph Karl von Schlippenbach (1. 1. 1624 – 27. 11. 1660), švédský politik a diplomat.

³⁵¹ Lorenz Christoph von Somnitz (30. 9. 1612 – 16. 2. 1678), politik a diplomat ve službách braniborského kurfiřta.

³⁵² KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 275.

³⁵³ Johann Ernst von Rautenstein (1623 – 1666).

Jednání, stále ještě přípravná, byla zahájena výměnou glejtů. Francouzský prostředník předal 8. ledna 1660 protistraně švédské dokumenty, o nichž druhý den proběhla rokovaní. Polský král žádal 10. ledna od spojenců, aby získali od svých panovníků úplná zplnomocnění, a nemuseli se tudíž s každým problémem obracet ke dvoru pro vyjádření. Vyslanci Leopolda I. se s důležitými žádostmi do Vídně obracet museli, ale přislíbili, že jednání nebudou komplikovat, neboť císař má zájem na uzavření míru.³⁵⁵ Jednalo se také o povolání španělského prostředníka a o termínu, dokdy musí být podle Poláků mír uzavřen.³⁵⁶

Preliminární jednání o formalitách a prvních návrzích požadavků skončila 26. ledna a kongres mohl začít výměnou propozic. Spojenci vypracovali jednu společnou, aby tak předešli separátním jednáním.³⁵⁷

Požadavky obou stran byly v mnoha bodech naprosto protichůdné. Nejvíce je to patrné u polského požadavku uznání nároku Jana Kazimíra na švédské království a švédské žádosti, aby se Jan Kazimír tohoto nároku zřekl. Obě strany se přely o území Livonska, které Polsko požadovalo celé vrátit, zatímco Švédsko žádalo potvrdit jeho držení. Není proto divu, že Švédové polské propozice po jednodenním jednání odmítli, braniborští zástupci zase odmítli ty švédské, neboť v nich byli Kurfiřt a císař obviněni, že porušili mír a bezdůvodně začali válku se Švédskem.³⁵⁸

Následovala jednání o ústupcích, ke kterým nutně musely přistoupit obě strany. Spojenci nadále pracovali na polských propozicích, ale mimo oficiální setkání probíhala i jednání tajná. Z Vídně dorazil posel se zplnomocněním pro císařské vyslance z 21. ledna 1660 a s návrhem manželství arcivévodky Karla se sestřenicí Marie Louisy. Lisola tedy absolvoval audienci u polského krále a královny, aby s nimi jednal o možném sňatku.³⁵⁹

---

³⁵⁴ Melchior Fölkersam (1601–1665), kuronský politik.

Vyslanci všech stran jmenováni podle KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 275.

³⁵⁵ Tamtéž, s. 278-279.

³⁵⁶ Relace z 12. – 22. 1. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 536-537. V kopii je relace uvedena s datem 14. ledna. ANM, Kopiař, fol. 72.

³⁵⁷ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 28.

³⁵⁸ Relace z 28. 1. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 538-539. KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 283-284.

³⁵⁹ O tomto jednání zpravuje Lisola v relaci z 18. 2. 1660. KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 280.

Další konference spojenců se po téměř dvoutýdenní odmlce uskutečnilo 19. února, kdy došlo také k jejich setkání s Antoinem de Lumbresem. Prostředník osvědčil, že v zájmu uzavření míru se postará o restituci všech oblastí Prus a Kuronska a vévody kuronského, a také všech archiválií. Za to žádal pro Švédy odstoupení práv polského krále na švédskou korunu, vrácení Pomořan a všech švédských území obsazených spojeneckými vojsky. Otázka Livonska prozatím zůstala otevřená.³⁶⁰ Jednání s francouzským prostředníkem se samozřejmě císařští vyslanci nezúčastnili. Návrhy, které přednesl, jim sdělili Poláci až posléze, a vyslanci si vzali do 21. února čas na rozmyšlenou, aby se k nim vyjádřili.³⁶¹

K plenárnímu zasedání kongresu a odpovědím na návrhy došlo teprve 23. února, kdy královský kancléř prohlásil, že Jan Kazimír je ochoten vzdát se nároků na Švédsko, ale chce si do smrti ponechat titul a erb. Záležitosti Pomořan zde byly vyřešeny. Stále zůstávala otázka Livonska, které Poláci nechtěli odevzdat, zatímco Švédové by potřebovali nové instrukce, aby mohli v této záležitosti dále jednat.³⁶²

Do dalších společných jednání, která byla odročena až na začátek března, probíhala rokování spojenců a porady s de Lumbresem, které vedly k ústupkům v mnoha bodech.³⁶³ Zdárný postup jednání však přerušili Švédové zasláním nových požadavků a odmítnutím již schválených návrhů.³⁶⁴

Polsko-litevské soustátí se v té době nacházelo ve velmi nelehké situaci, a zdálo se, že bude muset na švédské podmínky přistoupit, ať už budou sebevíc těžké. De Lumbres předpokládal, že kongres brzy skončí, a i císařští vyslanci žádali o instrukce, co po jeho završení dělat.³⁶⁵

Náhly příjezd dánského posla, který naléhavě žádal o připojení Dánska ke kongresu, způsobil pozdržení jednání do doby, dokud se tato otázka uspokojivě nevyřeší. To se ani přes protesty Poláků nedařilo.³⁶⁶ K hladkému průběhu jednání

³⁶⁰ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 296.

³⁶¹ Relace z 20. 2. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 547-548.

³⁶² KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 299.

³⁶³ Konference spojenců proběhla 23. 2. 1660, císařští vyslanci zde vznesli požadavek, aby byly na kongresu nejprve projednány záležitosti bezpečnosti spojenců. O průběhu jednání zpravuje relace z 27. 2. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 549-552.

³⁶⁴ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 301.

³⁶⁵ Po konferenci spojenců 10. 3. 1660. Tamtéž, s. 302-305.

³⁶⁶ Dánské záležitosti zmiňovány v několika po sobě jdoucích relacích z průběhu března. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 552-556.

nepřispěla ani zpráva o smrti švédského krále, která se spojencům, zatím nepotvrzená, donesla 17. března. Kurfiřt podobnou zvěst obdržel dokonce o několik dní dříve. Již 15. března o tom informoval své vyslance.³⁶⁷

Polští zástupci trvali na pokračování konference, císařští vyslanci osvědčili, že nebudou jednání zdržovat, pokud Poláci zaručí společný postup ve všech otázkách. Pouze braniborští se vzpírali a chtěli těžit z průtahů.³⁶⁸ Názor, že jednání se Švédy mají pokračovat i po smrti Karla Gustava, převládl. Na schůzi spojenců 22. března byl přijat polský projekt smlouvy a 23. března zahájeno první jednání v Olivě. Téhož dne obdrželi Švédové oficiální zprávu o smrti krále a spolu s ní i nová zplnomocnění.³⁶⁹

Během následujících dnů se podařilo projednat část sporných záležitostí, ve kterých byly strany schopné ustoupit, avšak 30. března se jednání zasekla na mrtvém bodě. Navrch přednesli Švédové opět nové a nesplnitelné požadavky. Reakce spojenců byla logická, dohodli se na přerušení kongresu a odjezdu do Gdaňsku, a polský král hrozil spojenectvím s carem proti Švédsku.³⁷⁰

Po ujištění francouzského prostředníka, že Švédy přesvědčí k ústupkům, se spojenci 2. dubna vrátili do Olivy pokračovat v přerušených rokováních. Již 16. dubna byly dořešeny švédsko-polské otázky a přistoupilo se k otázkám společným. Došlo také na císařské požadavky, které zahrnovaly především garanci bezpečnosti pro všechny spojence. Převládla shoda na tom, že garantem míru bude Ludvík XIV. s výjimkou císaře, který jeho záruku mohl, ale nemusel přijmout.³⁷¹ Boje měly být podle dohody z 28. dubna ukončeny v den uzavření smlouvy.³⁷²

Polští zástupci žádali rychlé vyřešení této záležitosti, aby mohla jednání pokračovat co nejdříve. Odmítali však připustit Dánsko ke konferenci, neboť vedlo se Švédy samostatná jednání a jejich připojení k olivským jednáním by mohlo komplikovat cestu k vytouženému míru. Císařští vyslanci se snažili prosadit opak, zatímco braniborští zastávali střídavě oba názory.

³⁶⁷ KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 309.

³⁶⁸ Relace z 20. 3. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 554.

³⁶⁹ KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 312.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 314-316.

Poláci při poradách položili spojencům otázku, zda by byli ochotni je vojensky podpořit proti Švédsku v případě, že by jednání ztroskotala. Byli ujištěni o podpoře Kurfiřta i císaře za jakýchkoliv okolností, ačkoliv je vyslanci spřátelených zemí nabádali k míru. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 555-556.

³⁷¹ Relace 1. 5. 1660. Tamtéž, s. 558.

³⁷² KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 325.

K podepsání míru nechybělo mnoho, v prvních květnových dnech pracovali zástupci všech stran téměř nepřetržitě na zformulování všech bodů smlouvy. Pod hrozbou Jana Kazimíra, že opustí kongres, došly strany spěšně ke shodě ve všech záležitostech a v pozdních nočních hodinách 3. května 1660 podepsaly záruku, že přijímají a potvrzují všechny již vyřešené body jednání. Kolem půlnoci se zástupci setkali a vyměnili si promulgační instrumenty, čímž byla jednání završena.³⁷³

Zatímco polský dvůr odjel do Varšavy, kam měl být svolán sejm, jehož úkolem byla ratifikace mírové smlouvy, vyslanci zůstali v Gdaňsku, aby vytvořili finální verzi dohody. Tu přečetl Antoine de Lumbres shromážděným v olivském klášteře 10. května. Mírový kongres tím byl oficiálně uzavřen.³⁷⁴

4.3 Závěr diplomatické mise a zúčtování

Úkol císařských vyslanců ale u konce nebyl, měli ještě nějakou dobu zůstat na polském dvoře. Důvodem bylo jednání o sňatku a habsburském následnictví na polský trůn. Lisola s Kolovratem proto absolvovali další audience u krále a královny. Zvláště Marie Louisa ztrácela o habsburskou sukcesi zájem.³⁷⁵ Vyslanci se pro volbu budoucího krále z habsburského rodu snažili získat významné polské magnáty (mezi přívržence Habsburků patřil například krakovský biskup).³⁷⁶ Lisola kvůli této záležitosti setrval na polském dvoře jako rezident až do konce léta.³⁷⁷

Pro Františka Karla Kolovrata skončila jeho mise dříve. Ještě 22. května³⁷⁸ informoval císaře, že Lisola odjel do Varšavy, a jemu samému již nezbyvá žádný úkol, jenž by musel splnit, a proto žádá, aby se mohl vrátit domů. Na začátku června mu byl

---

³⁷³ KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 326-328.

Císařští vyslanci o tom zpravují v relaci z 5. 5. 1660. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 559.

O něco později byl podepsán i mír s Dánskem, jehož vyjednání bylo mnohem komplikovanější už z toho důvodu, že ani jedna ze stran si ho nepřála, ale byl jim vnucen. Uzavření olivského míru však popohnalo jednání, protože Dánové tím ztratili spojence. Smlouva podepsána 27. 5. 1660 (platná od 6. 6.) u Kodaně a v podstatě opakovala roskildský mír. ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 670.

³⁷⁴ KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 328-329.

O průběhu závěrečných procedur mírového kongresu a podobě a obsahu mírové smlouvy informuje relace císařských vyslanců z 17. května 1660. ANM, Kopiař, fol. 208-209.

³⁷⁵ KUBALA., L., *Wojny duńskie*, s. 335-336.

³⁷⁶ Tamtéž, s. 339.

³⁷⁷ BITTNER, L. – GROß, L., *Repertorium*, s. 159.

³⁷⁸ Relace z 22. 5. 1660 z Gdaňsku. ANM, Kopiař, fol. 229-231.

doručen císařský rozkaz a pas pro cestu do Vratislavi. Rozloučil se proto s králem a královnou, poděkoval za přízeň, již mu královský pár prokazoval během dvouletého pobytu, kdy byl vyslancem v Polsku, a poté opustil polský dvůr.³⁷⁹

O Kolovratově cestě zpátky nám opět chybí zprávy. Nechybí ale podklady pro to, co čekalo císařského vyslance po návratu do Čech. A nebylo to jen ocenění zásluh ve formě potvrzení českého hraběcího stavu nebo vykonávání zemských úřadů. Na mysli máme záležitosti mnohem prozaičtějšího charakteru.

4.3.1 Finanční záležitosti polské mise

František Karel byl jistě smířen s tím, že některé výdaje na diplomatickou misi půjdou z jeho vlastních prostředků. Diplomatické mise do Polska bývaly finančně značně náročné³⁸⁰, Kolovrat si však zajistil, aby mu byly některé finanční částky zpětně vyplaceny.

Již v době, kdy byl jmenován pro cestu do Polska, snažil se František Karel vyjednat si výhodné finanční podmínky za své služby.³⁸¹ A Leopold I. mu skutečně zajistil určité příjmy, ze kterých by mohl platit to, co jako diplomat potřeboval k životu na cizím dvoře a reprezentaci svého panovníka.³⁸² Nejprve ustanovil, aby byla Kolovratovi vyplacena jednorázová částka 6 000 rýnských zlatých, z nichž 2 000 mu bylo vyplaceno dvorským výplatním úřadem, a zbylé 4 000 měly jít z berní pohledávky, která podle usnesení zemského sněmu lpěla na chebském kraji.³⁸³ Navíc Leopold vyhradil Františku Karlovi pro cestu do Polska měsíční plat 1 000 zlatých.³⁸⁴

---

³⁷⁹ Koncepty rozloučení Františka Karla s Janem Kazimírem a Marií Louisou datované k 8. červnu 1660 v RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 136. Opět latinsky pro krále, italsky pro královnou.

Ještě k 9. červnu je datována krátká relace z Gdaňsku, v níž informuje o záležitostech mírové smlouvy mezi Dánskem a Švédskem. ANM, Kopiař, fol. 247.

³⁸⁰ Rezident Fragstein byl údajně zaskočen místní drahotou i tím, jak běžná byla na polském dvoře korupce. HRUŠKOVÁ, M., *Každodenní život*, s. 117.

³⁸¹ KUBEŠ, J., *Trnitá cesta*, s. 159. Podle Kolovratova deníku (edice tamtéž, s. 284-285) jednal o nákladech na polské poselstvo se zástupcem dvorské komory Ferdinandem z Hohenfeldu 11. dubna 1658, nemohli se však dohodnout.

³⁸² Podklady pro financování diplomatické mise, o nichž bude nadále řeč, v RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137.

³⁸³ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 4-5. (z 15. 4. 1658)

³⁸⁴ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 1-3. (z 15. 4. 1658)

Během Kolovratova pobytu v Polsku obdržela slezská komora nařízení, aby mu vyplatila navíc 2 000 zlatých za „přidané náklady“ (*aggiunto di costa*), které musel vynaložit a o jejichž proplacení nejspíše zažádal.³⁸⁵

Že to ale s určeným platem nebylo tak růžové, potvrzují dokumenty z doby po návratu Františka Karla z Polska, týkající se vyplacení zadržovaných peněz za jeho působení na olivských jednáních.

Kolovrat vzhledem ke své věrné službě a vydařené misi do Polska, kam se vydal na panovníkovo přání ještě před završením volebních jednání ve Frankfurtu, žádal vyplacení náhrady za zadržovaný plat a další výdaje. Argumentoval tím, že jej jeho úkol zatížil dluhy, neboť musel na pokrytí všech výloh dát z vlastních prostředků ještě dalších 12 000 zlatých. A jelikož i jiní, kteří prokázali služby jako diplomaté habsburského domu, byli štědře odměněni, prosil, aby také jemu byla prokázána taková milost.³⁸⁶

Aby podtrhl, že si zaslouží finanční rekompenzaci, neopomněl Kolovrat zmínit, jaké nesnáze, včetně nemoci, mu nelehká cesta do Polska způsobila. A jeho prosba se skutečně setkala s ohlasem.

Dvorská komora stanovila, že má Františku Karlovi náležet rekompenzace ve výši 24 000 zlatých. Dvorský výplatní úřad mu měl vydat 12 000 zlatých, z nichž 3 000 již dříve přijal a zbylých 9 000 mu má být ještě vyplaceno.³⁸⁷ O částku se měl postarat nejvyšší berní úřad království českého na základě souhlasu zemského sněmu z roku 1662, že má jít z výnosů chebského kraje a města. Dvorský pokladník také 12. června 1667 osvědčil, že skutečně od českého berního úřadu částku přijal.³⁸⁸ A ještě téhož dne kvitoval František Karel přijetí 9 000 zlatých od dvorského výplatního úřadu ve Vídni.³⁸⁹

Jen několik dní nato následovalo vydání císařského reskriptu pro královské místodržící v Čechách, aby nechali Františku Karlovi proplatit nedoplatek 9 000 zlatých, což také nařídili nejvyššímu bernímu úřadu.³⁹⁰

³⁸⁵ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 6-7. (z 12. 11. 1659)

³⁸⁶ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 8-9.

³⁸⁷ Nařízení dvorské komory z 6. 6. 1667. RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 10-13.

³⁸⁸ RA Kolowratů, inv. kart. 4, č. 137 – 14-15.

³⁸⁹ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 137 – 16-17.

³⁹⁰ Reskript z 15. 6. 1667 a nařízení místodržících z 20. 6. 1667, RA Kolowratů, inv. č. 137 – 18-

Můžeme snad proto předpokládat, že po sedmi letech od úspěšného ukončení diplomatické mise se František Karel dočkal finanční náhrady za výdaje, které musel na svůj úkol vynaložit. Bylo to ve stejné době, kdy se jeho snažení v císařských službách zúročilo i na poli úředním – jmenováním do čela zemské správy na Moravě.

4.4 Role Františka Karla Kolovrata a Franze Paula Lisoly na mírových jednáních

Potvrzuje snad vývoj Kolovratovy kariéry po návratu z Polska, že diplomatická mise prověřila jeho schopnosti a že při ní nebyl důležitý jen jeho rodový majetek? Jakou roli vlastně na mírových jednáních hrál?

Zvláště druhá otázka má zásadní význam z hlediska toho, že veškerá literatura, věnovaná císařskému vyslanci Franzi Paulu Lisolovi, podtrhuje především zásluhy tohoto protřelého diplomata. Ferdinand Hirsch uvádí, že František Karel Kolovrat měl na polském dvoře pouze reprezentativní roli a vlastní diplomatické záležitosti přenechával zcela Lisolovi.³⁹¹

Můžeme předpokládat, že jako první vyslanec a plnomocník měl za úkol především reprezentovat svého panovníka, vystupovat s patřičnou vážností a dodat poselstvu aristokratický lesk a váhu svého titulu. Zásadní proto byl jeho příjezd k polskému dvoru a první audience, stejně jako setkávání s čelními představiteli místní vlády.

Nelze však zapomínat na to, že jeho cílem bylo jednání o ukončení války a že k výběru jeho osoby jistě směřovaly i predispozice schopností a zkušeností. Průběh jednání, jak byl načrtnut výše, potvrzuje, že se Kolovrat účastnil mnoha porad osobně, opakovaně i bez účasti Lisoly.

Důležitá a ožehavá témata byla přenechána druhému vyslanci zvláště proto, že byl schopným a ověřeným diplomatem v pravém slova smyslu, a že se v polském prostředí pohyboval již dostatečně dlouho na to, aby dokázal správně odhadnout a využít nálady místní šlechty i panovnického páru. Jemu proto byly směřovány instrukce, zvláště ty tajné, a také on byl autorem relací, vysílaných jménem obou vyslanců do Vídně.³⁹²

Franz Paul Lisola byl nepochybně tím, kdo prováděl většinu jednání a aktivně hájil císařské zájmy na mírovém kongresu. Svým dílem k tomu přispěla i nemoc, kterou

³⁹¹ HIRSCH, F., *Der österreichische Diplomat*, s. 495.

³⁹² Pribram uvádí, že to potvrzuje charakteristický styl, kterým byly relace koncipovány. PRIBRAM, A. F., *Die Berichte*, s. 425, ponz. 2.

Kolovrat trpěl a která mu nedovolila odjet z Gdaňsku do Olivy.³⁹³ Ta však způsobila Lisolovi komplikace, které nemohl vyvážit svými skvělými vlastnostmi a schopnostmi, neboť svým stavem se ani přes povýšení před mírovým kongresem nemohl zdaleka rovnat urozenosti vyslanců Polska nebo Švédska, a bylo pro něj obtížné navázat bližší vztahy s ostatními, když nad sebou neměl Kolovratovu záštitu.³⁹⁴

Jelikož navíc císařští vyslanci neuznali prostřednictví Francouzů, musel se Lisola sám osobně účastnit všech jednání se spojenci a cestovat do Olivy, aby vyjádřil svá stanoviska k záležitostem, které se za předsednictví Francouzů probíraly, a následně v tichosti vyčkávat až do konce sezení, aby o tom mohl po návratu do Gdaňsku Kolovratovi poreferovat. Lisola tak musel strávit neskutečné množství času na cestách, jednáních, setkáních, ale i podáváním zpráv. Navíc musel vynaložit velké úsilí v tajných jednáních, v nichž se snažil oponovat snahám Francouzů a Švédů, a udržovat kladný postoj příznivců rakouského domu.³⁹⁵

4.4.1 Krátká epizoda o nedůvěře polského krále

Kolovratovi však nelze upřít, že se i přes své indispozice snažil do jednání aktivně vložit. Největší prostor mu k tomu dávaly audience u krále a královny, které byly z titulu prvního vyslance jeho doménou. Kromě oficiálních setkání trávil Kolovrat s polským panovníkem čas i při setkáních neoficiálních, jakými byla například účast na mších.³⁹⁶ Jedna z audiencí u Jana Kazimíra vedla ke zjištění, jež mohlo pozvednout Kolovratův význam na misi. Byl březen 1660 a mírová jednání se protahovala kvůli úmrtí švédského krále. V pozadí mírových jednáních probíhaly tajné rozhovory ohledně následnictví po Janu Kazimíru a sňatku se sestřenicí Marie Louisy.

Zde přichází na řadu francouzský vliv na polském dvoře, který se zvláště odrážel v chování královny. Ta usilovala zajistit budoucnost polského trůnu i své příbuzné a

---

³⁹³ Kolovratova nemoc byla již také zmiňována výše. Mnoho o ní nevíme, ale doklady o ní nalezneme i v kolowratském archivu. Zde se pod inv. č. 209 nachází dopis hraběte Portii adresovaný Kolovratovi z 19. dubna 1660, jímž císařský ministr vyjadřuje soucit s jeho zdravotním stavem a radí, aby se šetřil. V listu z olivského kláštera psaném 22. dubna, v RA Kolowratů pod inv. č. 133, je Kolovratovi přáno brzké uzdravení.

³⁹⁴ PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 203.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 204.

³⁹⁶ Zmiňováno ve zprávě Kolovrata o nedůvěře polského krále vůči Lisolovi, o níž bude řeč dále. V RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 131.

přesvědčit ke sňatku některého ze zástupců předních evropských rodů.³⁹⁷ Marie Louisa byla v blízkém kontaktu s francouzskými vyslanci, kteří hojně korespondovali s tvůrcem francouzské politiky, kardinálem Mazarinem. Ten měl i ve Vídni své informátory, kteří jej zpravovali o zákulisí nabídky sňatku s rakouským arcivévodou Karlem, a neváhal do Polska posílat listy, které tvrdily, že císařský vyslanec Lisola překračuje své pravomoci a zplnomocnění a vědomě klame.³⁹⁸

O kompromitujících listech od Mazarina se dozvěděl i Jan Kazimír, který proto kontaktoval císařské vyslance, aby se k tomu vyjádřili.³⁹⁹ Františka Karla osobně oslovil v neděli 29. února, když jej císařský diplomat doprovázel ze mše do audienční místnosti, s tím, že by mu rád ukázal, jak zůstávají utajena tajemství u císařského dvora.⁴⁰⁰

Následně jej polský král kontaktoval skrze svého zpovědníka, pátera Karla, aby jej obeznámil s dopisy kardinála Mazarina, které zvýšily nedůvěru polského dvora pociťovanou k Franzi Paulu Lisolovi kvůli jeho postupu při jednáních.

Královský zpovědník Kolovratovi přečetl a přeložil francouzské dopisy, aby z nich František Karel mohl sepsat výpisky, které mohl zaslat do Vídně. Jednalo se o listy z 26. července 1659 a 7. září 1659, jež byly očividně francouzskou reakcí na Lisolovy úspěchy ve prospěch císaře na polském sejmu 26. července 1659. Poté spolu o tématu ještě diskutovali v souvislosti s tím, že Lisola není u některých členů polského dvora příliš oblíben a jistě by si přáli jej odstranit, aby se změnilo zaměření polské politiky.

S králem jednal Kolovrat o francouzských dopisech ještě při soukromé audienci v pátek 5. března.

O tom, že jsou obavy prvního vyslance o osobu Franze Paula Lisoly zbytečné, se jej z Vídně snažil přesvědčit hrabě Portia. V dopise z dubna 1660⁴⁰¹ uvádí, že nedůvěra polského krále vůči Lisolovi je neopodstatněná a že v relacích zaslaných v odpovídající

---

³⁹⁷ Otázkou následnictví spolu se správní reformou Polsko-litevského soustátí se podrobně zabývá FROST, R. I., *After the Deluge*.

³⁹⁸ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 293-294.

³⁹⁹ Tamtéž, s. 307.

⁴⁰⁰ O těchto událostech informuje Kolovrat nejvyššího kancléře hraběte z Nostic ve zprávě z 20. března 1660. RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 131.

⁴⁰¹ RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 132.

době císaři není nic, co by odpovídalo francouzským obviněním. Podotknul také, že král jistě uzná, že činy, které Lisola vykonal, byly pro dobro jeho země.

Naopak z polské strany dorazil Františku Karlovi list o tom, že nedůvěra polského krále vůči Lisolovi sotva pomine.⁴⁰² Je možné z toho vyvodit, že Kolovratovy obavy o pověst druhého vyslance byly oprávněné, ale ve Vídni jim nebyla přikládána větší pozornost, snad že natolik důvěřovali Lisolovým diplomatickým schopnostem. A tak ani tato Kolovratova snaha jednat nebyla oceněna, a zůstala mu pouze a především úloha reprezentovat autoritu císaře.

O tom, jak významná byla pro úspěch mise tato úloha, netřeba pochybovat. Neboť jak bylo zmíněno, bez titulu Kolovrata by Lisolovi jeho schopnosti nebyly k ničemu.

4.5 Výsledky jednání s přihlédnutím k císařské straně

Abychom mohli zhodnotit úspěch dvojice císařských diplomatů, musíme se na okamžik vrátit na počátek mírového jednání – k prvním propozicím, které strany předložily. Císařská strana žádala od Švédů zajištění míru, zadostiučinění pro Poláky a Branibory, zahrnutí Dánska do jednání a zahrnutí císaře a jeho nástupců do stejného instrumentu jako Polsko a záruky, které bude Polsko žádat.⁴⁰³

Švédové oproti tomu od císaře žádali, aby zanechal všech nepřátelství a spolenectví namířených proti Švédsku, aby dodržoval ujednání vestfálského míru, navrátil města obsazená v Pomořanech a Holštýnsku, aby ponechal Švédům privilegium verbovat v Říši, aby se nevměšoval do záležitostí mezi Švédskem a Brémami, aby nebránil výběru cel v Meklenbursku, aby potvrdil dohodu mezi Švédskem a Kurfiřtem uzavřenou ve Štětíně a nahradil Švédům válečné škody.⁴⁰⁴

S postupem jednání a tlakem polského spojence na uzavření míru, museli císařští vyslanci činit více a více ústupků, ať už v ceremonálních záležitostech, ve snaze prosadit společné francouzsko-španělské prostřednictví, tak i v samotných podmínkách.

Hlavním úkolem císařských vyslanců se proto stalo uhájení vážnosti císařského majestátu a zajištění bezpečí pro dědičné země rakouských Habsburků. Vedoucí role, kterou na kongresu hráli zástupci Francie, vedla k nutnosti vstřícného postupu při jednáních, aby nebyl císař označen za narušitele míru.⁴⁰⁵

⁴⁰² RA Kolowratů, kart. 4, inv. č. 133.

⁴⁰³ KUBALA, L., *Wojny duńskie*, s. 282.

⁴⁰⁴ Tamtéž, s. 283.

⁴⁰⁵ PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 205.

Při pohledu na celou mírovou dohodu, která ani jedné straně mnoho nepřinesla, se zdá, že císařské požadavky byly spíše podružnostmi. Výsledkem jednání byl v podstatě klasický kompromis a návrat ke statu quo. Hranice zemí se neposunuly, pouze Poláci uznali švédské držení Livonska, ztratili knížecí Prusy, ale plně získali zpět Prusy královské. Švédové slíbili vrátit Kuronsko zajatému vévodovi, Jan Kazimír se vzdal nároku pro sebe a svůj rod na švédský královský trůn (a za to mohl doživotně používat švédský erb i titul), Poláci slíbili amnestii těm, kteří bojovali na švédské straně. A Švédové zaručili katolíkům v Livonsku náboženskou svobodu.⁴⁰⁶

Rozsáhlé ústupky polské strany byly dány ohrožením ze strany cara. Polsko potřebovalo uzavřít mír se Švédskem, aby mohlo bojovat proti Moskvě.⁴⁰⁷ Díky tomu se podařilo definitivně ukončit období polsko-švédských válek.

Jediný, kdo olivskou dohodou významně získal, byl Fridrich Vilém, jemuž byla potvrzena svrchovanost vlády nad knížecím Pruskem⁴⁰⁸, a který mimo to získal Elbing. Tehdy se ale ještě nevědělo, jaké důsledky budou mít změny týkající se území braniborského kurfiřta do budoucna.

Císařská strana se vzdala požadavků na dobytá území v Pomořanech a dalších švédských oblastech. Důležité pro ni bylo, že se podařilo zamezit nežádoucímu vzrůstu švédské moci. Švédové nedosáhli žádného výrazného posílení, naopak utřžili citelnou porážku v druhé půli války, jejich sláva a vojenská pověst poklesla a vývoj událostí ve Švédsku, zvláště po smrti Karla Gustava, skýtal naděje, že alespoň na nějaký čas ustane jeho boj proti císaři.⁴⁰⁹

Ačkoliv v mírové dohodě bylo potvrzeno spojenectví císaře s Polskem a přiznána garance ochrany dědičných zemí před Švédy, bylo to vykoupeno ponížením, jakým byl vzrůst moci Francie. Olivský mír spolu s mírem pyrenejským potvrdily vedoucí pozici domu Bourbonů v Evropě. Ani Ferdinand III., ani Leopold I. nedokázal překonat své obavy z možných ztrát a využít vhodné příležitosti, aby tento běh osudu zvrátil.

---

⁴⁰⁶ ENGLUND, P., *Nepřemožitelný*, s. 668.

⁴⁰⁷ WÓJCIK, Z., *Dyplomacja polska*, s. 217.

⁴⁰⁸ Olivský mír potvrdil obsah welauské dohody, která byla dílem habsburské diplomacie, ale francouzská strana se jí nesnažila nijak odvrátit. PIWARSKI, K., *Rywalizacja francusko-austriacka*, s. 418.

⁴⁰⁹ PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 214.

Leopold, poslušný přání svého otce zachovat državy nezmenšené pro další pokolení, se obával vsadit je do hry, aby získal více.⁴¹⁰

Lisola označil uzavření olivského míru ne za porážku, ale za velké obětování císaře pro vyšší dobro.⁴¹¹

Novinky z olivských jednání byly ve Vídni očekávány s napětím a zpráva o ukončení války vyvolala nadšený ohlas. Nadšení se nesnížilo ani poté, co přišly zprávy o podmínkách, za nichž byla dohoda uzavřena. Císařská strana mohla být, vzhledem k okolnostem, s výsledky jednání spokojená.⁴¹²

---

⁴¹⁰ PRIBRAM, A. F., *Franz Paul Freiherr von Lisola*, s. 216.

⁴¹¹ Tamtéž, s. 219.

⁴¹² Tamtéž, s. 213-214.

Závěr

Náš příběh jsme zasadili na pozadí událostí první severní války, které věnovaly pozornost celé generace historiků a literátů od doby, kdy k ní došlo, až po dny současné, a to zejména v zemích, kterých se bezprostředně týkala. Pro účely této práce byl proto shrnut její průběh tak, abychom mohli navázat podrobněji děním, jež vedlo k ukončení tohoto polsko-švédského konfliktu.

Abychom lépe přiblížili role císařských diplomatů na mírovém kongresu, bylo nutné shrnout vývoj a základní pojmy spjaté s císařskou diplomacií v raném novověku. Zvláště nám šlo o typy diplomatů, kteří působili v polovině 17. století, o jejich funkci, a povinnosti spojené s jejich úřadem, stejně jako možnosti, které diplomatická služba skýtala šlechticům – neboť to byli právě oni, kdo v té době jako vyslanci působili – při budování další kariéry.

Bylo třeba také představit základní typy pramenů, se kterými se můžeme při bádání o císařské diplomacii obecně setkat. Jednalo se v první řadě o pověřovací listiny, průvodní listy a instrukce, které obdržel diplomat na začátku mise, dále reskripty, jež určovaly jeho činnost v průběhu vyslanectví. Diplomat pak na císařský dvůr posílal pravidelné i mimořádné zprávy – depeše či relace. Vedle této oficiální korespondence vedl také korespondenci soukromou či tajnou, odrážející jeho činnost. V neposlední řadě vznikaly z diplomatických cest deníky, ať už na základě instrukce, nebo z osobní motivace vyslance.

Na tento přehled jsme mohli navázat popisem pramenů nám dostupných ve vybraných českých archivech. Museli jsme konstatovat, že pramenná základna uložená v Rodinném archivu Kolovratů, je pro všestrannou rekonstrukci mise Františka Karla z Kolovrat nedostatečná, a proto bylo třeba přistoupit ke studiu pramenů dalších, zvláště vydaných relací Franze Paula Lisoly, které byly v době pobytu obou diplomatů na polském dvoře společné pro oba, neboť Kolovrat neměl povinnost zasílat zprávy vlastní.

I přes doplnění pramenů o relace císařských vyslanců z již zmíněné edice, a také z kopiáře uloženého v Archivu Národního muzea, chybí našemu bádání pohled tak říkajíc z druhé strany – založený na instrukcích a reskriptech, které byly vyslancům uděleny z Vídně. Tyto prameny, uložené zejména ve vídeňských archivech a ve Varšavě, mohou být východiskem dalšího studia, jež by umožnilo získat přesnější obraz o působení Františka Karla z Kolovrat na mírových jednáních v Polsku.

My jsme proto představili obecně osobnosti obou císařských diplomatů, u Franze Paula Lisoly s přihlédnutím k jeho diplomatické kariéře a zvláště působení během první severní války, které bylo klíčové pro jeho další kroky na polském dvoře. V případě Františka Karla z Kolovrat jsme popsali jeho život, rodinu, budování rodového panství a vývoj jeho kariéry, v níž značnou roli hrály jeho dvě diplomatické mise. První, která směřovala k císařské volbě Leopolda I. do Frankfurtu, se setkala s úspěchem a kladným ohlasem u panovníka, a vedla k bezprostřednímu jmenování pro misi druhou.

Abychom mohli plně ocenit působení císařských vyslanců v Polsku, bylo nutné shrnout podrobně průběh mírových jednání během posledních dvou let války, a také jejich výsledky pro všechny zúčastněné strany. V souvislosti s obecným průběhem jednání jsme podali i cestu Františka Karla z Kolovrat do Polska, jeho pobyt zde, ale také jeho návrat a následné vyrovnávání se s náklady na cestu a důsledky, které měla mise pro jeho kariéru.

Ačkoliv bylo třeba konstatovat, že hlavní roli v jednáních jako takových hrál druhý z diplomatů, zkušený a skutečně povoláný muž na svém místě Franz Paul Lisola, Kolovratova přítomnost na polském dvoře byla zásadní z hlediska ceremoniálního a reprezentačního. On propůjčoval misi aristokratický punc jakožto představitel prastarého rodu, jemuž se Lisola se svým čerstvým povýšením nemohl zdaleka rovnat. On hrál hlavní roli při oficiálních událostech i při audiencích u polského panovnického páru. Třeba mu přiznat i snahu zasáhnout do dění a informovat vídeňský dvůr o problémech, které by mohly nastat v případě kompromitace Franze Paula Lisoly.

Na druhou stranu v neprospěch aktivnější činnosti, potažmo v neprospěch celého působení císařských diplomatů, hrála Kolovratova nemoc, která zkomplikovala jeho účast na kongresu a přenechala hlavní slovo i většinu práce na druhém z vyslanců. Je proto obtížné zhodnotit působení Františka Karla na samotných mírových jednáních a nezbývá, než se prozatím spokojit s tím, že jádro významu jeho mise leží v rovině symbolické, a samozřejmě také finanční.

Naopak jemu samotnému se věrná a plodná zahraniční služba císaři promítla do další kariéry. Byť se neprosadil na vídeňském dvoře – a otázkou je, zda o to měl vůbec zájem – dočkal se jmenování do významného zemského úřadu, v němž setrval až do své smrti, byl mu potvrzen hraběcí titul i pro české země, a v neposlední řadě byl oceněn prestižním Řádem zlatého rouna. K tomu všemu nepochybně přispěla jeho cesta do Polska. A jeho cesta do Polska přispěla k uhájení císařových zájmů.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Rodinný archiv Kolowratů, Rychnov nad Kněžnou, kart. 4 a 5.

Archiv Národního muzea, Sbírka rukopisů, rkp. č. 1115 (*Kopíř diplomatických akt, dopisů a dohod Františka Karla Kolovrata, českého plnomocníka při mírových jednáních v Olivě 1659-1660*).

Vydané prameny

BÖHM, Johann Gottlob, *Acta pacis Olivensis inedita In quo Ioachimi Pastorii ab Hirtenberg aurora pacis diarium pacificationis e bibliotheca Zalusciana nunc primum prolatum Oliva pacis continentur*, t. I, Vratislav 1763.

BÖHM, Johann Gottlob, *Acta pacis Olivensis inedita In quo Ioachimi Pastorii ab Hirtenberg aurora pacis diarium pacificationis e bibliotheca Zalusciana nunc primum prolatum Oliva pacis continentur*, t. II, Vratislav 1766.

LÜNIG, Johann Christian, *Theatrum ceremoniale historico-politicum, oder Historisch- und politischer Schau-Platz aller Ceremonien, welch bey Päbst- und Käyser- auch königlichen Wahlen und Crönungen ... Ingleichen bey Grosser Herren und dero Gesandten Einholungen ... beobachtet werden (Band I)*, Leipzig 1719.

PASEK, Jan Chryzostom, *Paměti*, Praha 1975.

PRIBRAM, Alfred Francis, *Die Berichte des kaiserlichen Gesandten Franz von Lisola aus den Jahren 1655-1660*, Archiv für österreichische Geschichte, Bd. 70, Wien 1887, s. 1-571.

PUFENDORF, Samuel von, *Sieben Bücher von denen Thaten Karl Gustavs König in Schweden*, Nürnberg 1697.

ROHR, Julius Bernhard von, *Einleitung zur Ceremoniel-Wissenschaft Der großen Herren, Die in vier besondern Theilen Die meisten Ceremoniel-Handlungen, so die Europäischen Puissancen überhaupt, und die Teutschen Landes-Fürsten insonderheit ... zu beobachten pflegen: Nebst den mancherley Arten der Divertissemens vortragt ... und ... aus dem alten und neuen Geschichten erläutert*, Berlin 1733.

STIEVE, Gottfried, *Europäisches Hof-Ceremoniel: In welchem Nachricht gegeben wird, Was es für eine Beschaffenheit habe mit der Praerogativa und dem aus selbiger fließenden Ceremoniel, Welches Zwischen Käyser- und Königl. Majestäten, Churfürsten, Cardinälen, Fürsten und freyen Republicquen, dero Gesandten und*

Abgesandten beobachtet wird ... Auch was es wegen des Ceremoniels, auf Frieden-Schlüssen und bey Höfen, für Mißhelligkeiten gegeben, Gleditsch, 1723.

WICQUEFORT, Abraham van, *L'ambassadeur et ses fonctions*, Cologne 1682.

Literatura

ÅSARD, Birger, *Upptakten till Karl X Gustavs anfall mot Polen 1655 – Till frågan om krigets mål och medel, Karolinska Forbundets Årsbok 1970.*

ASKGAARD, Finn, *Kampen om østersøen 1654-60*, København 1974.

AUGUSTYNIAK, Urszula, *Historia Polski (1572-1795)*, Warszawa 2008.

BAUMANN, Markus, *Das publizistische Werk des kaiserlichen Diplomaten Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1674)*, Berlin 1994.

BITTNER, Ludwig – GROß, Lothar, *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Bd. I (1648-1715), Berlin 1936.

BORŮVKA, Vlastimil, *Genealogie rodu pánů z Kolovrat*, in: *Heraldika a genealogie* 25, 1992, č. 1.

BORŮVKA, Vlastimil – KRÁM, Josef – PAVEL, Jakub, *Dějiny Rychnova nad Kněžnou a rodu pánů z Kolowrat*, Praha 2000.

BUSSMANN, Klaus – SCHILLING, Heinz (edd.), *1648 – War and Peace in Europe*, Munich 1998.

CARLBOM, Johan Levin, *Om Karl X Gustav polska krig*, Göteborg 1905.

CARLSON, Fredrik Ferdinand, *Geschichte Schwedens*, Bd. 4, Bis zum Reichstage 1680, Gotha 1855.

CZAPLIŃSKI, Władysław, *Wyprawa Czarnieckiego na Pomorze 1657*, *Roczniki Historyczne* 18, 1949.

CZAPLIŃSKI, Władysław, *Polacy z Czarnieckim w Danii 1658-1659*, *Rocznik Gdański* 9-10, 1935-1936.

ČECHOVÁ, Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce FF MU, Brno 2012.

DAVID, Jiří, *Moravské stavovství a zemské sněmy ve druhé polovině 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 24, 2009, s. 111-165.

ENGLUND, Peter, *Nepřemožitelný. Historie první severní války*, Praha 2000.

FROST, Robert I., *After the Deluge: Poland-Lithuania and the Second Northern War, 1655-1660*, Cambridge 1993.

- GIEROWSKI, Józef (ed.), *O naprawę Rzeczypospolitej XVII-XVIII. Prace ofiarowane Władysławowi Czaplińskiemu w 60 rocznicę urodzin*, Warszawa 1965.
- HALLER, Johannes, Franz von Lisola, ein österreichischer Staatsmann des 17. Jahrhunderts, *Preussische Jahrbücher*, Bd. 69, 1892, H. 4, s. 516-546.
- HEJL, František, Od česko-polské státní smlouvy k habsbursko-vasovskému dynastickému paktu (1589-1613), *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university*, roč. VIII-1959, řada historická C6, s. 39-54.
- HIPFINGER, Anita – LÖFFLER, Josef – NIEDERKORN, Jan Paul – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas – WÜHRER, Jakob (edd.), *Ordnung durch Tinte und Feder? Genese und Wirkung von Institutionen in Zeitlichen Längsschnitt vom Mittelalter bis zum 20. Jahrhundert*, Wien-München 2012.
- HIRSCH, Ferdinand, Der österreichische Diplomat Franz v. Lisola und seine Thätigkeit während des nordischen Krieges in den Jahren 1655-1660, *Historische Zeitschrift* 60, s. 468-498.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, (2. vydání), Praha 2007.
- HOLÝ, Martin, *Zrození renesančního kavalíra: výchova a vzdělávání šlechty z českých zemí na prahu novověku (1500-1620)*, Praha 2010.
- HRBEK, J., Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7-30.
- HRBEK, Jiří, Postavení diplomata v mezinárodním systému poloviny 17. století, in: *Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru. Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru*, Ústí nad Orlicí 2008, s. 222-234.
- HRUŠKOVÁ, Monika, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce, Jihočeská univerzita, České Budějovice 2012.
- JENSEN, Alfred, *Svenskarna i Krakau 1655-1657*, Stockholm 1915.
- JUŘÍK, Pavel, *Kolorwatové. Věrně a stále*, Praha 2016.
- KELLER, Katrin – SCHEUTZ, Martin – TERSCH, Harald (edd.), *Einmal Weimar – Wien und retour. Johann Sebastian Müller und sein Wienbericht aus dem Jahr 1660*, Wien 2005.
- KERSTEN, Adam, *Hieronim Radziejowski. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 1988.
- KERSTEN, Adam, *Chłopi polscy w walce z najazdem szwedzkim*, Warszawa 1958.
- KERSTEN, Adam, *Szwedzi pod Jasną Górą 1655*, Warszawa 1975.

- KERSTEN, Adam, Z badań nad konfederacją tyszowiecką, *Rocznik Lubelski*, t. I, Lublin 1958, s. 99-116.
- KUBALA, Ludwik, *Wojna szwecka w roku 1655 i 1656* (Szkice Historyczne 4), Lwów 1880.
- KUBALA, Ludwik, *Wojna brandenburska i najazd Rakoczego w roku 1656-1657* (Szkice Historyczne 5), Lwów 1910.
- KUBALA, Ludwik, *Wojny duńskie i pokój oliwski 1657-1660* (Szkice Historyczne 6), Lwów 1922, Edycja faksymilowa Wydawnictwa KURPISZ S. A., Poznań 2005.
- KUBEŠ, Jiří, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.
- KUBEŠ, Jiří, *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620-1750)*, Pelhřimov 2013.
- KUBEŠ, Jiří, *Trnitá cesta Leopolda I. za říšskou korunou (1657-1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009.
- LEPSZY, Kazimierz (ed.), *Polska w okresie drugiej wojny północnej 1655-1660*, t. I-III, Warszawa 1957.
- MACŮREK, Josef, *Čechové a Poláci v 2. pol. XVI. století*, Praha 1948.
- MAJEWSKI, Wiesław, *Polska sztuka wojenna w okresie wojny polsko-szwedzkiej, Studia i Materiały do Historii Wojskowości 21*, 1978.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MATTINGLY, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, Middlesex 1965/London 1655.
- MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648-1740)*, Bonn 1976 (Bonner historische Forschungen, Bd. 42).
- MUSZYŃSKA, Jadwiga – WIJACZKA, Jacek (edd.), *Rzeczpospolita w latach potopu*, Kielce 1996.
- NOVOTNÝ, Jan, *Kostel sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně*, diplomová práce, HTF UK, Praha 2008.
- NOWAK, Tadeusz, *Kampania Czarnieckiego i Lubomirskiego w roku 1656, Rocznik Gdański 2*, 1937.
- NOWAK, Tadeusz, *Oblężenie Torunia w roku 1658, Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu XLIII*, Toruń 1936.

- PAUSER, Josef – SCHEUTZ, Martin – WINKELBAUER, Thomas (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16. – 18. Jahrhundert). Ein exemplarisches Handbuch*, Wien 2004.
- PAVEL, Jakub, *Rychnov nad Kněžnou: státní zámek, město a okolí*, Praha 1954.
- PRIBRAM, Alfred Francis, *Franz Paul Freiherr von Lisola (1613-1974) und die Politik seiner Zeit*, Leipzig 1894.
- PRIBRAM, Alfred Francis, *Österreichische Vermittlungs-Politik im polnisch-russischen Kriege 1654-1660*, Archiv für österreichische Geschichte 75,2, Wien 1889.
- SEDLÁČEK, August, *Rychnov nad Kněžnou: pokus dějepisný*, Praha 1871.
- STADE, Arne – WIMMER, Jan, *Polens krig med Sverige 1655-1660: krigshistoriska studier*, Militärhistoriska Förlaget 1973.
- SZCZOTKA, Stanisław, *Udział chłopów w walce z potopem szwedzkim*, Lwów 1939.
- VOKÁČOVÁ, Petra, *Příběhy o hrdé pokoře. Aristokracie českých zemí v době baroka*, Praha 2014.
- WALEWSKI, Antoni, *Historia wyzwolenia Polski ze panowania Jana Kazimierza (1655-1660)*, t. I-II, Kraków 1866-1868.
- WASILEWSKI, Tadeusz, *Jan Kazimierz*, Warszawa 1985.
- WEGNER, Jan, *Szwedzi w Warszawie, 1655-1657*, Warszawa 1936.
- WEGNER, Jan, *Warszawa w latach potopu szwedzkiego, 1655-1657*, Wrocław 1957.
- WIMMER, Jan, *Nowe szwedzkie prace dotyczące przygotowań do wojny z Polską 1655-1660*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 17, 1971.
- WIMMER, Jan (ed.), *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, Warszawa 1973.
- WISŁOCKI, Jerzy, *Walka z najazdem szwedzkim w Wielkopolsce w latach 1655-1656*, *Studia i Materiały do dziejów Wielkopolski i Pomorza* 2, 1956.
- WITTRÖCK, Georg, *Karl X Gustaf i Polen – Krigsmålet och allianserna, Karolinska Forbundets Årsbok* 1920.
- WOITSCHOVÁ, Klára, *Personální obsazení pražského apelačního soudu v letech 1548-1783: „...což slušného a spravedlivého jest fedrovati...“*, Pelhřimov 2010.
- WÓJCIK, Zbigniew, *Dziki pola w ogniu: o kozaczyźnie w dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1968.
- WÓJCIK, Zbigniew (ed.), *Historia dyplomacji polskiej*, t. II (1572-1795), Warszawa 1982.
- WÓJCIK, Zbigniew, *Jan Kazimierz Waza*, Wrocław 1997.

Seznam zkratk

ANM	Archiv Národního muzea
KFÅ	Karolinska Forbundets Årsbok
SOkA	Státní okresní archiv
RA	Rodinný archiv

Obrazová příloha

František Karel I. Libštejnský z Kolovrat jako moravský zemský hejtman – portrét ze zámku v Rychnově nad Kněžnou. (foto – archiv autorky)

Pamětní nápis a erb Kolovratů na průčelí kostela sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně.

(foto – archiv autorky)

Pamětní nápis s chronogramem nad vstupní branou do rychnovského zámku.

(foto – archiv autorky)

Katedrála v Olivě náležející k olivskému klášteři.

(foto – archiv autorky)

Klášter v Olivě – křídlo, ve kterém probíhala mírová jednání.

(foto – archiv autorky)

Místnost, v níž byla podepsána mírová smlouva. S expozicí vztahující se k této události.

(foto – archiv autorky)

Pamětní nápis o uzavření míru v klášteře v Olivě.

(foto – archiv autorky)